FERICITUL

AUGUSTIN

Retractationes

Revizuiri

EDITURA ANASTASIA

Coperta și viziunea grafică:
Doina DUMITRESCU

Această carte apare cu sprijinul
Fundației Soros pentru o Societate Deschisă

©Anastasia 1997

ISBN 973-9239-42-0

Fericitul Augustin

Retractationes

Revizuiri

Traducere de
Nicolae I. BARBU

Postfață de
Ioan G. COMAN

ANASTASIA
1997

Lămuriri editoriale

Retractationes (= retractări, revizuiri, îndreptări), lucrare redactată între 426 și 428, reprezintă un inventar autocritic al operei Fericitului Augustin[1] (354-430). Dintre cele 93 de lucrări (totalizând 232 de cărți)[2] pe care le enumeră aici, scrise până în anul 427, numai zece s-au pierdut.

Lucrarea constituie un demers inedit în vechea literatură creștină; așa cum *Confesiunile* (397-401) inauguraseră genul *autobiografiei critice*, *Retractationes* inaugurează „genul autocriticii literare creștine", am putea spune al *autobibliografiei critice*.

Interesul teologic al scrierii este de această dată subsumat interesului ei cultural-documentar. Opera imensă a Fericitului Augustin ni se înfățișează inventariată, sistematizată (cronologic) și judecată de autorul însuși; gândirea augustiniană ni se dezvăluie în devenirea ei fascinantă; ni se dau amănunte cu privire la împrejurările concrete (loc, timp, motivații) în care a luat naștere fiecare scriere; pe lângă consemnarea titlurilor (urmate de fiecare dată de indicarea numărului de cărți care alcătuiesc lucrarea), autorul dă, la sfârșitul fiecărui capitol, și *incipit*-ul scrierii respective.

1. Pentru creștinii de credință apuseană: Sfântul Augustin; pentru adepții „laicismului" cultural: Aurelius Augustinus sau Augustin pur și simplu...
2. În afară de scrisori și predici, pe care-și propusese să le revadă ulterior (după cum mărturisește în ultimul pasaj din *Retractationes*).

Retractationes este o lucrare în două cărți: cea dintâi se referă la scrierile pe care le-a redactat până să ajungă episcop, iar cea de a doua la cele redactate ca episcop[3]. Marile opere augustiniene (*Confessiones*, *De Trinitate*, *De civitate Dei*) se cuprind în această a doua parte; cele mai numeroase „revizuiri" privesc însă cărțile înregistrate în partea întâi (care este și mai întinsă).

Această scriere a Fericitului Augustin vede pentru prima oară lumina tiparului în versiune românească. Tălmăcitorul ei este regretatul profesor **Nicolae I. Barbu**[4] (care a dat și traducerea românească integrală a *Confesiunilor*[5], și de la care au rămas – din

3. Convertit la creștinism în anul 386 și botezat în 387, Augustin este hirotonit preot în 391, la Hippona, unde în 395 ajunge episcop vicar, iar în 396 episcop titular.

4. 1908-1992. A semnat adeseori: **N. I. Barbu**.

5. Fericitul Augustin, *Confessiones (Mărturisiri)*, traducere și indice de Prof. Dr. Docent Nicolae Barbu, introducere și note de Preot Prof. Dr. Ioan Rămureanu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994 (ediția a doua; ediția întâi, slab difuzată, apăruse în 1985, în col. „Părinți și scriitori bisericești" – vol. 64, inaugurând o serie – ce n-a mai continuat – de *Scrieri alese* ale Fericitului Augustin). O „traducție" incompletă în limba română apăruse în 1851 (arhim. Dionisie Romano).

În ce privește alte scrieri augustiniene, traducerile românești apărute până astăzi sunt destul de puține. Pe la începutul secolului (1907), pare să fi existat o tentativă de traducere colectivă a operei *De civitate Dei* (vezi indicațiile bibliografice de la p. 66 a volumului *Confessiones/Mărturisiri*, I.B.M., ed. 1994), tentativă rămasă nefinalizată. În ultimii ani, au apărut trei ediții bilingve, în col. φ [Filozofie] a Editurii Humanitas: *De dialectica* (ediție, traducere, introducere, note comentarii și bibliografie de Eugen Munteanu) în 1991, *Solilocvii* (traducere, studiu introductiv și note de Gheorghe I. Șerban) în 1993, *De Magistro* (traducere de Mihai Rădulescu și Constantin Noica, introducere și note de Lucia Wald) în 1994. O bună ediție din *De Magistro* a apărut și la Iași (Eugen Munteanu, Institutul European, 1995).

păcate, în mare parte nedefinitivate – și alte traduceri din opera augustiniană[6]).

Traducerea s-a afectuat după *Patrologia latină* a lui J. P. Migne[7] (vol. XXXII, col. 583-656: *S[ancti]. Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi Retractationum libri duo*). Versiunea românească, păstrată într-o dactilogramă imperfectă de 103 pagini, n-a fost definitivată de traducător și nu este însoțită de nici un fel de adnotări. Acesta lucra, se pare, în mai multe etape (pornind de la traducerea „brută" a textului); dactilograma menționată reflectă o etapă intermediară. Dacă regretatul clasicist ar mai fi trăit, calitatea textului românesc ar fi fost, negreșit, considerabil îmbunătățită.

Totuși, Editura Anastasia a hotărât ca, până când o nouă generație de profesioniști ai domeniului își va pune în valoare competența și vrednicia în traducerea și editarea operelor augustiniene, să publice traducerea deja existentă, ca pe o invitație la desăvârșirile viitoare. Textul rămas de la N. Barbu a trecut printr-o seamă de ameliorări editoriale (îndreptarea tacită a unor evidente erori sau omisiuni de dactilografiere, actualizarea ortografiei, unificarea și completarea punctuației, refacerea topicii unor propoziții sau fraze prea greoie, o relativă unificare terminologică, verificarea trimiterilor biblice[8] etc.). Câte-

6. *De civitate Dei, De Trinitate, De catechizandis rudibus, Enchiridion ad Laurentium.*
7. În *P. L.*, opera totală a Fericitului Augustin ocupă 16 volume *in quarto* (32-47), putându-se compara, ca întindere, doar cu opera lui Origen sau a Sfântului Ioan Gură de Aur.
8. Ca și în cazul *Confesiunilor*, traducătorul a folosit, se pare, pentru citatele biblice, ediția românească din 1975.

va locuri, ce ni s-au părut de tot obscure în versiunea românească provizorie a lui N. Barbu, au fost retraduse, cu sprijin specializat[9]. S-a folosit aceeași ediție (Migne) cu care a lucrat și traducătorul inițial.

Vremurile nu ne-au îngăduit, material, o ediție bilingvă. Având însă în vedere valoarea documentară a cărții, am păstrat și titlurile originale ale capitolelor, precum și *incipit*-urile în limba latină (pe care am considerat inutil să le mai redăm în traducere românească, deși traducătorul optase altfel, din rațiuni care ne scapă). Trimiterile bibliografice, preluate din ediția Migne și resistematizate, au fost grupate, pe capitole, la sfârșitul volumului. Parte au putut fi verificate, parte nu; e posibil ca anumite erori din ediția respectivă să se fi perpetuat. Am resimțit încă o dată lipsa, în România, a unor condiții și instrumente de lucru adecvate.

Notele editoriale, limitate la strictul necesar, au fost așezate în subsolul paginilor (sau intercalate, între paranteze drepte, în corpul referințelor finale); în text, trimiterile la notele editoriale se fac cu asterisc,

9. În toată această „diortosire" a textului românesc, am încercat să ținem seama de exigențele exprimate de traducător într-o notă privitoare la *Confesiuni* (v. ed. rom. 1994, p. 60), exigențe care se aplică stilului augustinian în genere: „...am respectat, pe cât a permis structura limbii române, fraza Fericitului Augustin, care, de cele mai multe ori, este neobișnuit de amplă. Am făcut acest lucru ca să evit cât mai mult cu putință falsificarea raporturilor logice dintre diferite propoziții ale extinsei fraze augustiniene". Trebuie însă specificat că traducerea *Confesiunilor*, în afară de faptul că a putut fi șlefuită până la capăt de traducător, s-a efectuat nu după textul latinesc editat stângaci de Migne în secolul trecut (*P. L.* XXXII, 659-868), ci după cel editat impecabil de M. Skutella (Roma, 1965).

iar cele la referințele din *P. L.* – cu cifre arabe între paranteze rotunde. Notele de subsol din ediția Migne nu au fost traduse (cele mai multe privind, cum se știe, strict textul latinesc).

Profesorul N. Barbu pregătea textul pentru Editura Institutului Biblic (singurul loc, de altfel, unde putea apărea, în România, până mai acum câțiva ani). Aceasta explică o serie de particularități ale traducerii (ce unora li se poate părea prea „ortodoxizantă"), atât la nivel lexical (apelul la terminologia teologică încetățenită în ortodoxia românească), cât și ortografic (scrierea cu majuscule a tuturor formelor pronominale referitoare la Dumnezeu sau forma grafică a numelui Mântuitorului). Traducerea sistematică a lui „catolic" prin „ortodox" (*Ecclesia catholica* devine „Biserica ortodoxă"[10]) nu trebuie greșit înțeleasă; Fericitul Augustin a trăit în epoca Bisericii nedivizate confesional (chiar dacă destinul postum l-a legat mai ales de catolicism și protestantism): când vorbește în numele „Bisericii Catolice", el se referă la „dreapta credință" a Bisericii *unice* în raport cu diferitele secte eretice (maniheism, pelagianism, donatism etc.)[11] sau cu păgânismul încă viu; el apără, deci, tocmai *orto-doxia* Bisericii la data respectivă.

Deși imperfectă, această ediție, dacă nu umple, în orice caz micșorează un gol în bibliografia patristică în limba română. Pe de altă parte, strădania lui N. Barbu – principalul traducător român de până acum

10. *Nota bene*: Biserica ortodoxă, iar nu Biserica Ortodoxă!
11. În *Liber de haeresibus* (*P. L.* XLII, 21-50), lucrare scrisă după *Retractationes*, în 428-429, Fericitul Augustin înregistrează nu mai puțin de 88 de erezii.

al operei augustiniene, căruia îi aducem astfel un pios omagiu – nu va fi fost în zadar[12].

Am inclus la finele volumului, ca o utilă postfață, studiul mai vechi al unui alt cărturar plecat dintre noi: patrologul Ioan G. Coman (1902-1987). Textul, intitulat aici „Crititica personală teologică din *Retractările* Fericitului Augustin", a fost extras din *Studii Teologice,* anul XI, 1959, nr. 1-2, pp. 3-21 (s-a renunțat la câteva pasaje redundante sau repetitive și s-au îndreptat tacit anumite erori tehnice din sursa menționată).

Fiind oglinda însăși a aproape întregului scris augustinian, cartea de față îl va ispiti poate pe cititorul român spre o explorare mai profundă a operei unuia dintre cei mai fascinanți gânditori ai lumii creștine.

Răzvan Codrescu

12. Îi mulțumim d-nei Emilia Mihăilescu, fiica profesorului N. Barbu, pentru a ne fi încredințat spre publicare mai multe traduceri inedite din opera augustiniană, printre care și cea de față.

Retractationes

REVIZUIRI

Prolog

1 Demult mă gândesc și plănuiesc ceea ce încep acum, cu ajutorul lui Dumnezeu, căci socotesc că nu mai trebuie amânat, anume să recenzez lucrările mele – fie cărți, fie epistole, fie tratate – cu o severitate de judecător, iar ceea ce mă supără, să însemnez cu un creion de cenzor. Căci nimeni, poate doar un om fără judecată, nu va îndrăzni să mă critice pentru că eu îmi critic propriile greșeli. Dar dacă zice că nu ar fi trebuit să spun lucruri care după aceea să nu-mi placă, adevăr grăiește, colaborând cu mine. În adevăr, el este criticul acelor lucruri pe care le critic și eu.

Căci nu s-ar cuveni să le critic, dacă ar fi trebuit să le spun.

2 Dar fiecare să primească ceea ce fac așa cum va voi. Totuși, eu ar fi trebuit ca și în această privință să iau aminte la acea idee a Apostolului, care zice: „Căci de ne-am fi judecat noi înșine, nu am fi judecați" (1). Și ceea ce stă scris: „Mulțimea cuvintelor nu scutește de păcătuire" (2), mă îngrozește peste măsură! Nu fiindcă multe am scris sau fiindcă multe, chiar pe care nu le-am dictat, totuși au fost copiate după ce le-am spus (departe de mine gândul de a socoti că este vorbărie multă atunci când se spun lucruri necesare, indiferent de mulțimea și prolixitatea cuvintelor cu care se spun), dar mă tem de această idee a Sfintei Scripturi pentru că, din atâtea discuții ale mele, fără îndoială că pot fi strânse multe care,

chiar dacă nu sunt false, pot părea false sau se pot dovedi a nu fi fost necesare. Pe care dintre credincioșii Săi nu i-a înfricoșat Hristos, acolo unde zice: „Pentru orice cuvânt deșert pe care-l vor rosti, oamenii vor da socoteală în ziua judecății" (3)? De aceea și Apostolul Lui, Iacov, zice: „Orice om să fie grabnic să asculte, zăbavnic să vorbească" (4). Și în alt loc: „Nu vă faceți mulți învățători, frații mei, știind că noi (învățătorii) mai mare osândă vom lua, pentru că toți greșim în multe chipuri. Dacă nu greșește cineva în cuvânt, acela este bărbat desăvârșit, în stare să se înfrâneze în întregime" (5). Eu nu îmi atribui această desăvârșire nici acum, când sunt deja bătrân. Cu atât mai puțin atunci când, tânăr, am început să scriu sau să vorbesc în fața poporului. Atât mi-am atribuit ca, acolo unde era nevoie să se vorbească poporului, eu fiind de față, să tac uneori și să-mi îngădui să-mi plec urechea spre alții și să fiu „grabnic să ascult și zăbavnic să vorbesc". Așadar, rămâne să mă judec eu pe mine însumi, sub un singur învățător, de a cărui judecată cu privire la supărările mele doresc să scap. Dar socotesc că atunci se fac mai mulți învățători, când au idei diferite și contradictorii. Iar când toți spun același lucru, și spun adevărul, nu se îndepărtează de la învățătura unui singur învățător. E supărător însă nu când ei spun multe dintre ale aceluia, ci când le adaugă pe ale lor proprii. În adevăr, în acest fel, din multă vorbărie, se cade în falsă vorbărie.

3 Dar m-am hotărât să scriu acestea, ca să le pun la îndemâna oamenilor de la care nu pot cere, spre

îndreptare, toate câte le-am publicat. Desigur, nu le trec cu vederea nici pe acelea pe care le-am scris catehumen fiind, când, deși părăsisem nădejdea pământească de până atunci, eram totuși saturat de obișnuința cu scrierile profane, pentru că și acelea au ajuns la cunoașterea cititorilor și a celor care le copiază. Și sunt citite cu folos, dacă unora dintre acestea li se iartă greșelile; sau, dacă nu li se iartă, totuși să nu se persiste în greșeli. De aceea, oricine va citi acestea să nu mă imite când greșesc, ci când merg spre mai bine. Căci poate va afla cum am progresat scriind, de va citi cineva opusculele mele în ordinea în care ele au fost scrise. Ca să poată face acest lucru, mă voi îngriji în această lucrare, pe cât voi putea, să se cunoască ordinea în care au fost scrise.

Cartea întâi

În care sunt revizuite
cărțile pe care le-a scris
pe când nu era încă episcop

CAPITOLUL I

CONTRA ACADEMICOS – LIBRI TRES

[CONTRA FILOSOFILOR ACADEMICI – TREI CĂRȚI]

1 Așadar, după ce le părăsisem fie pe cele pe care le dobândisem în dorințele acestei lumi, fie pe cele pe care doream să le dobândesc, și ajunsesem la răgazul vieții creștine, dar nefiind încă botezat, am scris mai întâi *Contra filosofilor academici* sau *Despre filosofii academici*, pentru ca să îndepărtez de la sufletul meu, în chip cât mai întemeiat, argumentele lor, care sugerează multora deznădejdea de a putea afla adevărul, oprindu-i de a fi de acord cu ceva, ba chiar interzicând înțeleptului să aprobe vreun lucru ca și când ar fi evident și sigur, căci ei socotesc că toate sunt obscure și nesigure. Acest lucru l-am făcut cu mila și cu ajutorul lui Dumnezeu.

2 Dar, în aceleași trei cărți ale mele, nu-mi place că de atâtea ori am numit *Fortuna* (1), deși nu am voit ca prin acest nume să se înțeleagă vreo zeiță, ci petrecerea întâmplătoare a lucrurilor, fie în bunele sau relele trupului nostru, fie în bunele sau relele din afară. Astfel, de acolo vin și acele cuvinte, pe care nici o religie nu interzice a le pronunța, cum sunt: poate, întâmplător, la nimereală, la întâmplare, accidental*, toate acestea trebuind însă rechemate la Providența divină. Acolo nu am trecut sub tăcere acest lucru și am zis: „Căci, poate, ceea ce în popor

* În original: *forte, forsan, forsitan, fortasse, fortuito* [n. ed.].

se numește întâmplare, este condusă de o ordine ascunsă, iar în realitate nu numim întâmplare altceva decât lucrul a cărui rațiune și cauză este ascunsă". Am scris, în adevăr, așa; îmi pare rău totuși că acolo am numit astfel întâmplarea, când văd că oamenii au foarte reaua obișnuință de a zice: „Așa a voit norocul", unde ar fi trebuit să spună: „Așa a voit Dumnezeu". Dar unde am spus: „Așa s-a rânduit, fie pentru meritele noastre, fie pentru nevoia naturii, ca portul filosofiei să nu primească nicicum sufletul divin, care se află lipit de muritori", sau nu ar fi trebuit spus nimic din acestea două, căci și așa înțelesul ar putea fi întreg, sau era destul să se spună „pentru meritele noastre", așa cum este un adevăr că mizeria noastră se trage de la Adam; nu era nevoie nici să se adauge „după nevoile naturii", căci aspra nevoie a naturii noastre s-a născut ca răsplată pentru nedreptăți precedente. De asemenea, la cuvintele pe care le-am scris acolo: „Absolut nimic nu trebuie cinstit, ci tot ce se vede cu ochi muritori trebuie aruncat, precum și orice este atins de vreun simț" (2), ar fi trebuit adăugate câteva cuvinte, ca să se poată spune: „orice atinge vreun simț al trupului muritor", căci există și un simț al minții. Dar atunci vorbeam după obiceiul acelora care spun că nu există decât simțirea trupului și că nu sunt supuse simțurilor decât cele materiale. Așadar, oriunde m-am exprimat așa, n-a fost evitată ambiguitatea decât din punctul de vedere al acelora care obișnuiesc să se exprime în acest fel. De asemenea, am spus: „Ce altceva socotești că înseamnă a trăi fericit decât a trăi potrivit cu ceea ce este mai bun în om?". Apoi, puțin după aceea, ex-

plicând ce am voit să spun prin cuvintele: „ceea ce este mai bun în om", am spus: „Cine, zic, ar putea sta la îndoială că nimic altceva nu este partea cea mai bună a omului decât acea parte a sufletului căreia se cade să i se supună toate celelalte care se află în om? Iar această parte, ca să nu mai ceri altă definiție, se poate numi minte sau rațiune" (4). Acest lucru este, desigur, adevărat. Căci, în ceea ce privește natura omului, nimic nu este mai bun în el decât mintea sau rațiunea. Totuși nu trebuie să trăiască după ea cel care voiește să trăiască fericit, căci, în acest fel, trăiește după om, pe când trebuie trăit după Dumnezeu, ca să se poată ajunge la fericire. Pentru a dobândi fericirea, mintea noastră nu trebuie să fie mulțumită de ea însăși, ci trebuie supusă lui Dumnezeu. De asemenea, răspunzând aceluia cu care discutam, am spus: „Aici, lămurit, zic, nu greșești; aș dori ca aceasta să fie o prevestire pentru celelalte" (3). Deși acest lucru a fost spus în glumă, nu în serios, totuși aș vrea să nu mă fi folosit de acel cuvânt. Căci nu-mi amintesc să fie citit cuvântul *omen* [prevestire] nici în Sfânta noastră Scriptură, nici în cuvântarea vreunui polemist bisericesc, deși cuvântul *abominatio* [respingere a unui rău augur] derivă de la *omen,* iar cuvântul *abominatio* se află în Sfintele Scripturi.

3 Dar în cartea a doua este nepotrivită și prostească întrebuințarea acelor cuvinte despre Filocalie și Filosofie, cum că sunt „surori bune și născute din același părinte" (5). Căci sau cuvântul *filocalia* nu este folosit decât în glumă (și, prin aceasta, filosofia

nu-i mai este nicidecum soră bună), sau acest cuvânt trebuie onorat fiindcă, tradus în limba latină, exprimă dragostea de frumos, reprezentând adevărata și cea mai înaltă frumusețe: aceea a înțelepciunii.

Iar în lucrurile nemateriale și foarte înalte filosofia este același lucru cu filocalia și în nici un fel nu sunt două surori. În alt loc, pe când discutam despre suflet, am zis: „Mai sigur se va întoarce în cer" (6). Dar ar fi trebuit să spun că mai sigur „va merge" decât „se va întoarce", pentru aceia care socotesc că sufletele omenești, lunecate sau alungate din cer pentru păcatele lor, sunt vârâte în aceste trupuri. Dar eu n-am stat la îndoială să spun acest lucru, căci am folosit cuvintele „în cer" ca și cum aș fi spus „la Dumnezeu", Care este Făcătorul și Ziditorul lui, așa cum nici Fericitul Cyprianus nu a șovăit să spună: „Căci, având trupul din pământ și sufletul din cer, noi înșine suntem pământ și cer" (7). Și în cartea *Ecclesiastului* stă scris: „iar sufletul să se întoarcă la Dumnezeu Care l-a dat" (8). Aceste cuvinte trebuie astfel înțelese, ca să nu se împotrivească Apostolului care zice că cei ce nu s-au născut încă nu au făcut nimic bun sau rău (9). Așadar, fără nici o controversă, Dumnezeu Însuși stă la originea fericirii sufletului, Dumnezeu Care nu l-a născut din Sine Însuși, ci l-a zidit din nimic, așa cum a zidit trupul din pământ. Căci, în ceea ce privește originea lui, prin care se face că este în trup, dacă este din acel unul care a fost primul creat, când a fost făcut omul cu suflet viu, sau dacă se face câte un suflet pentru fiecare om, nici atunci nu știam, nici acum nu știu.

4 În cartea a treia: „Mă întrebi, zic, ce cred anume; cred anume că în minte constă cel mai înalt bine al omului“ (10). Mai adevărat aș fi spus: „În Dumnezeu“, căci de Dumnezeu se bucură mintea, spre a fi fericită, ca de binele său suprem. Nici nu-mi plac cuvintele pe care le-am spus: „Este clar că jur pe orice lucru divin“ (11). De asemenea, ceea ce am spus despre filosofii academici (12), anume că ei cunoscuseră adevărul, al cărui lucru asemănător îl numeau verosimil; eu am spus că chiar verosimilul pe care-l aprobau este fals. Acest lucru din două motive nu a fost exprimat corect: fie că este fals ceea ce, în vreun fel, se asemăna cu un adevăr, pentru că, în felul său, și acesta este adevărat; fie pentru că ei aprobau aceste lucruri false, pe care le numeau verosimile, când de fapt nu aprobau nimic și afirmau că înțeleptul nu aprobă nimic.

Iar lauda prin care i-am ridicat în slăvi pe Platon, sau pe platonici, sau pe filosofii Academiei, într-un fel care nu se cuvine unor necredincioși, mi-a displăcut pe drept cuvânt; mai ales că tocmai împotriva marilor lor erori trebuie apărată învățătura creștină. Iar acel lucru pe care l-am spus, și anume că sunt niște glume argumentele mele (13), cu care le-am respins, pe bună dreptate, pe cele de care se folosește Cicero în *Academica,* acel lucru nu ar fi trebuit totuși să-l spun, deși am făcut-o în glumă și mai mult ca pe o ironie. Această lucrare începe așa: *O, utinam, Romaniane, hominem sibi aptum...*

CAPITOLUL II

DE BEATA VITA – LIBER UNUS

[DESPRE VIAȚA FERICITĂ – O CARTE]

Cartea *Despre viața fericită* s-a întâmplat s-o scriu nu după cărțile despre filosofii academici, ci între ele. În adevăr, lucrarea s-a născut cu ocazia zilei mele de naștere și a fost completată cu o discuție de trei zile, așa cum arată cartea însăși. În această carte, s-a constatat între noi, cei care cercetam împreună, că viața fericită nu există fără desăvârșită cunoaștere a lui Dumnezeu. Nu-mi place însă că acolo am atribuit lui Manlius Theodorus, un bărbat învățat și creștin, mai mult decât ar fi trebuit (1). Și nu-mi place că acolo am numit adesea *Fortuna* [soarta, norocul, întâmplarea] și că am spus că, în timpul existenței pământești, viața fericită locuiește numai în sufletul înțeleptului (2), indiferent de cum ar fi trupul lui, deși Apostolul nădăjduiește că desăvârșita cunoaștere a lui Dumnezeu, la care omul este chemat să ajungă, va fi în viața viitoare, singura cu adevărat fericită, unde și trupul, devenit nestricăcios și nemuritor, va fi supus sufletului său, fără vreo durere sau respingere. Cert este că această carte am aflat-o întreruptă în codicele meu, iar întreagă n-am mai găsit-o la nimeni, ca să o pot deplin corecta, atunci când am făcut aceste remanieri. Această carte începe așa: *Si ad philosophiae portum...*

CAPITOLUL III

DE ORDINE – LIBRI DUO
[DESPRE ORDINE – DOUĂ CĂRȚI]

1 În același timp, între cărțile pe care le-am scris despre filosofii academici, se numără și aceste două cărți *Despre ordine,* în care se dezbate o problemă însemnată, anume dacă toate cele bune și cele rele sunt conținute în ordinea Providenței divine. Dar, văzând că foarte greu puteau ajunge la înțelegerea problemei aceia cu care discutam, am preferat să vorbesc despre ordinea studiului prin care se poate înainta de la cele materiale la cele nemateriale.

2 Dar nici în aceste cărți nu-mi place faptul că am folosit adesea cuvântul *fortuna* (1) și faptul că nu am adăugat: „trupului", atunci când am numit simțul acestuia (2). Și faptul că am dat prea mare importanță științelor liberale (3), pe care mulți sfinți nu le cunosc deloc, iar alții, care le cunosc, nu sunt sfinți. Și că am amintit de Muze ca de niște zeițe (4), chiar dacă în glumă, precum și faptul că am spus: „admirația viciului" (5). De asemenea, că am spus că filosofii, neînzestrați cu adevărata evlavie, au strălucit prin lumina virtuții. Și că sunt două lumi, una sensibilă, iar alta inteligibilă (6), nu în numele lui Plato sau al platonicilor, ci în numele meu, ca și când și Domnul ar fi voit să arate acest lucru, fiindcă nu a spus „Împărăția Mea nu este din lume", ci „Împărăția Mea nu este din lumea aceasta" (7). Deși se poate afla c-a fost spus și în alt chip. Iar dacă o altă lume a fost pomenită de Domnul Hristos, acea lume ar

putea fi mai potrivit înțeleasă ca fiind aceea în care va fi un cer nou și un pământ nou, când se va împlini ceea ce cerem în rugăciune: „Vie Împărăția Ta" (7). În adevăr, nici Plato nu s-a înșelat în această privință, spunând că este o lume inteligibilă, dacă am dori să înțelegem nu cuvântul, care nu este întrebuințat de practica bisericească în acel lucru, ci lucrul însuși. În adevăr, el a numit lume inteligibilă însăși rațiunea veșnică și nesupusă schimbării, prin care Dumnezeu a făcut lumea. Cine tăgăduiește că aceasta există, rămâne să spună că Dumnezeu a făcut fără rațiune ceea ce a făcut sau că, atunci când făcea ori înainte de a face, nu știa ce face, dacă la El nu era rațiunea de a face. Iar dacă era, cum a și fost, se vede că Plato a numit-o lumea inteligibilă. Totuși, noi nu ne-am fi folosit de acest cuvânt, dacă am fi cunoscut îndeajuns scrierile bisericești.

Și nu-mi place nici faptul că, după ce zisesem: „Trebuie acordată cea mai mare siguranță bunelor moravuri", îndată am adăugat: „Căci altfel Dumnezeul nostru nu ne va putea asculta; dar dacă vom trăi bine, atunci lesne ne va asculta" (9). Căci aceste cuvinte au fost spuse ca și când Dumnezeu nu-i ascultă pe păcătoși, afirmație pe care a făcut-o cineva în Evanghelie, care însă nu-L cunoscuse încă pe Hristos, de Care fusese luminat doar în trup (10). Nici nu-mi place faptul că lui Pitagora i-am acordat atâta laudă (11), încât cel care aude acestea sau le citește ar putea să considere că eu am crezut că nu este nici o greșeală în doctrina lui Pitagora, deși sunt multe și capitale. Această lucrare începe așa: *Ordinem rerum, Zenobi...*

CAPITOLUL IV

SOLILOQUIORUM LIBRI DUO
[SOLILOCVII – DOUĂ CĂRŢI]

1 Între acestea, am scris şi două cărţi, după dorinţa şi dragostea mea, cu gândul de a cerceta adevărul despre lucrurile pe care doream în cel mai înalt grad să le ştiu, întrebându-mă pe mine şi mie răspunzându-mi, ca şi când am fi fost doi, raţiunea şi eu, deşi eram singur. De aceea, această lucrare am intitulat-o *Solilocvii*, dar a rămas neterminată. Totuşi în aşa fel încât, în prima carte, am apucat să cercetez ce fel trebuie să fie cel care vrea să perceapă înţelepciunea, care, oricum, nu se percepe cu simţul trupului, ci cu mintea. Şi, printr-un raţionament, la sfârşitul cărţii se trage concluzia că cele ce sunt adevărate sunt nemuritoare. În cartea a doua, însă, deşi se vorbeşte îndelung despre nemurirea sufletului, discuţia nu este dusă până la capăt.

2 În aceste cărţi nu aprob ceea ce am spus în rugăciune: „Dumnezeule, Tu, Care nu ai voit să cunoască adevărul decât cei curaţi cu inima" (1). Căci la aceasta se poate răspunde că şi mulţi dintre cei ce nu sunt curaţi cu inima ştiu destule adevăruri, căci nu s-a lămurit aici nici ce este adevărul pe care-l pot cunoaşte doar cei curaţi cu inima, nici ce înseamnă a cunoaşte. Şi nu-mi place nici ceea ce am spus acolo: „Dumnezeule, a cărui împărăţie este tot universul, pe care simţul nu-l cunoaşte" (2); dacă referinţa este la Dumnezeu, ar fi trebuit adăugate câteva cuvinte,

spunându-se: „pe Care simțul trupului muritor nu-L cunoaște". Dar dacă referința este la universul pe care nu-l cunoaște simțul, se cuvine înțeles acela care se va face cu cer nou și pământ nou; dar și atunci ar fi fost de trebuință cuvintele: „simțul trupului muritor".

Dar vorbeam încă după obiceiul conform căruia este numit la propriu simțul trupului. Acest lucru nu trebuie însă repetat des, după cum am spus și mai sus (3), ci trebuie doar avut în vedere, acolo unde această expresie se întâlnește în scrierile mele.

3 Iar unde am spus despre Tatăl și despre Fiul: „Cel Care naște și Cel pe care-L naște una este", ar fi trebuit spus: „una sunt", așa cum lămurit vorbește Adevărul Însuși, zicând: „Eu și Tatăl una suntem" (4). Nu-mi place nici faptul că am zis că în această viață, după ce a fost înțeles Dumnezeu, sufletul este deja fericit, decât poate prin nădejde. De asemenea, faptul că am zis: „La unirea cu înțelepciunea nu se ajunge pe o singură cale" (5) nu sună bine, căci e ca și când ar exista altă cale în afară de Hristos, Care a spus: „Eu sunt calea" (6). Așadar, s-ar fi cuvenit evitată această supărare a urechilor religioase, deși, pe lângă acea „cale" universală, se poate vorbi și de alte „căi", în sensul celor ce se cântă în Psalm: „Fă-mi cunoscute căile Tale, Doamne, învață-mă cărările tale" (7). Iar zicând: „Cu totul trebuie fugit de aceste lucruri supuse simțurilor" (8), ar fi trebuit să ne ferim ca nu cumva să se creadă despre noi că susținem ideea lui Porphyrius, falsul filosof care a spus că de orice corp trebuie fugit. Dar eu nu am spus: „De toate cele supuse simțurilor", ci: „de acestea", adică

de cele supuse stricăciunii. Dar ar fi trebuit spus mai degrabă: „Nu astfel de lucruri supuse simțurilor vor fi însă în cerul nou și în pământul nou al veacului ce va să fie".

4 De asemenea, într-un loc am spus despre cei instruiți în științele liberale că: „prin învățătură răscolește cele care au fost fără îndoială îngropate în propria lor uitare și, într-un fel, ei reușesc să le aducă la suprafață" (9). Dar și acest lucru îl dezaprob, căci este mai de crezut că răspund lucruri adevărate din anumite științe chiar și cei care nu le cunosc, dacă sunt bine întrebați, pentru că le este prezentă, pe cât pot să cuprindă, lumina rațiunii veșnice, privind ei aceste lucruri adevărate, nesupuse schimbării, iar nu fiindcă le-ar fi cunoscut cândva și le-ar fi uitat, după afirmația lui Plato și a unor filosofi ca el. Contra părerii lor, am vorbit în cartea a douăsprezecea *Despre Treime,* atunci când mi se oferea prilejul (și cât mi se oferea) față cu lucrarea începută (10). Această lucrare începe așa: *Volventi mihi multa ac varia mecum...*

CAPITOLUL V

DE IMMORTALITATE ANIMAE – LIBER UNUS
[DESPRE NEMURIREA SUFLETULUI – O CARTE]

1 După cărțile *Solilocviilor,* întorcându-mă de la Milan, am scris cartea *Despre nemurirea sufletului,* căci voiseм să-mi fie ca un sfătuitor pentru termi-

narea *Solilocviilor,* care au rămas neterminate. Dar nu știu cum, fără voia mea, a ajuns în mâinile oamenilor și este numită printre opusculele mele. Aceasta, la început, din cauza raționamentelor prea sofisticate sau prea concise, este atât de obscură încât, citind-o, îmi obosește chiar și mie atenția, abia înțelegând-o eu însumi.

2 Astfel, negândindu-mă la nimic altceva decât la sufletele oamenilor, într-o argumentare din aceeași carte, am zis: „Nici nu poate fi vreo învățătură în ceva ce nu învață nimic". Și, de asemenea, în alt loc, am spus: „Și știința nu îmbrățișează vreun lucru, decât întrucât ține de o ramură a științei" (1), fără să-mi vină în minte că Dumnezeu nu învață științele, ci are cunoștința tuturor științelor, în care este și prestiința celor viitoare. De acest fel sunt și cuvintele pe care le-am spus: „Că nu este viață cu rațiune folositoare decât a sufletului" (2), când la El se află și cea mai înaltă viață, și cea mai înaltă rațiune. Și cuvintele pe care le-am spus mai sus: „Că ceea ce se înțelege este mereu de același fel" (3), când se înțelege și sufletul care, oricum, nu este mereu de același fel. Iar spunând că „sufletul nu poate fi despărțit de veșnica rațiune, fiindcă nu este unit spațial cu ea" (4), desigur că nu aș fi spus, dacă aș fi fost atât de instruit în Sfânta Scriptură încât să-mi amintesc ceea ce s-a scris: „Ci nelegiuirile voastre au pus despărțire între voi și Dumnezeul vostru, și păcatele voastre L-au făcut să-Și ascundă fața, ca să nu vadă" (5). De aci se înțelege că se poate vorbi despre separație chiar și în privința acelor lucruri care n-au fost unite spațial, ci nematerial.

3 Ce va să zică ceea ce am scris, cum că „Sufletul, dacă este lipsit de trup, nu este în această lume" (6), nu am putut să-mi amintesc. Căci atunci cum e oare cu sufletele morților? Sau nu sunt lipsite de trup, sau nu sunt în această lume? Ca și când cei de jos nu ar fi din această lume! Dar fiindcă lipsa de trup am pus-o printre lucrurile bune, poate că prin cuvântul „trup" am numit relele trupești. De asemenea, cuvintele pe care le-am spus la întâmplare: „De către Esența supremă îi este dată trupului privirea prin suflet, prin care este atât cât este. Așadar, trupul subzistă prin suflet și prin suflet este însuflețit, fie în mod universal, fie în mod particular, ca oricare viețuitor în lume" (7). Toate aceste cuvinte au fost spuse la întâmplare. Această carte începe așa: *Si alicubi est disciplina...*

CAPITOLUL VI

DISCIPLINARUM LIBRI

[CĂRȚI DE ȘTIINȚE]

În timpul în care am fost la Milan, având să primesc botezul, am încercat să scriu niște cărți de științe*, întrebându-i pe aceia care erau cu mine și

* Este vorba de scrieri privitoare la așa numitele „arte liberale", care constituiau, în sens larg, „științele" vremii respective. *Disciplina* se poate traduce și prin „artă", și prin „știință", și prin „disciplină" (domeniu de preocupări). Fericitul Augustin ar fi putut avea ca model lucrarea lui Varro, *Disciplinarum libri IX*, care mai enumera, printre *disciplinae*, arhitectura și medicina [n. ed.]

nu respingeau studiile de acest fel; doream ca prin cele materiale să ajung sau să acced la cele nemateriale, ca prin oarecare pași siguri. Dar dintre acelea am putut termina numai cartea *Despre gramatică*, pe care am pierdut-o din sertarul meu. Am scris și șase cărți *Despre muzică,* cu privire la partea care se numește *Rythmus*. Dar aceste șase cărți le-am scris botezat și după ce m-am întors din Italia în Africa, căci la Milan începusem numai această știință. Despre celelalte cinci ramuri ale științei – Dialectica, Retorica, Geometria, Aritmetica, Filosofia – au rămas numai începuturile, pe care până la urmă și pe acelea le-am pierdut. Dar socotesc că unii le mai au.*

CAPITOLUL VII

DE MORIBUS ECCLESIAE CATHOLICAE ET DE MORIBUS MANICHAEORUM – LIBRI DUO

[DESPRE OBICEIURILE BISERICII ORTODOXE ȘI DESPRE OBICEIURILE MANIHEILOR – DOUĂ CĂRȚI]

1 După ce mă botezasem, fiind la Roma și neputând suferi în tăcere făloșenia maniheilor despre falsa și înșelătoarea continență sau abstinență prin care, spre a înșela pe cei neiscusiți, se pun mai presus de adevărații creștini, cu care nu se pot compara, am scris două cărți: una despre *Obiceiurile Bisericii ortodoxe* și alta *Despre obiceiurile maniheilor.*

* Lucrarea *De dialectica* (*P.L.*, XXXII, 1409-1420), editată mai întâi la Basel, în 1588, este atribuită astăzi cu destulă certitudine lui Augustin. Ea începe astfel: *Dialectica est bene disputandi scientia...* [n. ed.].

2 În cartea *Despre obiceiurile Bisericii ortodoxe,* unde am pus mărturia în care se citește: „Că pentru Tine îndurăm toată ziua, socotiți am fost ca niște oi de junghiere" (1), falsitatea codicelui meu m-a înșelat, căci îmi aminteam mai puțin de Scripturi, cu care încă nu eram familiarizat.

Căci, pentru aceeași interpretare, unii codici nu au „Pentru Tine îndurăm", ci „pentru Tine îndurăm moarte", ceea ce unii au exprimat printr-un singur cuvânt: „suntem uciși". Acest lucru este mai adevărat, așa cum arată cărțile în limba greacă, limbă din care s-a făcut traducerea în limba latină, după *Septuaginta**. Și totuși, potrivit cu aceste cuvinte, adică „pentru Tine îndurăm", am spus multe discutând (2), pe care, în faptele înseși, nu le dezaprob ca fiind false. Totuși, potrivirea dintre Vechiul și Noul Testament, pe care doream s-o arăt, nu am arătat-o, oricum, cel puțin din aceste cuvinte. Am arătat de unde mi s-a strecurat această greșeală. Din alte mărturii, se vede îndestul aceeași potrivire (3).

3 De asemenea, puțin după aceea, am adus mărturia din *Cartea Înțelepciunii,* în care stă scris: „ea ne învață înfrânarea și chibzuința (4)". Și potrivit cu aceste cuvinte am discutat, ce-i drept, lucruri adevărate, dar aflate din ocazia minciunii (5). Căci ce este mai adevărat decât că înțelepciunea ne învață

* Fericitul Augustin n-a putut beneficia decât cel mult spre sfârșitul vieții de textul latinesc al *Vulgatei,* Fericitul Ieronim fiindu-i contemporan. Pe de altă parte, Fericitul Augustin nu știa foarte bine grecește. Scripturile îi erau accesibile mai ales în acele vechi traduceri latinești, incomplete și aproximative, numite de cercetători *Vetus Latina* sau *Veteres Latinae* [n. ed.].

adevărul contemplației, pe care am socotit-o că este arătată prin cuvântul „sobrietate", și probitatea acțiunii, pe care am vrut-o înțeleasă prin alte două cuvinte, anume „dreptate" și „adevăr", în timp ce codicii care redau mai adevărat traducerea au: „Căci învață sobrietatea și dreptatea și virtutea?". Căci prin aceste cuvinte traducătorul latin a numit acele patru virtuți, care, de obicei, sunt în gura filosofilor – numind temperanța sobrietate, prudenței dându-i numele de înțelepciune, exprimând curajul prin cuvântul virtute, singură dreptatea redând-o prin numele ei. Dar aceste patru virtuți, numite în aceeași *Carte a Înțelepciunii lui Solomon* cu numele lor, așa cum sunt numite de greci, mult după aceea le aflăm în codicii grecești. De asemenea, ceea ce am tradus din cartea lui Solomon, „deșertăciunea celor deșerți, a zis Ecclesiastul" (6), am citit în mulți codici, dar în codicele grec se citește „deșertăciunea deșertăciunilor", lucru pe care l-am aflat mai târziu, dându-mi seama că-s mai adevărați acei codici latini care cuprind „deșertăciunilor" și nu „a celor deșerți"*. Totuși, cu ocazia acestei falsități, cele ce am discutat se vede că sunt adevărate din lucrurile înseși (7).

4 Iar ceea ce am spus: „Pe Acela Însuși, pe Care voim să-L cunoaștem, să-L iubim cu deplină dragoste" (8), ar fi trebuit spus mai bine „cu sinceră", ca să nu se considere cumva că dragostea pentru Dumnezeu nu va fi mai mare când vom fi față către față. Așadar, cuvântul „deplină" se cuvine înțeles în sensul că alta mai mare nu poate să fie cât timp umblăm

* *Vanitas vanitatum*, iar nu *vanitas vanitantium* [n. ed.].

prin credință, dar va fi mai deplină, ba chiar absolut deplină, când va fi față către față. De asemenea, ceea ce am spus despre cei care vin în ajutorul celor lipsiți, anume că „sunt numiți milostivi, chiar dacă ar fi atât de înțelepți încât să nu fie tulburați de nici o durere a sufletului" (9), nu trebuie înțeles ca și când aș fi afirmat cu tărie că în această viață sunt astfel de înțelepți, căci eu nu am spus „fiindcă sunt", ci „chiar dacă ar fi".

5 În alt loc (10) am spus: „În adevăr, când această iubire omenească va hrăni pe cel lipit de țâțele tale și va întări sufletul, făcut potrivit ca să urmeze pe Dumnezeu, când măreția Lui a început să se descopere din atâta parte câtă îi este de ajuns omului, cât timp locuiește pe acest pământ, se naște un foc atât de mare și se ridică o flacără atât de vie a dragostei divine, încât, după ce au fost arse toate viciile și omul a fost sanctificat și curățit, să apară limpede cât de dumnezeiește s-a spus: «Eu sunt foc mistuitor»" (11). Pelagienii pot socoti că eu am spus că asemenea desăvârșire se poate atinge în această viață muritoare. Dar să nu socotească acest lucru. În adevăr, focul dragostei, potrivit cu urmarea lui Dumnezeu, este atât de mare, încât poate să mistuie toate viciile și poate fi întreținut și sporit în această viață. Dar ca să realizeze lucrul pentru care se naște, anume ca omul să nu aibă nici un viciu, aceasta nu rezultă cu putință. Deși acest lucru atât de mare se realizează prin același foc al dragostei, unde și când poate să se realizeze. Pentru ca, așa cum baia renașterii curăță de vina tuturor păcatelor, pe care le-a

atras naşterea omului şi le-a contras nedreptatea, tot aşa şi acea desăvârşire să cureţe de orice întinare a viciilor, de care oamenii nu pot fi scutiţi în slăbiciunea condiţiei lor actuale.

Aşa cum trebuie înţeles şi ceea ce spune Apostolul: „Hristos a iubit Biserica şi S-a dat pe Sine pentru ea, ca s-o sfinţească, curăţind-o cu baia apei prin cuvânt, şi ca s-o înfăţişeze Sieşi, Biserică mărită, neavând pată sau zbârcitură, ori altceva de acest fel, ci ca să fie sfântă şi fără prihană" (12). Căci aici este baia apei, în cuvântul care curăţeşte Biserica. Dar când toată Biserica, cât timp este aici, zice: „Şi ne iartă nouă greşalele noastre" (13), nu este totuşi fără pată sau zbârcitură, sau fără ceva de acest fel. Însă, prin ceea ce a primit aici, este dusă la acea glorie şi desăvârşire care nu se află aici.

6 În altă carte, care are titlul *Despre obiceiurile maniheilor,* ceea ce am spus, anume că „Bunătatea lui Dumnezeu rânduieşte toate lipsurile în aşa fel încât să fie acolo unde pot fi cât mai potrivit, până când, ordonându-se mişcările, să se îndrepte într-acolo de unde s-au depărtat" (14), nu trebuie înţeles în sensul că toate se îndreaptă spre locul de unde au decăzut, aşa cum a socotit Origen, ci numai acelea care se îndreaptă. Căci nu se îndreaptă către Dumnezeu, de Care s-au depărtat, aceia care vor fi pedepsiţi cu focul veşnic, deşi toate depărtările sunt aşa fel rânduite ca să fie acolo unde pot să fie cât mai potrivit, căci şi aceia care nu se îndreaptă pe potrivă sunt în pedeapsă. În alt loc: „Nimeni, zic, nu se îndoieşte de scarabei că iau fiinţă din gunoiul ro-

tunjit în formă de minge și răscolit de aceștia" (15), pe când, de fapt, mulți se îndoiesc de acest lucru, iar mulți nici măcar nu au auzit de el. Această lucrare începe așa: *In aliis libris satis opinor egisse nos...*

CAPITOLUL VIII

DE ANIMAE QUANTITATE – LIBER UNUS

[DESPRE MĂRIMEA SUFLETULUI – O CARTE]

1 În același oraș, am scris un dialog în care multe se cercetează și se spun despre suflet, adică de unde este, ce fel este, cât de mare este, de ce a fost dat trupului, în ce fel devine când a venit în trup, în ce fel devine când a ieșit din trup. Dar pentru că am discutat, cu cea mai mare atenție și subtilitate, cât de mare este, pentru ca, dacă am putea, să arătăm că sufletul nu are greutate materială, și totuși este ceva mare, din cauza acestei cercetări s-a numit întreaga carte *Despre mărimea sufletului*.

2 În acea carte, cuvintele pe care le-am spus, anume că „mi se pare că toate artele le-a adus sufletul cu sine și nu este altceva ceea ce se numește a învăța decât a-și aminti și a rechema în memorie" (1), nu trebuie înțelese în sensul că, prin aceste cuvinte, s-ar aproba ideea că sufletul a mai trăit, fie aici, într-un alt trup, fie în altă parte, în trup sau în afară de trup, și că răspunsurile pe care le dă, fără să le fi învățat aici, le-ar fi învățat în altă viață. Căci se poate, așa cum am spus mai sus în această lucrare,

ca sufletul să fie în stare de acest lucru fiindcă este din fire înzestrat cu înțelegere și este legat nu numai de lucrurile care pot fi înțelese, ci chiar de lucruri nemuritoare, astfel încât, când se mișcă spre acele lucruri cu care este în legătură sau spre sine însuși, în măsura în care le vede, poate da și răspunsuri adevărate despre ele. Însă nu toate ramurile științei le-a adus în acest fel cu sine, nici nu le are cu sine, căci de acele ramuri ale științei care se referă la simțurile trupului, cum sunt multe ale medicinii și toate ale astrologiei, nu poate spune nimic, dacă nu le-a învățat aici. Iar despre cele pe care numai inteligența le cuprinde, precum am spus, fie când sufletul însuși este bine întrebat de altul, fie de la sine, amintindu-și-le, răspunde*.

3 În alt loc am spus: „Aș vrea, zic, să spun mai multe despre acest lucru și să mă constrâng pe mine însumi – în timp ce parcă îți spun ție – ca să nu fac nimic altceva decât să mă redau pe mine mie însumi, căruia mă datorez în cel mai înalt grad". Unde văd că ar fi trebuit să zic mai bine: „să mă redau lui Dumnezeu, Căruia mă datorez în cel mai înalt grad". Dar pentru că omul trebuie să se redea mai întâi sieși, pentru ca de acolo, ca și când ar face încă un pas, să se ridice la Dumnezeu, așa cum fiul acela mai mic s-a întors mai întâi la sine însuși și atunci a zis: „Mă voi ridica și voi merge la tatăl meu" (2), de aceea am vorbit așa. Apoi îndată am adăugat: „Și așa se face slujitorul prieten lui Dumnezeu" (3). Iar fap-

* Întregul paragraf ni se înfățișează ca o încercare de adaptare creștină a teoriei platonice despre *anámnesis* (ale cărei ecouri se simt în multe dintre scrierile de tinerețe ale lui Augustin) [n. ed.]

tul că am zis: „căruia mă datorez în cel mai înalt grad", l-am referit la oameni; căci mă datorez mai mult mie însumi decât celorlalți oameni, deși mă datorez lui Dumnezeu mai mult decât mie însumi. Această carte începe așa: *Quoniam video te abundare otio ...*

CAPITOLUL IX

DE LIBERO ARBITRIO – LIBRI TRES

[DESPRE LIBERUL ARBITRU – TREI CĂRȚI]

1 Pe când eram încă la Roma, am voit să discut și să cercetez de unde provine răul. Am procedat astfel încât, dacă voi putea, lucrul pe care-l credeam, supus fiind Autorității divine, considerând și tratând rațiunile lui, să-l aduc, atât cât se poate prin discuție, cu ajutorul lui Dumnezeu, la înțelegerea noastră. Și pentru că s-a constatat între noi, după ce am cercetat cu luare-aminte motivele, că răul nu s-a născut decât din libera voință a omului, cele trei cărți pe care le-a produs acea discuție s-au numit *Despre liberul arbitru*. Dintre acestea, pe a doua și pe a treia le-am terminat în Africa, la Hippo-Regius, rânduit fiind preot, așa cum am putut.

2 În aceste cărți au fost atât de multe discutate, încât unele chestiuni incidentale, pe care fie că nu le puteam dezlega, fie că cereau pe moment o prea lungă discuție, au fost astfel amânate încât din amândouă părțile – sau din chiar acele chestiuni în care

nu apărea ceea ce mai degrabă era potrivit cu adevărul – raționamentul nostru să se încheie cu concluzia ca tot ce era adevărat din ele să se creadă că trebuie lăudat sau chiar să-l dezvăluie pe Dumnezeu. În adevăr, discuția aceea a fost pornită pentru cei care tăgăduiesc că originea răului se trage din libera voință a omului și susțin astfel că Dumnezeu trebuie învinuit, ca fiind Creator al tuturor naturilor. Ei vor, în acest fel, potrivit cu eroarea nelegiuirii lor (căci este vorba de manihei), să introducă o natură a răului nesupusă schimbării și împreună veșnică cu Dumnezeu. Iar despre harul lui Dumnezeu, prin care a predestinat pe aleșii Săi așa încât El însuși să prepare voințele acelora care, în ei, se folosesc de libera voință, nu s-a discutat nimic, din cauză că aceasta fusese problema propusă. Dar când s-a ivit prilejul să se amintească despre acest har, a fost pomenit numai în treacăt, nu ca și când s-ar fi vorbit despre har, apărat de o raționare obositoare. Căci altceva este a cerceta de unde provine răul, și altceva este a cerceta prin ce se poate reveni la vechiul bine sau ajunge la un bine mai mare.

3 De aceea, noii eretici pelagieni, care afirmă liberul arbitru al voinței, dar nu lasă loc harului lui Dumnezeu, deoarece ei susțin că harul lui Dumnezeu se dă după meritele noastre, oare nu se mândresc ca și când aș fi apărat cauza lor? Pentru că multe am spus în aceste cărți cu privire la liberul arbitru, după cum o cerea subiectul acelei discuții. În adevăr, am zis, în prima carte, că faptele rele sunt pedepsite de dreptatea lui Dumnezeu; și am adău-

gat: „Căci nu ar fi pedepsite pe drept, dacă nu s-ar săvârși cu liberă voință“ (1). De asemenea, pe când arătam că bunăvoința este un bun atât de mare, încât să fie pus, pe drept, înaintea tuturor bunurilor trupești și externe, am zis: „Așadar, vezi, după cum socotesc eu, că este pusă în voința noastră puterea de a ne bucura sau de a ne lipsi de un bun atât de mare și atât de adevărat: căci ce este așezat în voință atât de mult pe cât este voința însăși?“ (2). Și, în alt loc, am zis: „Așadar, care este pricina pentru care socotim că trebuie să ne îndoim, chiar dacă nu am fost înainte nicicând înțelepți, când noi prin voință ducem și merităm o viață de laudă și fericită, și tot prin voință merităm și ducem o viață urâtă și de plâns?“ (3) Și în alt loc: „Din aceasta rezultă că oricine voiește să trăiască corect și cinstit – dacă e vrednic să voiască acest lucru mai presus de lucrurile trecătoare –, dobândește un lucru atât de însemnat cu o atât de mare ușurință, încât nu-i trebuie nimic altceva, pentru a avea ceea ce a voit, decât însuși faptul de a voi“ (4). De asemenea, în alt loc, am spus: „Căci acest lucru l-a întărit, cu o statornicie de neschimbat, acea lege eternă, la a cărei luare în considerare este acum timpul să revenim, în așa fel încât să existe un merit în voința noastră, iar în fericire sau mizerie să existe răsplata și pedeapsa“ (5). Și în alt loc: „S-a văzut lămurit că în voință este pus ce alege fiecare să urmeze și să îmbrățișeze“ (6). Și în cartea a doua: „Omul însuși, zic, întrucât este om, este un lucru bun, căci poate să trăiască drept, când vrea“ (7). Și în alt loc am zis: „Că nu se poate îndrepta, decât prin acest liber arbitru al voinței“ (8). Și în cartea a

treia: „De ce este nevoie, zic, a cerceta de unde vine această mișcare, prin care voința este întoarsă de la binele nespus schimbării la binele supus schimbării, când mărturisim că această mișcare este numai a sufletului și voluntară, iar de aceea vinovată, și toată învățătura folositoare despre acest lucru este îndreptată spre acest scop, anume ca, fiind acea mișcare dezaprobată și oprită, să întoarcă voința noastră de la lunecarea lucrurilor trecătoare la bucurarea de binele veșnic?“ (9). Și în alt loc: „Foarte bine, zic, strigă despre tine adevărul: Căci nu ai putea altfel simți ce este în puterea noastră, decât când facem ce voim. De aceea nu este nimic atât de mult în puterea noastră decât voința însăși. Căci ea este la îndemâna noastră îndată, fără nici un interval de timp“ (10). De asemenea, în alt loc: „Căci dacă tu ești lăudat, văzând ce trebuie să faci, deși nu vezi acest lucru decât în Acela Care este Adevărul nesupus schimbării, cu cât mai mult trebuie lăudat Acela Care te-a învățat să voiești, și ți-a dat puterea de a face, și a îngăduit să nu vrei, dar cu pedeapsă?“. Apoi am adăugat, zicând: „Căci dacă fiecare datorează ceea ce a primit și omul a fost făcut ca în mod necesar să păcătuiască, atunci el datorează faptul de a păcătui. Așadar, când păcătuiește, face ceea ce datorează“; dar este o crimă să afirmi așa ceva: „pe nimeni firea sa nu-l silește să păcătuiască“ (11). Și iarăși: „Care, în sfârșit, va putea fi cauza voinței, înainte de voință? Căci sau este voința însăși, și de la rădăcina acestei voințe nu se poate da înapoi, sau nu este voința, și nu are păcat. Așadar, voința este prima cauză a păcătuirii, și nu există altcineva căruia să i se impute

păcatul, în afară de cel care păcătuiește. Prin urmare, nu există altul căruia păcatul să i se impute pe drept în afară de cel care voiește". Și puțin după aceea: „Cine, zic, păcătuiește în lucrul care nu poate fi în nici un fel ocolit? Dar se păcătuiește, așadar se poate ocoli" (12). De această mărturie a mea s-a folosit Pelagius într-o carte a sa. Am voit ca titlul cărții mele, prin care i-am răspuns, să fie *Despre natură și har.*

4 Din aceste cuvinte ale mele și din altele de acest fel, fiindcă harul lui Dumnezeu nu a fost amintit, pelagienii socotesc sau pot socoti că noi am fi îmbrățișat ideea lor. Dar zadarnic socotesc ei acest lucru. Căci voința este și aceea prin care se păcătuiește, și aceea prin care se trăiește drept. Acest lucru l-am arătat prin aceste cuvinte. Deci, dacă voința însăși nu este eliberată de sclavie prin harul lui Dumnezeu, sclavie prin care s-a făcut roaba păcatului, și dacă nu este ajutată de harul lui Dumnezeu ca să învingă viciile, atunci muritorii nu pot trăi drept și evlavios. Iar această binefacere dumnezeiască, prin care voința se eliberează, dacă nu ar lua-o înaintea voinței, atunci s-ar datora meritelor ei și nu ar mai fi har, care oricum se dă gratuit*. Acest lucru l-am arătat îndestul în celelalte opuscule ale noastre, respingând pe acești dușmani ai harului, pe acești noi eretici. Deși nici în acele cărți despre liberul arbitru care nu au fost scrise împotriva lor, căci ei încă nu existau, ci împotriva maniheilor, nu am trecut nicidecum sub tăcere acest har al lui Dumnezeu, pe care ei

* *Gratia gratis data* este o formulă de origine augustiniană, pe care răsăritenii nu o admit [n. ed.].

încearcă să-l suprime cu o nelegiuire de nespus. În adevăr, am afirmat, în cartea a doua, că nu numai marile bunuri, ci chiar cele mai mici nu pot să existe decât de la Acela de la Care vin toate bunurile, adică de la Dumnezeu. Și puțin după aceea: „Virtuțile, prin care se trăiește cum trebuie, sunt mari bunuri, dar înfățișările oricăror trupuri, fără de care se poate trăi corect, sunt bunuri foarte mici, iar puterile sufletului, fără de care nu se poate trăi cum trebuie, sunt bunuri de mijloc. De virtuți nimeni nu se folosește rău, dar de celelalte bunuri, adică de cele mijlocii și de cele foarte mici, fiecare se poate folosi nu numai bine, ci și rău. Iar de virtute nimeni nu se folosește rău, deoarece opera virtuții este tocmai buna folosire a celor de care ne putem folosi chiar rău. Dar nimeni, folosindu-se bine de ele, nu se mai folosește rău. De aceea, belșugul și mărimea bunătății lui Dumnezeu a dat să fie nu numai bunuri mari, ci chiar mijlocii și foarte mici. Bunătatea Lui trebuie lăudată în bunurile mari mai mult decât în cele mijlocii și mai mult în cele mijlocii decât în cele foarte mici, dar și mai mult în toate decât dacă nu le-ar fi dat pe toate" (13). Și în alt loc: „Tu, zic, ține numai evlavia nezdruncinată și să nu-ți vină în minte fie când simți, fie când înțelegi sau cugeți în orice fel, nici un bun care să nu fie de la Dumnezeu". De asemenea, în alt loc am zis: „Dar pentru că omul nu se poate ridica de la sine, așa cum a căzut de la sine, să ținem cu credință puternică dreapta lui Dumnezeu, care este întinsă deasupra noastră, adică pe Domnul nostru Iisus Hristos" (14).

5 Tot în cartea a treia, după ce spusesem și lucrul de care am amintit că s-a folosit Pelagius din opusculele mele, anume: „Căci cine păcătuiește în lucrul care nu poate fi în nici un fel ocolit? Dar se păcătuiește, așadar se poate ocoli", de îndată am adăugat: „Și totuși sunt dezaprobate și unele fapte făcute din neștiință și se judecă că pot fi îndreptate, așa cum citim în dumnezeiești le Scripturi. Căci zice Apostolul: «Totuși am fost miluit, căci, în necredința mea, am lucrat din neștiință» (15). Zice și Profetul: «Păcatele tinereților mele și ale neștiinței mele, nu le pomeni» (16). Trebuie dezaprobate și faptele săvârșite de nevoie, când omul vrea să facă bine și nu poate. Căci ne amintim acele cuvinte: «Căci nu fac binele pe care-l vreau, ci fac răul pe care-l urăsc». Și cuvintele: «Căci a voi se află în mine, dar a face binele nu aflu» (17). Și cuvintele: «Căci trupul poftește împotriva duhului, iar duhul împotriva trupului, căci acestea se împotrivesc unul altuia, ca să nu faceți cele ce ați voi» (18). Dar toate acestea sunt ale oamenilor care vin din acea osândă a morții. Căci dacă aceasta nu este pedeapsa, ci firea omului, acestea nu sunt păcate. Căci dacă nu se poate retrage de la acel fel în care a fost făcut în chip natural, astfel că nu poate să fie mai bun, face cele pe care trebuie să le facă, când face acestea. Dacă însă omul ar fi bun, altfel ar fi. Acum însă, fiindcă este așa, nu este bun și nu are în puterea sa să fie bun, fie că nu vede cum ar trebui să fie, fie că vede și nu poate să fie așa cum vede că ar trebui să fie. Cine ar sta la îndoială că aceasta este o pedeapsă? Dar orice pedeapsă, dacă este dreaptă,

se mai numește și chin. Dacă însă pedeapsa este nedreaptă, căci nimeni nu se îndoiește că este pedeapsă, a fost impusă omului de un stăpân nedrept. Apoi, fiindcă numai un nebun se poate îndoi de atotputernicia și dreptatea lui Dumnezeu, este o pedeapsă dreaptă aceasta și se ispășește pentru un păcat oarecare. Căci nu vreun stăpânitor nedrept a putut să răpească pe om lui Dumnezeu, ca și când Dumnezeu nu ar fi știut, sau să-l smulgă lui Dumnezeu fără voia Lui, ca și când Dumnezeu ar fi fost mai slab, sau îngrozindu-L sau lovindu-L, ca să chinuie pe om cu o pedeapsă nedreaptă. Rezultă, deci, că această pedeapsă dreaptă vine din osânda omului" (19). Și în alt loc: „Faptul de a aproba cele false în locul celor adevărate, greșind fără voie, în timp ce rezistă și-l chinuie durerea lanțului trupesc, faptul de a nu putea să se abțină de la faptele poftei, nu este natura omului creat, ci a omului osândit. Dar când vorbim despre libera voință de a face bine, vorbim de acea natură, desigur, în care a fost făcut omul" (20).

6 Iată cu cât timp mai înainte de a exista erezia lui Pelagius am discutat ca și când am fi discutat deja contra pelagienilor. Așadar, când toate bunurile vin de la Dumnezeu, adică și cele mari, și cele mijlocii, și cele foarte mici, în bunurile de mijloc se află liberul arbitru al voinței, dar spunem că ne putem folosi și rău de el. Totuși, este de așa natură că fără el nu putem trăi bine. Iar buna folosire a lui este virtutea care se află printre bunurile mari, de care nimeni nu se poate folosi rău. Și fiindcă toate bunurile, așa

cum s-a spus, și cele mari, și cele mijlocii, și cele mici, sunt de la Dumnezeu, urmează că de la Dumnezeu este și buna folosire a liberei voințe, care este virtute și se numără printre marile bunuri. Apoi s-a spus din ce mizerie, care a fost dată foarte pe drept păcătoșilor, îl eliberează pe om harul lui Dumnezeu, pentru că omul a putut cădea de bunăvoia sa, adică prin liberul său arbitru, dar nu a putut să se și ridice. De această mizerie a dreptei osândiri ține și neștiința și greutatea pe care o suferă omul încă din clipa nașterii sale. Și nimeni nu este eliberat de acest rău, decât prin harul lui Dumnezeu (21). Pelagienii nu vor să afirme că această mizerie coboară din dreapta osândă, tăgăduind păcatul originar. Dar chiar dacă neștiința și greutatea ar fi începuturile firești ale omului, nici așa nu ar fi trebuit învinuit Dumnezeu, ci lăudat, așa cum am discutat în cartea a treia (22). Această discuție trebuie avută contra maniheilor, care nu primesc Sfintele Scripturi ale Vechiului Testament, în care se povestește păcatul originar, iar orice se citește despre aceasta în Scrierile apostolice susțin cu o nerușinare detestabilă că a fost introdus de stricătorii Scripturilor, sub cuvânt că nu a fost spus de Apostol. Dar acest lucru trebuie apărat contra pelagienilor, lucru pe care-l recomandă ambele Scripturi, pe care și ei declară că le primesc. Această lucrare începe așa: *Dic mihi, quaeso te, utrum Deus non sit auctor mali...*

CAPITOLUL X

DE GENESI ADVERSUS MANICHAEOS – LIBRI DUO

[DESPRE FACERE, CONTRA MANIHEILOR – DOUĂ CĂRȚI]

1 Deja așezat în Africa, am scris două cărți *Despre Facere, contra manihеilor.* Căci deși în toate câte am discutat în cărțile de mai înainte, prin care să arăt că Dumnezeu este, în cel mai înalt grad, Făcătorul bun și nesupus schimbării al tuturor naturilor supuse schimbării și că nu există nici o natură sau substanță rea, întrucât este natură sau substanță, atenția mea este îndreptată tot contra manihеilor, totuși aceste două cărți au fost publicate în mod foarte deschis contra lor, pentru apărarea legii vechi, pe care o atacă atât de pătimaș acești nebuni, căzuți în eroare. În prima carte, s-a pornit de unde stă scris: „La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul" (1) și s-a ajuns până unde, trecând cele șase zile, se citește că Dumnezeu s-a odihnit în ziua a șaptea. În cartea a doua, însă, s-a început de acolo de unde stă scris: „Aceasta este cartea facerii cerului și pământului" (2), ajungând până unde Adam și soția lui au fost alungați din rai și a fost rânduită pază la pomul vieții. În sfârșit, la capătul cărții, am opus erorii manihеilor credința adevărului ortodox. Am rezumat pe scurt și am lămurit ce spun ei și ce spunem noi.

2 Iar cuvintele pe care le-am spus: „Dar acest lucru nu hrănește ochii păsărilor lipsite de rațiune, ci inimile curate ale acelora care cred în Dumnezeu și, de la iubirea lucrurilor văzute și trecătoare, se întorc

spre împlinirea poruncilor Lui, lucru pe care pot să-l facă toți oamenii, dacă vor" (3), să nu socotească noii eretici pelagieni că au fost spuse contra lor. Căci este adevărat că toți oamenii pot face acest lucru, dar voința este pregătită de Domnul și este atât de mărită, prin darul iubirii, încât să poată. Acest lucru nu a fost spus aici, pentru că nu era necesar problemei de față. Iar ceea ce se citește acolo, că binecuvântarea lui Dumnezeu, prin care s-a zis: „Creșteți și vă înmulțiți" (4), s-a transformat în fecunditate trupească, după păcat (5), dacă nu poate în alt fel interpreta decât că aceia nu ar fi fost socotiți fii oamenilor de nu ar fi păcătuit, nu aprob. Nu este consecventă nici afirmația că trebuie luat numai în sens alegoric faptul că, în *Cartea Facerii*, se dau spre hrană ierburi verzi și pomi roditori oricărui fel de animale, fiindcă sunt patrupede și zburătoare care se vede că se hrănesc numai cu carne (6). Totuși, acestea s-ar fi putut să fie hrănite de oameni chiar cu roadele pământului, dacă oamenii, prin ascultarea cu care slujeau lui Dumnezeu, fără vreo nedreptate, ar fi meritat să aibă slujitoare toate animalele și păsările, în orice fel. De asemenea, poate să impresioneze, cum am spus, de poporul Israel: „Acel popor slujea încă legii cu tăierea împrejur trupească și cu jertfe, în mijlocul neamurilor" (7), când, de fapt, ei nu puteau aduce jertfe în mijlocul neamurilor, așa cum îi vedem și acum că au rămas fără jertfe, fără numai dacă vom socoti jertfă oaia pe care o jertfesc de Paști.

3 Ceea ce am spus în cartea a doua, că prin cuvântul „păsune" se poate exprima viața (8), deși co-

dicii care traduc cel mai bine nu au cuvântul „păşune", ci cuvântul „fân", mi se pare că nu a fost spus destul de potrivit. Căci cuvântul „fân" nu este potrivit spre a arăta viaţa, cum este cuvântul „păşune". De asemenea, mi se pare (9) că nu au fost corect denumite „profetice" cuvintele prin care s-a scris: „de ce se mândreşte pământul şi cenuşa?" (10), căci nu se citesc în cartea aceluia de care suntem siguri că trebuie numit profet. Nici cuvintele Apostolului, unde aduce mărturie despre Facere, zicând: „Făcutu-s-a omul cel dintâi, Adam, cu suflet viu" (11), nu le-am înţeles aşa cum a voit el, când explicam ceea ce s-a scris: „şi-a suflat Domnul în faţa lui suflare de viaţă şi s-a făcut omul fiinţă vie" (12) sau „în suflet trăitor". Căci Apostolul a adus această mărturie ca să arate că este un trup însufleţit; eu însă am socotit că prin acele cuvinte trebuie arătat că, mai întâi, a fost făcut un om însufleţit, nu numai trupul omului (13). Iar cele ce am spus „Că păcatele sale nu vatămă nici o natură decât pe a sa" (14), le-am spus pentru că acela care vatămă pe un om drept nu-l vatămă cu adevărat pe el, căci sporeşte răsplata lui în ceruri, ci se vatămă mai degrabă pe sine însuşi, căci chiar pentru voinţa de a vătăma va primi întocmai vătămare. Desigur, pelagienii pot să adauge această idee la dogma lor şi să spună că pe cei mici nu i-au vătămat păcatele altora, pentru că am spus: „pe nici o natură nu o vatămă decât păcatele sale"; dar eu am spus-o fără să ţin seama de copii – care, oricum, ţin de natura omenească – şi să spun că trag păcatul originar, fiindcă natura omenească a păcătuit în primii oameni şi de aceea naturii omeneşti nu-i sunt

vătămătoare decât păcatele sale. În adevăr, printr-un singur om, în care toți au păcătuit, păcatul a intrat în lume (15), căci nu am spus că păcatele nu sunt vătămătoare nici unui om, ci nici unei naturi alte păcate decât ale sale. De asemenea, în ceea ce am spus, anume că „nu există nici un rău natural" (16), pot să caute o ascunzătoare asemănătoare, dacă aceste cuvinte nu se referă la acea natură care a fost zidită la început, fără viciu, căci ea este numită, cu adevărat și la propriu, natura omului. Dar ne folosim de un cuvânt cu sens figurat, înțelegând prin „natură" chiar chipul cum se naște omul, expresie în spiritul căreia Apostolul a zis: „Am fost și noi din fire fiii mâniei, ca și ceilalți" (17). Această lucrare începe așa: *Si eligerent Manichaei quos deciperent...*

CAPITOLUL XI

DE MUSICA – LIBRI SEX

[DESPRE MUZICĂ – ȘASE CĂRȚI]

1 Apoi, cum am amintit mai sus (1), am scris șase cărți despre muzică. Dintre acestea, mai ales cea de a șasea s-a făcut cunoscută, pentru că în ea se dezbate un subiect vrednic de a fi cunoscut, anume cum de la numere materiale și spirituale, dar supuse schimbării, se ajunge la numere nesupuse schimbării; și sunt așa cele nevăzute ale lui Dumnezeu, care pot fi înțelese prin cele ce s-au făcut ca să fie privite. Cei ce nu pot să facă acest lucru și totuși

trăiesc din credință în Hristos ajung să privească la acelea, mai sigur și mai fericit, după această viață. Dar cei care pot, dacă le lipsește credința în Hristos, Care este singurul mijlocitor între Dumnezeu și oameni, pier cu toată înțelepciunea lor.

2 Iar cuvintele următoare pe care le-am spus în această carte, și anume: „Căci corpurile, prin astfel de numere, sunt cu atât mai bune cu cât sunt mai numeroase. Adevăratul suflet, fiind lipsit de acestea pe care le-a primit prin trup, se face mai bun atunci când se întoarce de la simțurile trupești și se reface prin numerele divine ale înțelepciunii" (2), aceste cuvinte nu trebuie luate în înțelesul că nu vor fi numere materiale în trupuri nestricăcioase și spirituale, căci vor fi cu mult mai arătoase și mai cuviincioase, sau că sufletul nu le va simți, când va fi foarte bun, așa cum se face mai bun lipsit fiind de acestea. Căci aici are nevoie să se întoarcă de la cele sensibile spre cele inteligibile, pentru că este slab și mai puțin în stare să dea atenție și unora, și altora. Și trebuie ferit de aceste momeli trupești, cât timp sufletul poate fi momit la o urâtă desfătare. Atunci însă va fi atât de puternic și de desăvârșit încât să nu se întoarcă, prin numerele materiale, de la contemplarea înțelepciunii, ci să le simtă în așa fel încât să nu fie momit de ele; și să nu devină mai bun doar în lipsa lor, ci să fie atât de bun și de drept încât să nu poată nici să-i scape, nici să-l ocupe.

3 De asemenea, ceea ce am spus, anume că „această sănătate va fi foarte puternică și foarte sigură numai atunci când acest trup va fi redat vechii

statornicii, la timpul și rândul său" (3), să nu fie luat în sensul că trupurile nu vor fi mai bune după înviere decât au fost cele ale primilor oameni în rai, deoarece acelea nu vor mai trebui hrănite cu alimentele materiale cu care se hrăneau acestea, ci vechea statornicie trebuie înțeleasă întru atât întru cât acele trupuri nu vor mai suferi nici o durere, așa cum nu puteau suferi nici acestea înainte de păcat.

4 În alt loc am spus: „Este un lucru mai greu dragostea de această lume. Căci ceea ce caută sufletul în ea, adică statornicia și veșnicia, nu găsește: cauza este că frumusețea infirmă se umple de trecerea lucrurilor, pentru că ea imită statornicia, trecând prin suflet dinspre Preaînaltul Dumnezeu, căci privirea care este supusă schimbării numai din pricina timpului este superioară aceleia care este supusă schimbării și din pricina locului, și din pricina timpului" (4). Aceste cuvinte, dacă pot fi luate astfel încât să nu se înțeleagă că frumusețea este infirmă în sine, ci numai în corpurile oamenilor și ale tuturor animalelor care trăiesc cu sufletul trupesc, aceste cuvinte sunt apărate de o rațiune manifestă. În adevăr, acest lucru imită statornicia în acea frumusețe, pentru că aceleași corpuri rămân în construcția lor, atât cât rămân, dar acest lucru trece dinspre Preaînaltul Dumnezeu prin suflet. În adevăr, sufletul ține construcția însăși, ca să nu se destrame și să nu se scurgă, lucru pe care-l vedem că se întâmplă în corpurile ființelor însuflețite, când se retrage sufletul. Dar dacă frumusețea cea mai de jos s-ar înțelege că este în toate corpurile, această idee ne-ar sili să credem că însăși

lumea ar fi ceva însufleţit [animal], în care să treacă frumuseţea ca în ceva care imită statornicia, de la Preaînaltul Dumnezeu prin suflet. Dar că această lume este ceva însufleţit, cum a socotit Plato şi alţi foarte mulţi filosofi, nici nu am putut cerceta printr-o demonstraţie sigură, nici nu am cunoscut că se poate confirma prin autoritatea Sfintelor Scripturi. De aceea, o astfel de afirmaţie, prin care s-ar putea admite acest lucru, am făcut-o la întâmplare şi în cartea *Despre nemurirea sufletului* şi am notat-o (5), nu pentru că aş confirma că acest lucru este fals, ci fiindcă nu înţeleg în ce chip poate fi adevărat că lumea este ceva însufleţit. Nu mă îndoiesc că noi trebuie să ţinem nezdruncinat acest adevăr, anume că pentru noi Dumnezeu nu este această lume, fie că El are un suflet, fie că nu are. Căci dacă există vreun suflet, atunci Cel Care l-a făcut este Dumnezeul nostru. Dacă însă nu există, acesta nu poate să fie Dumnezeul nimănui. Cu cât mai puţin al nostru? Dar se crede foarte corect că există o virtute spirituală şi vitală, chiar dacă lumea nu este însufleţită. Această virtute slujeşte lui Dumnezeu, în sfinţii îngeri, pentru a împodobi şi a ocârmui lumea. Iar cu numele de „îngeri" acum eu aş numi toată creatura spirituală sfântă, zidită întru tainica şi ascunsa slujire a lui Dumnezeu. Dar Sfânta Scriptură nu obişnuieşte să numească spiritele îngereşti cu numele de „suflete". De aceea, prin cuvintele pe care le-am spus către sfârşitul acestei cărţi, şi anume că „Numerele intelectuale şi raţionale ale sufletelor fericite şi sfinte transmit însăşi legea lui Dumnezeu – fără de Care nici o frunză nu cade din arbore şi pentru Care firele de păr ale ca-

pului nostru sunt numărate, dincolo de orice mijlocire naturală – până la cele pământești și la cele de sub pământ" (6), nu văd cum s-ar putea arăta că termenul de „suflete" a fost folosit după Sfintele Scripturi. Într-adevăr, aici nu am voit să fie înțeleși decât sfinții îngeri, despre care nu-mi amintesc să fi citit nicăieri, în Sfintele Scripturi canonice, că au suflete. Această carte începe așa: *Satis diu pene...*

CAPITOLUL XII

DE MAGISTRO – LIBER UNUS
[DESPRE ÎNVĂȚĂTOR – O CARTE]

În același timp, am scris o carte intitulată *Despre Învățător*, în care se discută, se cercetează și se află că nu există alt Învățător care-i învață pe oameni știința decât Dumnezeu, potrivit și cu ceea ce stă scris în Evanghelie: „Unul este Învățătorul vostru Hristos" (1). Această carte începe așa: *Quid tibi videmur efficere velle cum loquimur?...*

CAPITOLUL XIII

DE VERA RELIGIONE – LIBER UNUS
[DESPRE ADEVĂRATA RELIGIE – O CARTE]

1 Atunci am scris și o carte *Despre adevărata religie*, în care se discută în foarte multe feluri și foarte pe larg, că Unul Adevărat Dumnezeu, adică Treimea,

Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, trebuie cinstit cu adevărata religie. Și cu câtă mare milă a Lui, printr-o chivernisire supusă timpului, a fost dată omului religia creștină, care este adevărata religie, precum și în ce chip trebuie pregătit omul, prin viața sa, pentru același cult al lui Dumnezeu. Foarte mult se vorbește însă și-n această carte contra celor două naturi ale maniheilor.

2 În această carte, într-un loc, am scris: „Să-ți fie ție, zic, vădit și învățat că nici o eroare nu ar fi putut exista în religie, dacă sufletul nu s-ar fi cinstit pe sine, sau trupul în care se află sau propriile sale închipuiri". Aici am întrebuințat cuvântul „suflet" înțelegând toate făpturile necorporale, fără să vorbesc după obiceiul Scripturilor, care, când nu se folosesc de un cuvânt în sens figurat, nu știu dacă vor să se înțeleagă numai sufletul cu care trăiesc animalele muritoare, între care se numără și oamenii, cât timp sunt muritori. Dar, puțin după aceea, am îmbrățișat mai bine și mai pe scurt același sens, acolo unde am zis: „Așadar, să nu slujim mai mult făpturii decât Făcătorului, să nu rătăcim în cugetările noastre, căci numai atunci vom fi în desăvârșita religie". În adevăr, am denumit ambele făpturi cu un singur cuvânt, adică și făptura spirituală, și pe cea materială. Mai rămân cuvintele: „propriile sale închipuiri", cu referire la care am spus: „Să nu rătăcim în cugetările noastre".

3 De asemenea, cuvintele „Aceea este în timpurile noastre religia creștină, a cărei cunoaștere și urmare este cea mai puternică și sigură salvare" au fost spuse potrivit cu cuvântul, nu cu lucrul pe care-l

arată acest cuvânt. Căci lucrul însuși, care se numește acum religia creștină, era și la cei vechi și nu a lipsit neamului omenesc până să vină Hristos în trup, de când adevărata religie, care exista deja, a început să fie numită creștină. Căci numai după ce, după învierea și urcarea Lui la cer, Apostolii au început să-L predice, mai întâi la Antiohia, așa cum stă scris, ucenicii Lui au fost numiți creștini (1). De aceea am spus: „Aceasta este religia creștină în timpurile noastre", nu fiindcă în timpurile de mai înainte nu ar fi fost, ci fiindcă în timpurile de după aceea a primit acest nume.

4 În alt loc am zis: „Așadar, ia aminte, zic, cu atenție și evlavie, la cele ce urmează, pe cât poți. Căci pe astfel de oameni îi ajută Dumnezeu" (2). Aceste cuvinte nu trebuie înțelese în sensul că Dumnezeu ajută numai pe astfel de oameni, căci El ajută și celor care nu sunt în acest fel, ca să ajungă și ei să fie în acest fel, adică să-L caute cu luare-aminte și cu evlavie și să-l găsească la rândul lor. De asemenea, în alt loc am zis: „Apoi, după moartea trupească, pe care o datorăm primului păcat, la timpul și la rândul său, trupul va fi restituit vechii sale statornicii" (3). Aceste cuvinte trebuie înțelese în sensul că vechea statornicie a trupului, pe care am pierdut-o păcătuind, avea o atât de mare fericire încât nu mergea spre deficiența bătrâneții. Așadar, acestei vechi statornicii va fi restituit acest trup la învierea morților. Dar va avea ceva mai mult, anume că nu va mai fi nevoit să fie susținut de alimente materiale, ci va fi suficient întreținut în viață numai prin suflet, după

ce va învia întru sufletul care dă viață, făcându-se om duhovnicesc. Dar acel trup care a fost la început, deși nu avea să moară, dacă omul nu ar fi păcătuit, totuși a fost făcut animal cu suflet viu.

5 Și în alt loc am zis: „Până într-atât, zic, păcatul de bunăvoie este un rău, încât în nici un fel nu există păcat, dacă nu este de bunăvoie" (4). Această definiție poate părea falsă, dar, dacă este cercetată cu atenție, se va găsi că este foarte adevărată. În adevăr, trebuie socotit păcat numai ceea ce este păcat, nu ceea ce este mai degrabă pedeapsa păcatului, așa cum am arătat mai sus, când aminteam anumite lucruri din cartea a treia *Despre liberul arbitru* (5). Deși nici acelea care pe drept sunt numite păcate involuntare, fiindcă sunt săvârșite fie de neștiutori, fie de oameni siliți, nu pot fi oricum săvârșite fără voință, căci și acela care păcătuiește fără să știe, face oricum, cu voință, ceea ce, deși nu trebuie făcut, socotește că trebuie făcut. Și acela care, când trupul poftește contra sufletului, nu face ceea ce vrea, poftește, în adevăr, fără voie, și în aceea nu face ce vrea, dar, dacă este învins, consimte de bunăvoie poftei, și în această consimțire nu face decât ceea ce vrea, liber desigur pentru justiție, dar rob al păcatului. Și ceea ce se numește la cei mici păcatul originar, cu toate că ei nu se folosesc de libera voință, nu în chip absurd se numește și așa, căci a fost contractat de prima rea voință a omului și s-a făcut oarecum ereditar. Deci nu este fals ceea ce am spus: „Până într-atât păcatul de bunăvoie este un rău, încât în nici un fel nu există păcat, dacă nu este

de bunăvoie". De aceea, prin harul lui Dumnezeu, nu numai vina tuturor celor trecute se destramă la toți aceia care se botează în Hristos, ceea ce se face prin duhul renașterii, ci chiar la cei mari se însănătoșează voința însăși și este pregătită de Domnul, ceea ce se face prin duhul credinței și iubirii.

6 În alt loc, când am spus despre Domnul Iisus Hristos: „Nimic nu a făcut cu forța, ci toate le-a făcut îndemnând și atrăgând luarea-aminte" (6), nu-mi venise în minte faptul că a alungat din Templu, cu biciul, pe cei care vindeau și pe cei care cumpărau. Dar ce este acest fapt sau cât de mare este? Chiar și pe demoni, care nu voiau, i-a alungat de la oameni nu cu cuvântul convingerii, ci prin mijlocirea puterii Sale. De asemenea, în alt loc am spus: „Mai întâi, zic, trebuie urmați aceștia, care spun că trebuie cinstit Unul Dumnezeu Suprem, iar dacă nici la aceștia nu va lumina adevărul, atunci, în cele din urmă, trebuie plecat". Se poate părea că aceste cuvinte au fost spuse ca și când m-aș fi îndoit de adevărul acestei religii. Dar am spus aceste cuvinte întrucât se potriveau pentru acela căruia-i scriam. Căci am spus: „Dacă nici la aceștia nu va lumina adevărul", fără să mă îndoiesc deloc că la ei lumina adevărul. Așa cum a zis și Apostolul: „Dacă Hristos nu a înviat" (7), fără să se îndoiască, desigur, că Hristos a înviat.

7 De asemenea, cuvintele pe care le-am spus, anume că „nu s-a îngăduit ca acele minuni să dureze în timpurile noastre, ca nu cumva sufletul să caute lucruri văzute și, căpătând obișnuita lor, să se răcească neamul omenesc de cele de a căror noutate

s-a înflăcărat" (8), sunt desigur adevărate. Căci nu acestea sunt vremurile când, punându-se mâna peste cei botezați, aceştia să se umple de Duhul Sfânt, aşa încât să vorbească în limbile tuturor neamurilor. Şi nici nu sunt acestea vremurile când să se tămăduiască prin faptul că fie şi numai umbra unui predicator al lui Hristos îi va fi atins. Şi dacă în vremurile vechi s-au făcut astfel de minuni, este vădit că după aceea ele au încetat. Dar cuvintele pe care le-am spus nu trebuie luate în sensul de a se crede că acum nu se mai fac minuni în numele lui Hristos. Căci eu însumi, când am scris această carte la Milan, am aflat că un orb a căpătat vederea de la trupurile martirilor din acea cetate. Şi sunt şi alte multe minuni care se fac şi în vremea noastră, încât nu putem nici să le cunoaştem pe toate, nici să le enumerăm pe toate câte le cunoaştem.

8 Şi, în alt loc, în privinţa cuvintelor pe care le-am spus: „Aşa cum zice Apostolul: Orice rânduială este de la Dumnezeu", cu toate că Apostolul nu s-a exprimat prin aceleaşi cuvinte, se vede că ideea este aceeaşi. În adevăr, Apostolul zice: „Iar cele ce sunt, de la Dumnezeu sunt rânduite" (9). Iar în alt loc am zis. „Hotărât, zic, nimeni să nu ne înşele: orice se critică pe drept este respins prin comparaţie cu ceea ce este mai bun" (10). Aceste cuvinte au fost spuse despre substanţe şi despre naturi, căci despre aceasta se discuta, nu despre bunele acţiuni şi despre păcate. De asemenea, în alt loc am spus: „Şi nici aşa, în adevăr, omul nu trebuie iubit de om cum sunt iubiţi fraţii trupeşti, sau fiii, sau soţiile, sau orice cumnat,

sau rudele, sau concetățenii, căci și această iubire este trecătoare. Căci nu am avea astfel de legături, care se ivesc prin nașterea și moartea noastră, dacă făptura noastră ar fi rămas în poruncile și chipul lui Dumnezeu, nelăsându-se împinsă în această stricăciune" (11). Acest sens îl dezaprob cu totul, așa cum l-am dezaprobat în prima carte *Despre Facere, contra manihеilor* (12). Căci duce la concluzia că acei primi soți nu vor da naștere la urmași, dacă nu vor fi păcătuit, ca și când ar fi fost necesar să se nască muritori, dacă s-ar naște din împreunarea soțului cu soția. Căci încă nu văzusem că s-ar fi putut ca din nemuritori să se nască nemuritori, dacă, prin acel mare păcat, firea omenească nu s-ar fi schimbat în mai rău. Și, prin aceasta, dacă fecunditatea și fericirea ar fi rămas și la părinți, și la fii, până la un număr determinat de sfinți, pe care l-a predestinat Dumnezeu*, atunci s-ar naște oameni care să nu urmeze unor părinți muritori, ci care să domnească alături de unii care sunt vii. Așadar, acestea ar fi încuscrirele și înrudirile, dacă nimeni nu ar săvârși greșeli și dacă nimeni nu ar muri.

9 De asemenea, în alt loc: „Tinzând către Unul Dumnezeu, zic, și de El Unul legând sufletele noastre, cuvânt de la care se crede că derivă cuvântul religie, să fim lipsiți de orice superstiție" (13). În aceste cuvinte ale mele, explicația care a fost dată, spre a se arăta de unde vine cuvântul „religie", mi-a plăcut mai mult. Căci nu îmi scapă faptul că autori de limbă

* Teoria predestinării, care i-a fost imputată lui Augustin, a fost dezvoltată mai ales de protestantismul de mai târziu [n. ed.].

latină au dat și altă explicație cuvântului „religie", susținând că vine de la *religitur* (a realege), cuvânt compus de la *legere*, adică a alege, ca în latină să se vadă că *religo* este ca *eligo*. Această carte începe așa: *Cum omnis vitae bonae ac beatae via...*

CAPITOLUL XIV

DE UTILITATE CREDENDI, AD HONORATUM – LIBER UNUS

[DESPRE FOLOSUL CREDINȚEI, CĂTRE HONORATUS – O CARTE]

1 La Hippo-Regius am scris, preot fiind, o carte *Despre folosul credinței,* către prietenul meu, despre care știam că fusese dezamăgit de manihei, dar era încă ținut de acea eroare și râdea de faptul că, în învățătura credinței ortodoxe, oamenilor li se poruncea să creadă, dar nu li se arăta, cu foarte certă explicație, ce este adevărat. În această carte (1), am spus: „Totuși, în aceste porunci și învățături ale Legii, de care nu este legiuit să se folosească creștinul, ca de pildă sabatul, sau tăierea împrejur, sau jertfele, sau altele de acest fel, sunt cuprinse atâtea taine, încât orice om evlavios înțelege că nimic nu este mai vătămător decât ca tot ce se află acolo să fie înțeles în literă, dar nimic nu este mai sănătos decât să fie descoperit de duh. De aici vin și cuvintele Apostolului: «Pentru că litera ucide, iar duhul face viu»" (2). Dar altfel am expus aceste cuvinte ale Apostolului Pavel și-așa cum mi se pare, sau mai degrabă cum apare chiar din lucruri mult mai potrivit în cartea care se

intitulează *Despre duh și literă*, deși nici acest înțeles nu trebuie respins.

2 De asemenea, am spus: „Două sunt persoanele vrednice de a fi lăudate în religie. O persoană este a acelora care au aflat și care trebuie să fie socotiți chiar fericiți, iar cealaltă este a acelora care cercetează cu cea mai mare atenție și corectitudine. Așadar, primii sunt deja în această posesiune, pe când ceilalți sunt doar pe calea pe care, totuși, se poate ajunge la ea". În aceste cuvinte ale mele, dacă aceia care au aflat, despre care am spus că sunt deja în posesiune, sunt socotiți foarte fericiți nu în această viață, ci în aceea pe care o nădăjduim și către care tindem prin calea credinței, acest înțeles nu este greșit. Căci ei au aflat ceea ce trebuie căutat, fiind deja acolo unde noi dorim să ajungem cercetând și crezând, adică ținând calea credinței. Dar dacă se socotește că aceștia sunt sau au fost în această viață, mie nu mi se pare că este adevărat, dar nu fiindcă în această viață nu s-ar putea găsi nimic adevărat, care să fie văzut cu mintea și să nu fie crezut prin credință, ci fiindcă tot ceea ce este, este astfel rânduit încât să nu ne poată face fericiți. Ceea ce nu înseamnă că spusele Apostolului: „Căci vedem acum ca prin oglindă, în ghicitură" și „ Acum cunosc în parte" nu se văd cu mintea; se văd, desigur, dar nu-i pot face pe oameni fericiți. Dar îi face fericiți ceea ce spune el: „Iar atunci față către față" și „Atunci voi cunoaște pe deplin, precum am fost cunoscut și eu" (3). Despre aceia care au aflat acest lucru, se poate spune că sunt în posesia fericirii, la care duce calea credinței,

pe care o ținem și la care dorim să ajungem crezând. Dar cine sunt acei prea fericiți care se află deja în posesiunea a ceea ce se poate dobândi pe această cale, este o mare problemă. Că îngerii sfinți sunt deja acolo, nu este nici o problemă. Dar despre oamenii sfinți, care au și murit, dacă cel puțin ei sunt în acea posesiune, pe drept cuvânt se cercetează. Căci au fost dezbrăcați de trupul supus stricăciunii, de care este îngreunat sufletul, dar acum încă așteaptă și ei răscumpărarea trupului lor, care se odihnește în nădejde, fără a avea însă lumina viitoarei nestricăciuni. Dar dacă, spre a contempla adevărul cu ochii inimii, așa cum s-a spus, adică „față către față", nu au nimic mai puțin din aceasta, nu este aici locul de a cerceta discutând. De asemenea, ceea ce am spus, anume că „a cunoaște cele mari și cinstite, sau chiar dumnezeiești, este cel mai fericit lucru", se referă la aceeași fericire. Pentru că în această viață, oricât de mult ar fi cunoscut acest lucru, totuși el nu aduce deplina fericire, căci ceea ce nu se cunoaște este incomparabil mai îndepărtat și mai mare decât ceea ce poate fi cunoscut.

3 Iar dacă am spus: „Este foarte interesant de știut dacă este ținut de o rațiune sigură a minții ceea ce spunem că știm sau dacă li se recomandă urmașilor drept mai folositor să creadă faimei sau scrierilor" și, puțin după aceea: „Așadar, ceea ce știm datorăm rațiunii, ceea ce credem, autorității" (4), aceste cuvinte nu trebuie luate în sensul că în vorbirea mai obișnuită ne-am teme să spunem că știm ceea ce credem prin martori potriviți. În adevăr, când vorbim

la propriu, spunem că știm numai ceea ce înțelegem cu puternica rațiune a minții. Dar când vorbim cu cuvinte mai potrivite cu obiceiul, așa cum vorbește chiar și Sfânta Scriptură, să nu stăm la îndoială să spunem că știm și ceea ce am perceput cu simțurile trupului nostru, precum și ceea ce credem prin mijlocirea unor martori demni de încredere, numai să înțelegem ce deosebire este între acest fapt și celălalt.

4 De asemenea, ceea ce am spus, anume că „Nimeni nu se îndoiește că toți oamenii sunt sau proști, sau înțelepți" (5), poate părea că este contrar celor ce se citesc în cartea a treia *Despre liberul arbitru*: „Ca și când natura omenească, în afară de prostie și înțelepciune, nu ar mai fi afectată de nimic altceva" (6). Dar acele cuvinte au fost spuse acolo când se cerceta despre primul om, dacă a fost făcut înțelept sau prost, sau nici una, nici alta, căci în nici un fel nu puteam numi prost pe omul care a fost făcut fără viciu, pentru că prostia este un mare viciu! Și nu apărea destul de clar cum am fi putut numi înțelept pe omul care a putut fi înșelat. Tocmai de aceea am voit să spun, în rezumat, că, în adevăr, natura omenească, în afară de prostie și înțelepciune, nu mai este afectată de nimic altceva. În adevăr, eu mă uitam și la copii, despre care chiar dacă mărturisim că poartă păcatul originar, totuși nu-i putem numi, la propriu, nici înțelepți, nici proști, căci încă nu se folosesc de liberul arbitru, nici bine, nici rău. Acum însă am spus că toți oamenii sunt sau proști, sau înțelepți, referindu-mă la aceia care se folosesc deja de rațiune, deosebindu-se astfel, ca oameni, de tur-

mele de necuvântătoare, așa cum spunem și că toți oamenii vor să fie fericiți. Oare făcând această din urmă afirmație, pe cât de adevărată, pe atât de evidentă, ne vom teme cumva că ea s-ar potrivi și prunc ilor, care încă nu pot să-și exercite voința?

5 În alt loc, după ce am amintit ceea ce a făcut Domnul Iisus, când era aici în trup, am adăugat, zicând: „De ce, zici, acestea nu se fac acum?". Și am răspuns: „Căci nu ar fi impresionat, dacă nu ar fi fost minunate, iar dacă ar fi fost obișnuite, nu ar fi fost minunate" (7). Dar am spus acest lucru în sensul că acum nu se mai fac lucruri atât de mari și că nu se fac toate acum, dar nu că acum nu s-ar mai face nimic.

6 Iar la sfârșitul cărții am spus: „Dar fiindcă această vorbire a noastră, zic, a înaintat mult mai departe decât socoteam, aici să punem sfârșit cărții, dorind să-ți amintești că eu încă nu am început să-i resping pe manihei și să atac glumele lor, nici am dat la iveală ceva însemnat despre credința ortodoxă, ci am voit numai să-ți smulg, dacă aș putea, falsa părere despre adevărații creștini, părere care ți-a fost insinuată cu răutate sau prostește, și să te ridic la învățătura unor lucruri mari și dumnezeiești. De aceea, această carte să fie așa; dar, după ce sufletul tău se va face mai blând, voi fi poate față de alții mai prompt" (8). Aceste cuvinte nu le-am spus ca și când nu aș fi scris nimic contra maniheilor sau ca și când nu aș fi încredințat scrisului nimic despre învățătura ortodoxă, când atâtea volume, publicate mai înainte, mărturisesc că nu am tăcut cu privire la

aceste două probleme; dar în această carte, adresată lui, încă nu începusem să-i resping pe manihei, încă nu începusem să atac glumele lor și încă nu dădusem la iveală ceva însemnat despre credința ortodoxă, căci nădăjduiam că, făcând acest început, voi scrie, către acela însuși, cele pe care încă nu le scrisesem aici. Această carte începe așa: *Si mihi, Honorate, unum atque idem videretur esse...*

CAPITOLUL XV

CONTRA MANICHAEOS, DE DUABUS ANIMABUS – LIBER UNUS

[CONTRA MANIHEILOR, DESPRE DOUĂ SUFLETE – O CARTE]

1 După această carte, fiind preot, am scris o alta, cu titlul *Contra maniheilor, despre două suflete*, despre care ei spun că unul este parte din Dumnezeu, iar altul din neamul întunericului, pe care nu l-a făcut Dumnezeu și care nu este împreună-veșnic cu Dumnezeu. Și ei aiurează că aceste două suflete, unul bun și altul rău, sunt într-un singur om. După ei, sufletul rău este propriu trupului, trup despre care spun că și el aparține neamului întunericului, iar sufletul bun este din partea lui Dumnezeu, Care S-a ciocnit cu neamul întunericului și le-a amestecat pe amândouă. Ei atribuie toate cele bune ale omului sufletului bun, iar toate cele rele, sufletului rău. Iar în legătură cu acestea am mai spus: „Că nu există nici o viață, oricum ar fi ea, care chiar prin faptul că este

viață, și întrucât este viață, să nu țină de Izvorul și Începutul Suprem al vieții" (1). Am spus aceste cuvinte ca să se înțeleagă că făptura ține de Ziditorul ei, dar să nu se creadă că ea ar fi o parte din El.

2 De asemenea, cuvintele pe care le-am spus, anume că „păcatul nu este decât în voință", pelagienii pot socoti că le-am spus în favoarea lor, din cauza copiilor, despre care ei socotesc că nu au păcat pentru că li se iartă la botez, astfel că nu se folosesc de liberul arbitru al voinței. Ca și când păcatul pe care am spus că-l poartă și ei în mod originar, ca fiind implicați în vina acestui păcat și de aceea supuși pedepsei, nu a putut fi altundeva decât în voință, prin care s-a săvârșit păcatul, la călcarea poruncii lui Dumnezeu. S-ar putea să fie socotită falsă această idee prin care am spus: „Nicăieri nu este păcatul decât în voință", pentru că Apostolul a zis: „Iar dacă fac ceea ce nu voiesc eu, nu eu fac aceasta, ci păcatul care locuiește în mine" (2). Căci acest păcat până acolo nu este în voință, încât spune: „Ceea ce nu voiesc, aceea fac". Așadar, cum de atunci păcatul nu este nicăieri altundeva decât în voință? Dar acest păcat, despre care a vorbit în chipul arătat Apostolul, se numește păcat fiindcă a fost făcut prin păcat și este pedeapsa păcatului. Acest lucru se spune despre pofta trupului, ceea ce Apostolul arată în continuare, zicând: „Fiindcă știu că nu locuiește în mine, adică în trupul meu, ce este bun. Căci a voi se află în mine, dar a face binele nu aflu" (3). În adevăr, facerea binelui înseamnă să nu fie în om nici măcar dorința păcatului, la care, când se trăiește bine, voin-

ța nu consimte. Totuși nu face binele, pentru că este în el încă dorința căreia i se opune voința, iar dacă vina acestei dorințe se spală prin botez, rămâne însă slăbiciunea, cu care se luptă plin de râvnă, orice credincios care înaintează spre bine. Iar prin păcatul care nu este nicăieri decât în voință, trebuie mai ales să se înțeleagă acel păcat căruia i-a urmat dreapta osândă. Căci acest păcat a intrat în lume printr-un singur om, deși și acest păcat, prin care se consimte dorinței de a păcătui, nu se săvârșește decât cu voință. De aceea am spus și în alt loc: „Așadar, nu se păcătuiește decât prin voință" (4).

3 De asemenea, în alt loc am definit voința însăși, zicând: „Voința este mișcarea sufletului, fără constrângerea nimănui, spre a nu pierde ceva sau spre a dobândi ceva" (5). Am spus aceste cuvinte pentru ca, prin această definiție, să se facă deosebire între cel care voiește și cel care nu voiește, iar atenția să fie dusă către aceia care, în rai, cei dintâi au fost originea răului pentru neamul omenesc, când au păcătuit nesiliți de nimeni, adică din libera voință, căci au lucrat cu bună știință contra poruncii, iar acel ispititor i-a sfătuit să facă acest lucru, însă nu i-a silit. Căci despre acela care a păcătuit neștiind pare că se poate spune în chip potrivit că a păcătuit nevoind, deși și el ceea ce a făcut neștiind a făcut totuși voind, astfel că nici păcatul lui nu a putut fi fără voință. Această voință, oricum, a fost, așa cum s-a definit, o mișcare a sufletului, fără vreo siluire din partea cuiva, spre a nu pierde ceva sau spre a dobândi ceva. Căci dacă nu ar fi voit, nu ar fi făcut, nefiind silit să o

facă. Așadar, a făcut fiindcă a voit, deși nu fiindcă a voit a păcătuit, neștiind că este un păcat ceea ce face. În acest fel, nici un astfel de păcat nu a putut fi fără voință, dar din voința faptului, nu din voința păcatului, ceea ce totuși a fost un păcat. Căci acest fapt este ceea ce nu ar fi trebuit făcut. Dar oricine păcătuiește cu bună știință, dacă poate să se împotrivească fără păcat celui care-l silește la păcat, și nu face totuși acest lucru, păcătuiește ca și când ar păcătui cu voia sa, de vreme ce acela care se poate opune nu este silit să cedeze. Iar cel care nu se poate opune, cu voia sa, poftei care-l silește și face acest lucru împotriva poruncilor dreptății, acesta este un păcat rezultat tocmai din pedeapsa păcatului. De aceea este foarte adevărat că nu poate să existe păcat fără voință.

4 De asemenea, definiția păcatului, în care am spus: „Păcatul este voința de a păstra sau dobândi ceea ce este oprit de către dreptate și de la care este liber de a te abține" (6), este adevărată, pentru că s-a definit numai ceea ce este păcat, nu și ceea ce este pedeapsa păcatului. Căci atunci când definiția este astfel formulată încât în ea să fie și pedeapsa păcatului, ce altă mare putere are voința, sub pofta care domină, decât ca, poate, fiind evlavioasă, să ceară ajutor? Căci este liberă numai întrucât a fost eliberată, și numai într-atât este numită voință. Altfel trebuie numită, la propriu, mai bine poftă decât voință, nefiind, așa cum aiurează maniheii, adaosul unei alte naturi, ci viciul naturii noastre, de care aceasta nu este vindecată decât prin harul Mântui-

torului. Iar dacă cineva zice că pofta însăși nu este altceva decât voință, dar o voință vicioasă și pusă în slujba păcatului, nu trebuie să ne împotrivim și nici să facem o ceartă de vorbe acolo unde lucrul este evident.

5 Iarăși, întru aceea, am spus: „Deja începusem să cercetez dacă acel gen rău de suflete, mai înainte de a se amesteca cu cel bun, a avut vreo voință. Căci dacă nu avea, era fără păcat și vină și, de aceea, în nici un fel rău" (7). Așadar, zic ei, de ce vorbiți de păcatul pruncilor, a căror voință nu o socotiți vinovată? Li se răspunde că pruncii sunt ținuți vinovați nu prin proprietatea voinței, ci prin origine. Căci orice om pământesc, ce este, la origine, dacă nu un Adam? Iar Adam avea, oricum, o voință, în virtutea căreia, după ce a păcătuit, prin el a intrat păcatul în lume.

6 De asemenea, cu privire la ceea ce am spus, anume că: „Sufletele nu pot fi rele din fire", dacă se pune întrebarea cum înțelegem atunci cuvintele Apostolului: „Am fost și noi fiii mâniei, ca și ceilalți" (8), răspund că am voit ca, prin aceste cuvinte ale mele, să se înțeleagă acea natură, care la propriu se numește natură, în care am fost creați fără viciu. Căci aceasta se numește natură din cauza originii, care origine, oricum, are viciul, care este contra naturii. Iar dacă s-a spus că „a ține drept vinovat de păcat pe oricine, fiindcă nu a făcut ceea ce nu a putut să facă, este cea mai mare nedreptate și nebunie", atunci de ce pruncii sunt ținuți vinovați? Se răspunde: sunt ținuți vinovați de la originea aceluia care nu

a făcut ceea ce a putut să facă, adică să păzească porunca lui Dumnezeu. Iar dacă am spus: „Acele suflete, orice fac, dacă fac din natură, nu din voință, adică dacă sunt lipsite de libera mișcare a sufletului ca să facă și să nu facă, dacă, în sfârșit, acestora nu li se dă puterea de a se abține de la lucrarea lor, nu putem să ținem păcatul lor" (9), totuși problema despre prunci nu tulbură, pentru că sunt ținuți vinovați de la originea aceluia care a păcătuit cu voință, când nu era lipsit de libera mișcare a sufletului ca să facă și să nu facă, și când avea cea mai mare putere de a se abține de la fapta rea. Maniheii nu spun acest lucru despre neamul întunericului, pe care-l introduc în chip atât de fabulos, ci susțin că acea natură a fost mereu rea, niciodată bună.

7 Dar se poate cerceta cum am spus cuvintele: „Chiar dacă sunt suflete – ceea ce între timp este nesigur – dedate slujbelor trupești nu din păcat, ci din fire și, deși sunt inferioare, ne ating totuși cu o oarecare vecinătate lăuntrică, nu trebuie să fie socotite rele prin faptul că, atunci când urmăm și iubim cele trupești, suntem răi"; în adevăr, eu am spus aceste cuvinte despre aceia despre care începusem să vorbesc mai sus, zicând: „deși, chiar dacă acelorași li s-ar face concesia că noi suntem momiți la cele rele de un fel inferior de suflete, prin aceasta nu dovedesc că acele suflete sunt rele din natură sau că acestea sunt binele suprem" (10). Despre acestea am prelungit discuția până acolo unde am spus: „Chiar dacă sunt suflete – ceea ce între timp este nesigur – dedate slujbelor trupești nu din păcat, ci din fire" etc.

Așadar, se poate pune întrebarea de ce am spus „ceea ce între timp este nesigur", când, hotărât, nu ar fi trebuit să mă îndoiesc că nu sunt astfel de suflete. Dar am spus acest lucru fiindcă am constatat că sunt oameni care zic că diavolul și îngerii lui sunt buni în felul lor și în natura în care i-a creat Dumnezeu, fiind deci de felul lor așa cum sunt, dar că pentru noi este rău dacă ne lăsăm momiți și înșelați de ei, pe când, a ne feri de ei și a-i învinge este podoabă și glorie. Iar cei care fac această afirmație socotesc că, pentru a o dovedi, aduc mărturii potrivite din Sfintele Scripturi. Și anume, fie ceea ce stă scris în *Cartea lui Iov*, unde este descris diavolul: „Acesta este începutul plăzmuirii Domnului, făcut ca să-și râdă de el îngerii Săi" (11), fie cuvintele: „Balaurul acesta pe care l-ai zidit, ca să se joace în ea" (12). Această problemă, care ar fi trebuit pusă și rezolvată nu împotriva maniheilor, care nu au această părere, ci împotriva altora care au această părere, nu am voit s-o tratez și s-o dezleg atunci, ca să nu fac o carte mult mai lungă decât aș fi vrut, când vedeam că, chiar dacă s-ar fi făcut această concesie, s-ar fi putut dovedi că maniheii introduc, cu o nemaipomenit de nebunească eroare, ideea că natura răului este veșnică laolaltă cu binele veșnic. Tocmai de aceea eu am zis: „ceea ce între timp este nesigur", nu fiindcă eu m-aș fi îndoit de acest lucru, ci pentru că între mine și ei, pe care-i aflasem că au această idee, nu fusese încă dezlegată această problemă, pe care am dezlegat-o cu o cât mai mare claritate, pe cât mi-a stat în putere, în alte cărți ale mele, cu mult mai târzii, intitulate *Despre Facere ad litteram*, urmând Sfintelor Scripturi.

8 În alt loc: „De aceea, zic, iubind cele trupești, păcătuim, fiindcă ni se poruncește cu dreptate să iubim cele spirituale și putem să facem acest lucru cu natura noastră, iar atunci, în felul nostru, suntem foarte buni și foarte fericiți" (13). Aci se poate pune întrebarea de ce am zis „cu natura" și nu „cu harul". Dar se dezbătea problema despre natură, contra maniheilor. Și, oricum, harul face ca natura, însănătoșită fiind, să poată să facă ceea ce nu poate când este viciată, prin Acela Care a venit să cerceteze și să scape ceea ce pierise. Totuși, și de acest har aducându-mi aminte, m-am rugat pentru prietenii mei, care erau încă ținuți de acea eroare aducătoare de moarte, și am zis: „Dumnezeule Mare, Dumnezeule Atotputernic, Dumnezeul supremei Bunătăți, pe Care este legiuit a Te socoti și înțelege ca inviolabil și incoruptibil, Unitatea Treimii, pe Care o cinstește Biserica ortodoxă, Te rog în genunchi, cunoscând mila Ta față de mine, să nu îngădui ca oamenii cu care m-am înțeles perfect, din copilărie, de-a lungul întregii vieți, să nu fie de acord cu mine" (14). Oricum, așa rugându-mă, rețineam, prin credință, nu numai că, întorcându-se la Dumnezeu, sunt ajutați de harul Lui, ca să progreseze și să se perfecționeze, putându-se spune că pentru meritul întoarcerii lor se dă acest har, dar și că faptul de a se întoarce la Dumnezeu ține el însuși de harul lui Dumnezeu, pe care l-am implorat pentru aceia care se îndepărtaseră prea mult de El, ca să ajungă să se întoarcă la El prin rugăciunea mea. Această carte începe așa: *Opitulante Dei misericordia...*

CAPITOLUL XVI

ACTA CONTRA FORTUNATUM MANICHAEUM – LIBER UNUS
[CONTRA LUI FORTUNATUS MANIHEUL – O CARTE]

1 În același timp al preoției mele, am discutat contra lui Fortunatus, un preot al maniheilor, care trăise foarte mult timp la Hippona și amăgise atât de mulți oameni, încât el se simțea desfătat să locuiască acolo pentru ei. Această discuție, în timp ce noi ne certam, a fost scrisă de copiști, ca să fie redactată ca *Gesta*, căci are și ziua, și consulul. Ne-am îngrijit ca această discuție să fie încredințată memoriei într-o carte. Acolo se dezbate problema proveniență răului, eu afirmând că răul s-a născut din libera voință a omului, iar el încercând să convingă că natura răului este împreună-veșnică cu Dumnezeu. Dar, în ziua următoare, în sfârșit, a mărturisit că nu mai află ce se spună contra noastră. Nu s-a făcut ortodox, dar a plecat totuși de la Hippona.

2 În acea carte, următoarele cuvinte pe care le-am spus: „Sufletul zic că este făcut de Dumnezeu, ca toate celelalte care sunt făcute de Dumnezeu, iar între acelea pe care le-a făcut Dumnezeu Atotputernic, locul de frunte a fost dat sufletului“ (1), le-am spus astfel încât să fie primite ca referindu-se la toată natura rațională, deși în Sfintele Scripturi nu se poate găsi lesne (și chiar deloc) că ar exista suflete ale îngerilor, precum am arătat mai sus. De asemenea, în alt loc: „Eu zic că nu există păcat, dacă nu se păcătuiește din propria voință“ (2). Acolo am voit să se

înțeleagă acel păcat care nu este încă pedeapsa păcatului, despre care am spus în alt loc, în aceeași discuție (3), ceea ce a trebuit spus. Și, de asemenea, am spus: „Și, după aceea, același trup, care ne-a chinuit cu pedepsei, în păcate rămânând, să ni se supună la înviere și să nu ne lovească cu nici o împotrivire, ca să păstrăm legea și poruncile lui Dumnezeu" (4). Aceste cuvinte nu trebuie luate în sensul că în acea împărăție a lui Dumnezeu, unde vom avea un trup nestricăcios și nemuritor, legea și poruncile trebuie luate din dumnezeiești le Scripturi, ci fiindcă acolo legea veșnică va fi păzită în chip desăvârșit, iar acele două porunci, cu privire la iubirea lui Dumnezeu și a aproapelui le vom ține nu în citire, ci chiar în desăvârșita și veșnica iubire. Această lucrare începe așa: *Quinto calendas septembris Arcadio Augusto bis et Rufino viris clarissimis consulibus...*

CAPITOLUL XVII

DE FIDE ET SYMBOLO – LIBER UNUS

[DESPRE CREDINȚĂ ȘI SIMBOL – O CARTE]

În același timp, ca preot, am vorbit la Hippona, în fața episcopilor care țineau un conciliu al întregii Africi, iar ei îndemnându-mă să vorbesc, am discutat despre credință și Simbol. Acea discuție, la insistența foarte aprinsă a acelora care ne iubeau mai de aproape, am redactat-o într-o carte, în care se vorbește chiar despre aceste lucrări. În această carte, când discuția a ajuns la învierea trupului, am scris: „Va învia trupul, după învățătura creștină, care nu

poate să înșele. Acela care socotește acest lucru de necrezut, ia aminte la felul cum este trupul acum, dar nu cercetează cum va fi atunci, căci, în acel timp al schimbării îngerești, nu va mai fi trup și sânge, ci numai trup" (1). Și celelalte pe care le-am spus acolo despre schimbarea trupurilor pământești în trupuri cerești, căci a zis Apostolul, când vorbea despre aceasta: „Trup și sânge nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu". Dar dacă cineva ia aceste cuvinte în sensul că acest trup pământesc, așa cum îl avem acum, se va schimba, la înviere, în trup ceresc, așa încât să nu mai existe nici aceste membre, nici această substanță a trupului, fără îndoială trebuie corectat, înștiințat de trupul Domnului, Care, după înviere, a apărut în plinătatea acelorași membre și a putut nu numai să fie văzut cu ochii, ci și pipăit cu mâinile, ba chiar a afirmat prin cuvinte că are trup, zicând: „Pipăiți și vedeți că duhul carne și oase nu are, cum Mă vedeți pe Mine că am" (2). De aci se vede că Apostolul nu a tăgăduit că substanța cărnii va fi în împărăția lui Dumnezeu, ci sau a numit pe oamenii care trăiesc după trup prin expresia „carne și sânge", sau chiar stricăciunea trupului, care atunci nu va mai exista. Căci atunci când a zis: „Trup și sânge nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu", se vede limpede, ca și când ar fi voit să lămurească ce a spus, că a adăugat imediat: „Nici stricăciunea nu moștenește nestricăciunea" (3). Despre acest lucru, de care este greu a-i convinge pe necredincioși, oricine va citi ultima carte din *Despre cetatea lui Dumnezeu* va afla că am vorbit cât am putut mai cu luare aminte. Această carte începe așa: *Quoniam scriptum est...*

CAPITOLUL XVIII

DE GENESI AD LITTERAM, IMPERFECTUS LIBER UNUS

[DESPRE FACERE *AD LITTERAM*, O CARTE NETERMINATĂ]

După ce am terminat cele două cărți contra manicheilor, pentru că folosisem cuvintele după înțelesul alegoric al Scripturii, neîndrăznind să arăt *ad litteram* atât de mari taine ale lucrurilor naturale, adică să arăt cum pot fi înțelese în sens istoric cele ce sunt spuse acolo, am voit să-mi încerc puterile și în această foarte anevoioasă lucrare, dar, în lămurirea Scripturilor, munca mea de recrut s-a prăbușit sub greutatea unei poveri atât de mari. Și, lăsând încă o carte neterminată, m-am retras liniștit de la munca pe care nu o puteam duce. Dar pe când în vederea lucrării de față, am purces să-mi reconsider propriile opuscule, am dat și de această carte, rămasă neterminată. Eu nu o publicasem și mă hotărâsem s-o distrug, pentru că, după aceea, am scris douăsprezece cărți al căror titlu este *Despre Facere ad litteram*. Deși în aceste cărți se vede că multe au fost mai degrabă cercetate decât aflate, totuși această carte nu se poate compara în nici un fel cu acelea. Dar și această carte, după ce am reconsiderat-o, am voit să rămână, ca să fie un semn, nu fără folos, după cum socotesc eu, al eforturilor de început pe care le-am depus în cercetarea și lămurirea Scripturilor Sfinte; și am voit ca titlul acestei cărți să fie *Despre Facere ad litteram, o carte neterminată*. În adevăr, am găsit că această carte a fost dictată până la următoarele cuvinte: „Tatăl este numai Tată, și nici Fiul nu este

altceva decât Fiul, fiindcă chiar când se vorbește de asemănarea cu Tatăl, deși se arată că nu există nici o neasemănare, totuși nu este numai singur Tatăl, dacă are asemănare" (1). După acestea, am repetat cuvintele Scripturii, ca să le cercetez și să le tratez din nou: „Și a zis Dumnezeu: Să facem om după chipul și asemănarea noastră" (2). Până aici fusese dictată cartea, când am lăsat-o neterminată. Dar ceea ce urmează, am socotit că trebuie adăugat când am revizuit-o, dar nici așa nu am terminat-o, ci, făcând acest adaus, am lăsat-o tot neterminată. Căci, dacă aș fi terminat-o, aș fi discutat cel puțin despre toate acele lucrări și cuvinte ale lui Dumnezeu care țin de ziua a șasea. Mi s-a părut de prisos ca în această carte să notez cele ce nu-mi plac sau să apăr cele ce, nefiind bine înțelese, pot să nu placă altora. Căci, pe scurt, mai degrabă recomand să se citească acele douăsprezece cărți pe care le-am scris episcop fiind, iar după acelea să fie judecată această carte. Ci această carte începe așa: *De obscuris naturalium rerum, quae omnipotente Deo artifice facta sentimus, non affirmando, sed quarendo tractandum est...*

CAPITOLUL XIX

DE SERMONE DOMINI IN MONTE – LIBRI DUO

[DESPRE PREDICA DE PE MUNTE A DOMNULUI – DOUĂ CĂRȚI]

1 În același timp, am scris două cărți *Despre Predica de pe munte a Domnului,* după Matei. În prima dintre acestea, pentru cuvintele Domnului:

„Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema“ (1), „înțelepciunea, zic, se potrivește cu oamenii pașnici, în care toate sunt rânduite și nici o mișcare nu se ridică împotriva rațiunii, ci toate ascultă de duhul omului, căci și el ascultă de Dumnezeu“ (2). Pe drept, aceste cuvinte ale mele ridică întrebarea cum de le-am spus. Căci nimănui nu i se poate întâmpla, în această viață, ca legea care se împotrivește legii minții să fie în membrele lui. În adevăr, chiar dacă duhul omului i s-ar împotrivi în așa fel încât să nu cadă la nici un acord cu ea, acesta nu înseamnă că aceea nu s-ar împotrivi. Așadar, din cuvintele pe care le-am scris, că nici o mișcare nu se ridică împotriva rațiunii, se poate înțelege că oamenii pașnici, îmblânzind poftele cărnii, fac să se ajungă cândva la această pace cu totul deplină.

2 Apoi, cuvintelor pe care le-am spus în alt loc, repetând aceeași idee evanghelică: „Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema“ (3), le-am adăugat, zicând: „Și acestea pot fi împlinite în această viață, așa cum credem că s-au îndeplinit la Apostoli“ (4); aceste cuvinte trebuie luate nu în înțelesul că în Apostolii care trăiau aici nu s-a produs nici o mișcare a cărnii contra duhului, dar că acestea se pot împlini aici atât cât credem că s-au împlinit în Apostoli, desigur în acea măsură a desăvârșirii omenești cu putință în această viață. Căci nu s-a spus: „În această viață se pot împlini, căci credem că s-au împlinit în Apostoli“, ci s-a spus: „așa cum credem că s-au împlinit în Apostoli“, ca să se împlinească așa cum s-au împlinit în ei, adică cu o oarecare desă-

vârșire, de care este în stare această viață, iar nu așa cum vor fi să se împlinească în acea pace preadeplină pe care o nădăjduim, atunci când se va zice: „Unde îți este, moarte, boldul tău?!" (5).

3 În alt loc (6), prin mărturia adusă prin cuvintele: „Căci Dumnezeu nu dă Duhul cu măsură" (7), încă nu înțelesesem că sunt spuse mai adevărat despre Hristos. În adevăr, dacă altor oameni nu li s-ar da Duhul cu măsură, Elisei nu ar fi cerut un Duh dublu decât era în Ilie. De asemenea, în ce privește cuvintele: „o iotă sau o cârtă din lege nu va trece, până se vor face toate" (8), am spus că nu se poate înțelege nimic altceva prin aceste cuvinte decât expresia desăvârșirii (9). Acolo pe drept se poate cerceta dacă această desăvârșire poate fi înțeleasă în sensul că totuși nimeni, folosindu-se de libera voință, să nu trăiască aici fără de păcat. Căci oare de cine poate să fie împlinită legea până la o cârtă, dacă nu de acela care împlinește toate poruncile dumnezeiești? Dar printre aceste porunci este și aceea care ne îndeamnă să zicem: „Și ne iartă nouă greșalele noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri" (10), rugăciune pe care Biserica o spune până la sfârșitul veacului. Așadar, toate poruncile sunt socotite împlinite, când se iartă tot ceea ce nu se face.

4 De asemenea, ceea ce zice Domnul: „Deci cel care va strica una din aceste porunci foarte mici se va învăța așa" și celelalte, până la locul unde zice: „de nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decât a cărturarilor și a fariseilor, nu veți intra în împărăția cerurilor" (11), mult mai bine și mai potrivit le-am

expus în alte cuvântări ulterioare ale mele, iar a le expune din nou ar fi prea lung. De aici se înțelege că dreptatea acelora se cade să fie mai mare decât a cărturarilor și a fariseilor, ca a unora care și zic, și fac. În adevăr, despre cărturari și farisei, Domnul Însuși, în alt loc, zice: „Căci zic, și nu fac" (12). Chiar și cuvintele: „Cine se mânie pe fratele său" (13) le-am înțeles mai bine după aceea. Căci codicii greci nu au cuvintele „fără motiv", așa cum este scris aici, deși înțelesul este același. Căci am spus că trebuie luat aminte la ce înseamnă a se mânia pe fratele său, pentru că nu se mânie pe fratele său cel care se mânie păcatul fratelui. Așadar, cel care se mânie pe fratele său, iar nu pe păcatul acestuia, se mânie fără temei.

5 De asemenea, cuvintele pe care le-am spus: „Acest lucru trebuie înțeles despre tată și despre mamă și despre celelalte rudenii de sânge, pentru ca în ele să urâm ceea ce neamului omenesc, născându-se și murind, i-a fost sortit" (14), sună așa ca și când aceste nevoi nu ar mai exista dacă nimeni nu ar muri fără să fi fost precedat de vreun păcat al naturii omenești. Acest sens l-am dezaprobat mai sus. Căci, desigur, ar exista înrudiri de sânge chiar și dacă n-ar fi existat nici un păcat originar; și chiar de n-ar fi moarte, neamul omenesc tot ar crește și s-ar înmulți. Prin urmare, altfel trebuie dezlegată întrebarea de ce Domnul a poruncit să iubim pe dușmanii noștri (15), deși în alt loc (16) poruncește să urâm pe părinți și pe fii; întrebarea trebuie dezlegată nu cum a fost dezlegată aici, ci așa cum am dezlegat-o, adesea, du-

pă aceea: adică să iubim pe dușmani, ca să-i câștigăm pentru împărăția lui Dumnezeu, și să urâm pe rude, dacă ne împiedică de la a câștiga împărăția lui Dumnezeu.

6 De asemenea, despre porunca prin care este oprit a-ți lăsa soția, decât numai pentru desfrâu, aici, în adevăr, am discutat foarte scrupulos (17). Dar ce desfrâu vrea Domnul să se înțeleagă a fi acela pentru care este îngăduit a-ți lăsa soția, cel în care este osândită din pricina curviei, sau cel despre care se spune: „Nimicit-ai pe tot cel ce se leapădă de Tine" (18), în care intră desigur și cel dintâi (căci e limpede că se îndepărtează de Dumnezeu cel care, luând membrele lui Hristos, le face membrele unei desfrânate !), trebuie, iară și iară, cugetat și cercetat. Și nu vreau ca, într-o problemă atât de mare și atât de greu de cunoscut, cititorul să considere că această discuție a noastră i-ar putea fi de deajuns, ci să citească și altele, fie ale noastre, care au fost scrise după aceea, fie ale altora, mai bine cumpănite și tratate. Sau el însuși, dacă poate, să examineze cu o minte mai trează și mai pricepută aceste lucruri. Căci nu orice păcat este curvie și Dumnezeu nu pierde pe tot cel ce păcătuiește, întrucât în fiecare zi îi aude pe sfinții săi zicând: „Și ne iartă nouă greșalele noastre" (19), în timp ce pierde pe tot cel ce se depărtează de El. Dar până unde trebuie înțeleasă și limitată această desfrânare și dacă pentru aceasta trebuie lăsată soția, este o problemă foarte obscură. Însă că este îngăduit a-ți lăsa soția pentru desfrânarea care se săvârșește în curvie, nu este nici o îndoială. Și când am spus

că acest lucru este îngăduit, nu poruncit, nu am luat aminte la alt loc din Scriptură, care zice: „Cel care ține o adulteră este prost și nelegiuit" (20). Și, desigur, nu aș socoti că trebuie considerată adulteră acea femeie care l-a auzit pe Domnul spunându-i: „Nici Eu nu te condamn; du-te și de aci înainte să nu mai greșești" (21), dacă ea a ascultat aceste cuvinte cu supunere.

7 În alt loc, păcatul de moarte al fratelui, despre care zice Ioan Apostolul: „Nu zic să se roage pentru așa păcat" (22), l-am definit astfel: „Socotesc că păcatul de moarte al fratelui este atunci când, după recunoașterea lui Dumnezeu, prin harul Domnului nostru Iisus Hristos, cineva atacă frăția și acționează, cu zelul urii, chiar împotriva harului prin care a fost împăcat cu Dumnezeu" (23). Acest lucru nu l-am confirmat, deoarece socotesc că totuși ar fi trebuit adăugat: „dacă în această perversitate a minții va sfârși această viață", căci nu trebuie să ne pierdem nădejdea în privința nimănui dintre cei prost așezați în această viață, dar nici să ne rugăm în mod imprudent în privința vreunuia dintre aceștia.

8 În cartea a doua, de asemenea, am zis: „Nimănui, nu-i va fi îngăduit, zic, să nu cunoască împărăția lui Dumnezeu, când Unul-Născut al Lui a venit din cer, în Om Domnesc, nu numai în chip inteligibil, ci chiar vizibil, având să judece viii și morții" (24). Dar nu văd dacă este bine spus: „Om Domnesc" despre Acela care este Mijlocitor între Dumnezeu și oameni, Omul Iisus Hristos, când El este oricum Domn. Dar cine nu poate fi numit „om domnesc" în sfânta fami-

lie a Lui? Și ca să spun acest lucru, am citit la unii ortodocși care au tratat Sfintele Scripturi. Dar oriunde am spus acest lucru, nu aș vrea să-l fi spus. În adevăr, după aceea, am văzut că nu trebuie spus, deși ar putea fi apărat prin vreo rațiune. De asemenea, cuvintele pe care le-am spus: „Căci conștiința nimănui nu poate urî pe Dumnezeu" (25) văd acum că nu ar fi trebuit spuse. Căci mulți sunt despre care s-a scris: „Mândria acelora care Te-au urât" (26).

9 În alt loc, în cuvintele pe care le-am spus: „De aceea a zis Domnul: «Ajunge zilei răutatea ei» (27), fiindcă însăși nevoia îi silea să ia mâncare, nevoie despre care socotesc că a fost numită răutate, deoarece pentru noi trece drept pedeapsă, ținând de această slăbiciune pe care am meritat-o păcătuind" (28), nu am luat aminte la faptul că, în rai, le-au fost date primilor oameni alimente, mai înainte de a fi meritat, păcătuind, această pedeapsă a morții. Căci erau nemuritori într-un trup încă nespiritual, ci doar însuflețit, dacă într-o astfel de nemurire trebuiau să se folosească de alimente materiale. De asemenea, cuvintele pe care le-am spus (29): „Pe care și-a ales-o Dumnezeu «Biserică glorioasă, neavând pată, nici zbârcitură»" (30), nu le-am spus pentru că astăzi ar fi acum din toate punctele de vedere, deși nu încape îndoială că a fost aleasă pentru aceasta, ca astfel să fie viața ei când Hristos va apărea. Căci atunci și ea va apărea cu El în glorie, glorie pentru care a și fost numită glorioasă. De asemenea, pentru ceea ce spune Domnul: „Cereți și vi se va da, căutați și veți afla, bateți și vi se va deschide", am socotit că trebuie să

arăt cu atenție prin ce se deosebesc între ele acestea trei (31), dar cum mult mai bine toate laolaltă exprimă cererea foarte insistentă. În adevăr, acest lucru îl arată atunci când conchide cu același cuvânt, zicând: „Cu atât mai mult Tatăl vostru, Care este în ceruri, va da cele bune celor care I le cer" (32), căci nu a zis „celor care cer, celor care caută, celor care bat". Această lucrare începe așa: *Sermonem quem locutus est Dominus...*

CAPITOLUL XX

PSALMUS CONTRA PARTEM DONATI

[PSALM CONTRA PARTIDEI LUI DONATUS]

Voind ca și cauza Donatiștilor să ajungă la cunoștința poporului celui mai de jos, a celor neînvățați și cu totul de rând, și să se întipărească în memoria lor prin noi, pe cât era cu putință, am făcut, cu litere latine, un psalm care să li se cânte lor, dar numai până la litera V. Căci astfel de cărți le numesc abecedare. Ultimele trei le-am lăsat la o parte, dar, în locul lor, am adăugat un fel de epilog, ca și când li s-ar fi adresat Maica Biserică. Hypopsalmul de răspuns și introducerea cauzei nu sunt în ordinea literelor. În adevăr, șirul lor începe după introducere. Dar am voit ca aceasta să nu se facă în felul unei poezii, ca nu cumva nevoia metrică să împingă la anumite cuvinte care în popor sunt mai puțin folosite. Acest psalm începe așa: *Omnes qui gaudetis de pace, modo verum judicate*, ceea ce constituie hypopsalmul lui.

CAPITOLUL XXI

CONTRA EPISTOLAM DONATI HAERETICI – LIBER UNUS✠*

[CONTRA EPISTOLEI ERETICULUI DONATUS – O CARTE]

1 Am scris, în aceeași vreme a preoției mele, o carte *Contra epistolei lui Donatus*, care a fost, din partida sa, după Maiorinus, al doilea episcop al Cartaginei. În acea epistolă, Donatus insistă să se creadă că botezul lui Hristos nu este decât în comuniune cu El. Noi l-am contrazis în această carte. Am spus într-un loc despre Apostolul Petru că pe el, ca pe o piatră, a fost întemeiată Biserica. Ceea ce se cântă chiar de gura multora, în versurile preafericitului Ambrosius, unde zice despre cocoș: „Cântând acesta, piatra Bisericii s-a spălat de păcat". Dar știu că, după aceea, foarte des am prezentat cuvintele Domnului: „Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea" (1), pentru ca, pe lângă aceasta, să se înțeleagă și Acela pe Care L-a mărturisit Petru, zicând: „Tu ești Hristos, Fiul lui Dumnezeu Celui viu" (2). Și, în acest fel, Petru, numit de la această piatră, să închipuie persoana Bisericii, care se zidește pe această piatră și a primit cheile împărăției cerurilor. Căci nu i s-a spus lui Petru: „Tu ești piatra", ci „Tu ești Petru". Dar piatra era Hristos, pe Care mărturisindu-L Simon, așa cum Îl mărturisește toată Biserica, a fost numit Petru. Iar care dintre aceste două idei este cea mai probabilă, să aleagă cititorul.

---

* Titlurile urmate de semnul „✠" sunt ale unor scrieri pentru care în ediția Migne se face specificarea: [*Non exstat*] (Nu se păstrează). [N. ed.]

2 În alt loc am spus: „Dumnezeu nu caută moartea nimănui", cuvinte care trebuie înțelese în sensul că omul și-a atras moartea părăsind pe Dumnezeu și și-o atrage cel care nu dă fuga la Dumnezeu, potrivit cu ceea ce stă scris: „Dumnezeu nu a făcut moartea" (3). Dar nu e mai puțin adevărat că „Viața și moartea sunt de la Domnul Dumnezeu" (4), adică viața este de la Cel ce dă, iar moartea de la Cel ce pedepsește.

3 De asemenea, am zis că Donatus, a cărui epistolă o repingeam, se rugase ca Împăratul să pună între el și Caecilianus episcopi de dincolo de mare; nu acest Donatus, ci un altul, totuși din aceeași schismă, se pare că a făcut acest lucru. Acela însă nu era episcop cartaginez al Donatiștilor, ci era din Casis – nigris, dar el, cel dintâi, a comis nelegiuita schismă la Cartagina. Desigur, nu Donatus din Cartagina a instituit ca creștinii să se reboteze. Eu însă credeam că el a instituit acest lucru, atunci când răspundeam epistolelor lui. Iar nu el a luat din *Ecclesiastic* cuvintele necesare pentru acest lucru, de acolo de unde stă scris: „Cel ce se spală de la mort și iarăși se atinge de el, la ce i-a folosit spălarea?" (5); acesta însă le-a folosit ca și când ar fi fost scris: „cel care se spală de la mort, la ce i-a folosit spălarea?". Noi însă, chiar înainte de a exista partida lui Donatus, am constatat că totuși cei mai mulți codici din Africa așa au avut scris, lipsind de la mijloc cuvintele: „Și iarăși se atinge de el". Dacă aș fi știut acest lucru atunci, nu aș fi spus atâtea lucruri contra lui, ca împotriva unui fur sau violator al vorbirii divine. Această carte începe așa: *Abs te ipso praesente audieram...*

CAPITOLUL XXII

CONTRA ADIMANTUM MANICHAEI DISCIPULUM – LIBER UNUS

[CONTRA LUI ADIMANTUS, DISCIPOL AL LUI MANIHAEUS – O CARTE]

1 Tot pe atunci, mi-au căzut în mâini anumite discuții ale lui Adimantus, care fusese discipol al lui Manichaeus, cărți pe care le-a scris împotriva Legii și Profeților, ca și când ar fi încercat să arate că acestea sunt contrare scrierilor evanghelice și apostolice. Eu i-am răspuns, citând cuvintele lui și arătând poziția mea. Această lucrare am cuprins-o într-un singur volum, iar în acest volum am răspuns unor întrebări nu o dată, ci de două ori, căci primul meu răspuns s-a pierdut și a fost găsit când deja formulasem un al doilea răspuns. Desigur, unele dintre acele probleme le-am discutat în predicile adresate poporului, dar unora dintre ele n-am mai ajuns să le răspund, deoarece le-am trecut cu vederea, fiind presat de alte probleme mai urgente, la care s-a adăugat și uitarea.

2 Așadar, acolo am spus: „Căci acel popor, care a primit Vechiul Testament, era ținut de anumite umbre și închipuiri ale lucrurilor, înainte de venirea Domnului, potrivit cu minunata și prea ordonata distribuire a timpurilor. Totuși în el se află o atât de mare predicare și prevestire a Noului Testament, încât nu se află nimic, în învățătura evanghelică și apostolică, care să nu fie prezent în chiar acele cărți

vechi" (1). Dar ar fi trebuit adăugat cuvântul „aproape" și ar fi trebuit spus: „Încât aproape că nu se află nimic, în învățătura evanghelică și apostolică, care să nu fie prezent în chiar acele cărți vechi", deși erau învățături și făgăduințe grele de tâlc și divine. Căci ce ar mai însemna în cuvântarea evanghelică, în predica Domnului de pe munte, cuvintele: „Ați auzit că s-a spus celor de demult, dar eu vă spun vouă" (2), dacă El nu ar fi învățat mai mult decât s-a spus în acele vechi cărți? Citim, de altfel, în Legea dată prin Moise pe muntele Sinai (3), că împărăția cerurilor a fost făgăduită acelui popor; Lege care se numește la propriu Vechiul Testament, dar pe care Apostolul îl numește în chip figurat, prin slujitoarea Sarei și prin fiul acesteia, acolo fiind închipuit însă și Noul Testament, prin Sara însăși și prin fiul ei (4). Apoi, dacă sunt cercetate figurile de stil, se află acolo toate cele profețite, care au fost prezentate sau sunt așteptate să fie prezentate prin Hristos. Totuși, din cauza unor învățături expuse nu în chip figurat, ci la propriu, care nu se află în Noul Testament, ar fi trebuit spus, cu mai multă luare aminte și mai moderat, „aproape nimic" decât „nimic" nu este aici care să nu fi fost acolo, deși acolo sunt acele două învățături cu privire la iubirea lui Dumnezeu și a aproapelui, la care se referă, foarte drept, toate cele legitime și profetice, evanghelice și apostolice.

3 De asemenea, ceea ce am spus: „În trei feluri, în Sfintele Scripturi, se înțelege numele de fii", a fost spus cu mai puțină luare aminte. Căci, desigur, am trecut cu vederea și alte feluri, cum e când se spune

„fiul gheenei" (5) sau „fiu adoptiv" (6). Acestea nu se spun nici potrivit cu natura, nici potrivit cu învățătura, nici potrivit cu imitația. Din aceste trei feluri am dat exemple, ca și cum ar fi singurele. Potrivit cu natura, așa cum iudeii sunt fiii lui Avram (7); potrivit cu învățătura, așa cum Apostolul numește ca fii ai săi pe aceia cărora le-a arătat Evanghelia (8); potrivit cu imitația, așa cum noi suntem fiii lui Avraam, a cărui credință o imităm (9). Dar ceea ce am spus (10): „Când va îmbrăca nemurirea și nestricăciunea, atunci nu va fi trup și sânge" (11), s-a spus că nu va fi stricăciune potrivit cu stricăciunea trupească, nu potrivit cu substanța, în virtutea căreia trupul Domnului chiar și după înviere a fost numit trup (12).

4 În alt loc (13), am spus: „Dacă cineva, zic, nu-și va schimba voința, nu poate să facă lucrul cel bun, despre care în alt loc se spune că este în puterea noastră, acolo unde zice: «Sau spuneți că pomul este bun și roada lui este bună, sau spuneți că pomul este rău și roada lui este rea»" (14). Acest lucru nu se împotrivește harului dumnezeiesc pe care-l predicăm. În adevăr, este în puterea omului să-și schimbe în mai bine voința,dar aceasta nu este nimic dacă nu este dată de la Dumnezeu, despre Care s-a spus: „Le-a dat putere să se facă fiii lui Dumnezeu" (15). Căci când în puterea noastră este ceea ce facem voind, nimic nu este atât de mult în puterea noastră decât voința însăși; dar voința este pregătită de Dumnezeu. Așadar, în acest fel ne este puterea. Așa trebuie înțeles și ceea ce am spus după aceea: „Este în puterea noastră dacă meritățm să ne încadrăm în

bunătatea lui Dumnezeu sau să cădem din cauza severității Lui", căci în puterea noastră nu este decât ceea ce urmează voința noastră. Aceasta, când este pregătită și întărită de Domnul, ușor se face lucrarea milei, chiar în ceea ce pare greu și imposibil. Această carte începe așa: *De eo quod scriptum est, «In principio fecit Deus coelum et terram»*...

CAPITOLUL XXIII

EXPOSITIO QUARUMDAM PROPOSITIONUM EX EPISTOLA APOSTOLI AD ROMANOS

[PREZENTAREA CÂTORVA AFIRMAȚII DIN EPISTOLA APOSTOLULUI CĂTRE ROMANI]

1 Când eram încă preot, s-a întâmplat că, la Cartagina, între noi, care eram împreună, s-a dat citire Epistolei Apostolului către Romani, iar frații m-au iscodit despre unele lucruri. Pe când le răspundeam cum puteam, au voit ca mai degrabă să fie scrise cele pe care le spuneam, decât să fie răspândite prin viu grai. Făcând după voia lor, la lucrările mele de mai înainte s-a adăugat încă o lucrare. În această lucrare, am scris: „Dar, zic, cuvintele: «Știm că legea este spirituală, iar eu sunt trupesc» arată îndestul că Legea nu poate fi împlinită decât de către cei spirituali, așa cum îi face harul lui Dumnezeu". Aceste cuvinte, oricum, nu am voit să se refere la persoana Apostolului, care era deja spiritual, ci la omul aflat sub lege, dar nu încă sub har. Căci mai înainte

aceasta știam că înseamnă aceste cuvinte. Dar după aceea, citind pe anumiți autori care au scris despre divinele expresii, de a căror autoritate eram impresionat, le-am cercetat mai cu atenție și am văzut că se poate referi chiar la Apostol ceea ce se zice: „Știm că legea este spirituală, iar eu sunt trupesc". Acest lucru l-am arătat, cât am putut de atent, în cărțile pe care le-am scris contra pelagienilor. Așadar, în această carte, atât prin cuvintele: „Iar eu sunt trupesc", cât și prin celelalte, până la locul unde zice: „Om nenorocit ce sunt! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia? Mulțumesc lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos, Domnul nostru!" (1), am spus că este descris omul așezat încă sub Lege, iar nu sub har, cel ce voiește să facă bine, dar, învins de pofta trupului, face rău. De această stăpânire a trupului nu-l eliberează decât harul lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos, Domnul nostru, prin darul Duhului Sfânt, prin Care dragostea revărsată în inimile noastre învinge poftele trupului, ca să nu ne mai îmbiem cu acestea spre rău, ci mai degrabă să facem binele. Prin aceasta este răsturnată eroarea pelagiană, care susține că dragostea prin care trăim bine și cu evlavie nu este de la Dumnezeu, ci de la noi înșine. Dar, în cărțile pe care le-am publicat împotriva lor, am arătat că aceste cuvinte se referă la omul spiritual, deja așezat sub har, iar trupul carnal, care nu este încă spiritual, va deveni totuși astfel la învierea morților. Și chiar din cauza poftei trupului, cu care înfruntându-se sfinții, nu se lasă îmbiați de ea spre rău, dar nici nu sunt lipsiți în această viață de mișcările ei, cărora le rezistă luptând. Dar nu le vor mai avea în acea viață

în care moartea va fi biruită. Așadar, pentru această poftă și pentru aceste mișcări ale ei, cărora li se poate rezista, dar care sunt totuși în noi, orice sfânt, pus sub har, poate să spună toate aceste cuvinte despre care am spus aici că sunt potrivite unuia nepus încă sub har, ci sub Lege. M-aș lungi prea mult să arăt acestea aici și am spus, de altfel, unde le-am arătat (2).

2 De asemenea, discutând ce a ales Dumnezeu în cel care nu se născuse încă, căruia i-a spus că va fi mai mare în slujire, și ce nu a aprobat în același mai mare, care încă nu se născuse, despre care se amintește întru aceasta, deși mult după aceea a fost adusă mărturia profetică: „Pe Iacov l-am iubit, dar pe Esau l-am urât" (3), până acolo am dus raționamentul, încât am spus: „Așadar Dumnezeu nu a ales faptele cuiva în prestiință, fapte pe care le va da El Însuși, ci a ales credința în prestiință, încât să dea Duhul Sfânt aceluia pe care l-a prestiut că va crede în El, încât, făcând binele, să dobândească viața veșnică" (4). Încă nu cercetasem mai cu atenție, nici nu aflasem în ce chip este alegerea harului, despre care același Apostol zice: „Deci tot așa și în vremea de acum este o rămășiță aleasă prin har" (5), întrucât, dacă ar fi precedat de vreun merit, atunci n-ar mai fi har, căci ar fi dat mai degrabă conform meritelor, ca dintr-o datorie. Apoi ceea ce am spus după aceea: „Căci zice același Apostol: «dar este același Dumnezeu, Care lucrează toate în toți» (6), însă niciodată nu s-a spus că Dumnezeu crede toate în toți"; și după aceea am adăugat: „Așadar, ceea ce

credem este al nostru, dar binele pe care-l facem este al Aceluia Care dă celor care cred, în Duhul Sfânt"; desigur, nu aș fi spus aceste cuvinte, dacă aș fi știut că credința însăși se află printre darurile lui Dumnezeu, care sunt date în același Duh. Deci și una și cealaltă sunt ale noastre, pentru socotința voinței, și totuși și una și cealaltă s-a dat prin Duhul credinței și al dragostei. Căci nu numai dragostea, ci, așa cum stă scris: „Și dragoste cu credință de la Dumnezu-Tatăl și de la Domnul Iisus Hristos" (7).

3 Și ceea ce am spus puțin după aceea: „Căci credința și voința este a noastră, dar al Lui este să dea, celor care cred și vor, putința de a face bine prin Duhul Sfânt, prin care dragostea se revarsă în inimile noastre", este adevărat, dar prin aceeași regulă, că și una și cealaltă sunt ale lui, fiindcă El însuși pregătește voința, dar și una și cealaltă sunt în puterea noastră, fiindcă nu se fac decât dacă voim noi. De aceea, ce am spus în continuare: „Căci nici nu putem voi, dacă nu suntem chemați, iar când, după chemare, voim, nu este îndeajuns voința noastră și alergarea noastră, dacă Dumnezeu nu dă puteri celor care aleargă și nu-i duce acolo unde-i cheamă", adăugând apoi: „Este vădit, deci, că faptul de a lucra bine nu este al celui care voiește, nici al celui care aleargă, ci al lui Dumnezeu, Care Se milostivește" (8), este cu totul adevărat. Dar am vorbit nu prea mult despre această chemare, care se face după voia lui Dumnezeu, căci nu este așa a tuturor celor chemați, ci numai a celor aleși. De asemenea, ceea am spus puțin după aceea: „Căci așa cum în aceia pe

care îi alege Dumnezeu, nu fapta, ci credința începe meritul, ca prin darul lui Dumnezeu să lucreze binele, tot așa și în aceia pe care-i condamnă, necredința sau lipsa de evlavie începe meritarea pedepsei, ca prin pedeapsa însăși să lucreze răul", am spus foarte adevărat, însă faptul că meritul credinței este el însuși un dar al lui Dumnezeu nu am mai socotit că trebuie cercetat, nici nu am mai spus.

4 Și în alt loc: „Căci pe cel de care are milă, zic, îl face să lucreze binele, iar pe cel pe care-l învârtoșază, îl lasă ca să facă răul. Dar și acea milă pentru meritul care a precedat lucrarea se atribuie credinței, și această învârtoșare se atribuie precedentei lipsei de evlavie". Aceasta este desigur adevărat. Dar acum trebuie cercetat dacă și meritul credinței vine din mila lui Dumnezeu, adică dacă această milă se produce în om numai pentru că este credincios, sau dacă a fost făcută tocmai ca să fie credincioși. Căci citim, când Apostolul zice: „ca unul care am fost miluit de Domnul să fiu vrednic de crezut" (9), că nu zice: „Fiindcă eram credincios". Așadar, celui credincios i se dă, dar i-a fost dat și ca să fie credincios. Deci foarte corect, în alt loc din aceeași carte, am spus: „Fiindcă, dacă nu din fapte, ci din mila lui Dumnezeu suntem chemați ca să credem, iar celor credincioși ni se dă să facem binele, această milă nu trebuie pizmuită la neamuri" (10), deși acolo am tratat cu mai puțină luare aminte despre acea chemare care se face prin voia lui Dumnezeu. Această carte începe așa: *Sensus hi sunt in Epistola Pauli ad Romanos...*

CAPITOLUL XXIV

EXPOSITIO EPISTOLAE AD GALATAS – LIBER UNUS

[PREZENTAREA EPISTOLEI CĂTRE GALATENI – O CARTE]

1 După această carte, am prezentat *Epistola către Galateni* a aceluiași Apostol, nu pe alese, ci în continuu și în întregime. Iar această expunere am cuprins-o într-un volum. Acolo, scriind: „Așadar mărturisitori ai adevărului au fost apostolii de mai înainte, care au fost trimiși nu de oameni, ci de Dumnezeu, printr-un om – adică prin Iisus Hristos – încă supus morții. Dar mărturisitor al adevărului a fost și ultimul apostol, care, prin Iisus Hristos, în întregime Dumnezeu, a fost trimis după învierea Lui", cuvintele „în întregime Dumnezeu" au fost spuse cu privire la nemurirea pe care a început s-o aibă după înviere, nu pentru dumnezeire, mereu nemuritoare, de la care niciodată nu s-a retras, fiind în întregime Dumnezeu, chiar când încă avea să moară, ca om. Dar acest înțeles îl arată cele ce urmează, căci am adăugat zicând: „Mai înainte sunt ceilalți apostoli prin Iisus Hristos, Care, în parte, era încă om, adică muritor; Pavel este cel din urmă apostol prin Iisus Hristos, Care este în întregime Dumnezeu, adică în toate privințele nemuritor" (1). Aceste cuvinte le-am spus, arătând ceea ce zice Apostolul: „Pavel, apostol nu de la oameni, nici prin om, ci prin Iisus Hristos și prin Dumnezeu-Tatăl, Care L-a înviat pe El din morți" (2), ca prin aceasta să se vadă de ce a spus „nici prin om". Apoi, din pricina nemuririi, acum nu mai este

om Hristos Dumnezeu, dar prin pricina substanței omenești, în care S-a urcat la cer, chiar și acum este Mijlocitor între Dumnezeu și oameni Omul Iisus Hristos, căci va veni așa cum L-au văzut cei care L-au văzut urcându-Se la cer (3).

2 De asemenea, cuvintele pe care le-am spus: „Este harul lui Dumnezeu, prin care ni se iartă păcatele, ca să ne împăcăm cu Dumnezeu, iar pacea este cea prin care ne împăcăm cu Dumnezeu" (4), trebuie înțelese în sensul că să știm totuși că și una și cealaltă țin de harul general al lui Dumnezeu, așa cum, în poporul lui Dumnezeu, altceva este în mod special Israel și altceva este Iuda, dar totuși și Iuda și Israel sunt Israel. Așadar, când expuneam cuvintele: „Ce deci [*Quid ergo*]? Ea a fost adăugată pentru călcările de lege" (5), am socotit că trebuie deosebit astfel încât să fie o întrebare: „Ce deci [*Quid ergo*]?" și apoi răspunsul ei: „Ea a fost adăugată pentru călcările de lege" (6). Aceste cuvinte nu se depărtează de adevăr, dar mai bine se vede această deosebire fiind o întrebare: „Deci ce este legea [*Quid ergo lex*]?" și apoi dându-se răspunsul: „Ea a fost adăugată pentru călcările de lege". Iar cuvintele pe care le-am spus: „Foarte grijuliu, așadar, a adăugat: «Căci dacă sunteți duși de Duh, nu mai sunteți sub lege», ca să înțelegem că aceia sunt sub lege al căror duh pare să râvnească împotriva trupului, dar râvna nu se preface în faptă, adică nu se țin neînvinși în dragostea dreptății, ci sunt învinși de trupul care poftește contra lor" (7), ele derivă din sensul pe care-l simțeam din cuvintele: „Căci trupul poftește împotri-

va duhului, iar duhul împotriva trupului, căci acestea se împotrivesc unul altuia, ca să nu faceți cele ce ați voi" (8), iar aceste cuvinte se referă la aceia care sunt sub lege, nu încă sub har. Căci încă nu înțelesesem că aceste cuvinte se potrivesc și acelora care sunt sub har, nu sub lege, pentru că și ei au poftele trupului, contra cărora poftesc din duh, și deși nu sunt de acord cu ele, totuși nu ar voi să nu le aibă, dacă ar putea. Și de aceea nu fac cele ce vor, căci vor să fie lipsiți de ele, dar nu pot. Căci atunci nu le vor mai avea când nu vor mai avea nici trupul supus stricăciunii. Această carte începe așa: *Causa propter quam scribit Apostolus...*

CAPITOLUL XXV

EPISTOLAE AD ROMANOS INCHOATA EXPOSITIO – LIBER UNUS
[PREZENTAREA ÎNCEPUTĂ A EPISTOLEI CĂTRE ROMANI – O CARTE]

Pornisem să fac o prezentare a *Epistolei către Romani*, așa cum făcusem cu *Epistola către Galateni*. Iar această lucrare, dacă ar fi fost terminată, urma să aibă mai multe cărți. Dintre acestea, am terminat o singură carte, cu discutarea salutării înseși, adică de la început până acolo unde zice: „Har vouă și pace de la Dumnezeu-Tatăl nostru și de la Domnul Iisus Hristos". În adevăr, a trebuit să zăbovim voind să dezlegăm foarte greaua problemă care a survenit în discuția noastră, despre păcatul împotriva Duhului

Sfânt, care nu va fi iertat nici în veacul acesta, nici în veacul viitor. Dar după aceea am încetat de a adăuga alte volume, în care să discut întreaga Epistolă, înfricoșat de mărimea lucrării și de efort, întorcându-mă la altele mai ușoare. Așa s-a făcut că am lăsat numai cartea pe care o făcusem la început, al cărei titlu am voit să fie *Prezentarea începută cu privire la Epistola către Romani.* Acolo, cuvintele pe care le-am scris: „Că este harul în iertarea păcatelor, iar pacea în împăcarea cu Dumnezeu", deși peste tot le-am spus, oriunde le-am spus nu trebuie înțelese în sensul că pacea și iertarea nu ar ține deopotrivă de harul general, ci numai că, în mod special, ar arăta, în numele harului, iertarea păcatelor. Așa cum și legea am numit-o în mod special, potrivit cu expresia „Legea și profeții" (1), dar și în general, în ea incluzându-se și profeții. Această carte începe așa: *In Epistola quam Paulus apostolus scripsit ad Romanos...*

CAPITOLUL XXVI

DE DIVERSIS QUAESTIONIBUS OCTOGINTA TRIBUS – LIBER UNUS

[DESPRE DIFERITE PROBLEME, ÎN NUMĂR DE OPTZECI ȘI TREI – O CARTE]

Există între cele pe care le-am scris și o lucrare prolixă, care totuși este socotită o carte, al cărei titlu este: *Despre diferite probleme, în număr de optzeci și trei.* Acestea fuseseră împrăștiate prin multe hârtii,

pentru că chiar din primul moment al convertirii mele, după ce am venit în Africa, după cum eram întrebat de frați, când mă vedeau că am timp liber, așa au fost dictate de mine, fără vreo rânduială; iar devenind episcop, am poruncit să fie strânse și din ele să se facă o singură carte, punându-le numere, pentru ca fiecare să poată găsi cu ușurință ceea ce ar fi voit să citească. Prima dintre aceste probleme este aceea dacă sufletul există de la sine. A doua este liberul arbitru. A treia, dacă omul este mai rău decât Dumnezeu, autorul lui. A patra, care este cauza pentru care omul este mai rău. A cincea, dacă o ființă* lipsită de rațiune poate fi fericită. A șasea, despre rău. A șaptea, ce se numește suflet la o făptură vie. A opta, dacă sufletul se mișcă prin sine. A noua, dacă adevărul poate fi perceput prin simțurile trupului. Aici, cu privire la următoarele cuvinte pe care le-am spus: „Tot ce atinge un simț al trupului, fapt pentru care se și numește supus simțurilor, se schimbă fără încetare", fără nici o îndoială că acest lucru nu este adevărat în trupurile nestricăcioase ale învierii, căci pe acestea nu le atinge nici un simț al trupului nostru, doar dacă nu cumva se descoperă prin voința divină ceva de acest fel. A zecea, dacă trupul este de la Dumnezeu. A unsprezecea, de ce Hristos S-a născut din femeie. A douăsprezecea, în locul unde este titlul „Ideea unui înțelept" [*Sententia cujusdam sapientis*], nu este a mea, dar fiindcă prin mine a fost cunoscută de către unii frați, care culegeau acestea

* În original: *animal*, în sensul de făptură „animată", în-suflețită [n. ed.].

de la mine cu foarte mare atenție, iar lor le-a plăcut, au voit să o scrie între celelalte. Ea aparține însă unui oarecare Fonteius din Cartagina, referindu-se la curățirea minții spre a vedea pe Dumnezeu; acela a scris-o fiind păgân, dar a murit botezat. A treisprezecea este prin ce dovezi se vede că oamenii sunt mai presus de animale. A patrusprezecea, că trupul Domnului nostru Iisus Hristos nu a fost o fantasmă. A cincisprezecea, despre intelect. A șaisprezecea, despre Fiul lui Dumnezeu. A șaptesprezecea, despre știința lui Dumnezeu. A optsprezecea, despre Treime. A nouăsprezecea, despre Dumnezeu și făptură. A douăzecea, dacă Dumnezeu nu este autorul răului. Unde trebuie vegheat să nu se înțeleagă greșit următoarele cuvinte pe care le-am spus: „Autorul răului nu este, fiind autorul tuturor celor ce sunt, iar acestea, întru cât există, sunt bune" și să nu se concluzioneze cumva că nu este de la El pedeapsa pentru cele rele, care oricum reprezintă un rău pentru cei care sunt pedepsiți. Dar acestea le-am spus în sensul în care s-a spus: „Dumnezeu nu a făcut moartea" (1), deși în alt loc stă scris: „Moartea și viața sunt de la Domnul Dumnezeu" (2)*. Așadar, pedeapsa pentru cele rele, care este de la Dumnezeu, este desigur un rău pentru cei răi, dar este printre lucrările bune ale lui Dumnezeu, pentru că este drept ca răii să fie pedepsiți, iar tot ceea ce este drept reprezintă ceva bun. A douăzeci și doua, că Dumnezeu nu cunoaște nevoi. A douăzeci și treia, despre Tatăl și Fiul.

* Răul, deși îngăduit de Dumnezeu, nu are, pentru Fericitul Augustin, existență ontologică, el definindu-se ca *privatio boni* (lipsa binelui) [n. ed.].

Acolo am spus că El a dat naștere la ceea ce se numește înțelepciune, dar mai bine am tratat această chestiune în cartea de după aceea, *Despre Sfânta Treime*. A douăzeci și patra, dacă atât păcatul, cât și fapta bună sunt în libera voință a omului. Este foarte adevărat că lucrurile așa stau, dar pentru ca să fie liber să facă binele, libertatea îi vine de la harul lui Dumnezeu. A douăzeci și cincea, despre crucea lui Hristos. A douăzeci și șasea, despre diferența păcatelor. A douăzeci și șaptea, despre Providență. A douăzeci și opta, de ce Dumnezeu a voit să facă lumea. A douăzeci și noua, dacă ceva este sus sau jos în univers. A treizecea, dacă toate au fost făcute spre folosul omului. A treizeci și una, nici ea nu este a mea, ci a lui Cicero (3), dar pentru că și această idee a fost făcută cunoscută fraților prin mine, au scris-o printre cele pe care le strângeau, voind să cunoască în ce fel virtuțile sufletului au fost împărțite și definite de el. A treizeci și doua, dacă unul înțelege mai bine decât altul un lucru anume și, în acest fel, înțelegerea acelui lucru merge la infinit. A treizeci și treia, despre teamă. A treizeci și patra, dacă nu trebuie iubit altceva decât lipsa de teamă. A treizeci și cincea, ce trebuie iubit. Unde următoarele cuvinte pe care le-am spus: „că trebuie iubit, pentru că a avea nu este altceva decât a cunoaște", nu le aprob îndeajuns. Căci nu însemnează că nu aveau pe Dumnezeu aceia cărora li s-a spus: „Nu știți că templul lui Dumnezeu sunteți voi și Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi?" (4), și totuși nu-L cunoscuseră, sau nu-L cunoscuseră așa cum trebuie cunoscut. De asemenea, în ce privește cuvintele următoare

pe care le-am spus: „Așadar, nimeni nu a cunoscut viața fericită și să fie nefericit", am spus: „nu a cunoscut" în sensul de așa cum trebuie cunoscută. Căci cine nu o știe în adânc, cel puțin dintre aceia care se folosesc de rațiune, când au cunoscut că vor să fie fericiți? A treizeci și șasea, despre întreținerea dragostei. Unde am spus: „Așadar Dumnezeu și sufletul cu care este iubit, la propriu iubire se numește, foarte curată și desăvârșită, dacă nimic altceva nu este iubit". Dar deși acest lucru este adevărat, totuși zice Apostolul: „Nimeni nu și-a urât vreodată trupul său" (5), atrăgând astfel luarea aminte ca soțiile să fie iubite. Dar de aceea s-a spus: „la propriu iubire se numește", pentru că trupul este iubit, dar nu la propriu, ci din cauza sufletului căruia îi este supus, ca să-l folosească. Căci deși pare că este iubit pentru sine însuși, când nu voim să fie inform, podoaba lui trebuie referită la altceva, adică la acel lucru din care decurg toate podoabele. A treizeci și șaptea, despre cel mereu născut. A treizeci și opta, despre conformația sufletului. A treizeci și noua, despre alimente. A patruzecea, când sufletul este unul, de unde provin diferitele voințe ale oamenilor. A patruzeci și una, când Dumnezeu a făcut toate, de ce nu le-a făcut la fel. A patruzeci și doua, cum, prin înțelepciunea lui Dumnezeu, Domnul Iisus Hristos a fost și în pântecele mamei, și în cer. A patruzeci și treia, de ce Fiul lui Dumnezeu a apărut în chip de om, iar Duhul Sfânt în chip de porumbel (6). A patruzeci și patra, de ce Domnul Iisus Hristos a venit după atâta timp. Acolo, pe când aminteam vârstele neamului omenesc ca pe ale unui singur om, am zis: „Nici nu

a trebuit să vină în chip divin învățătorul, prin imitarea căruia omul să se formeze cu cele mai bune moravuri, decât la vârsta tinereții". Și am adăugat că la aceasta se referă cuvintele Apostolului, când zice că sub lege sunt păziți ca sub un pedagog mic (7). Dar poate să surprindă de ce am spus, în alt loc, că Hristos a venit în vârsta a șasea a neamului omenesc, ca la bătrânețe (8). Așadar, ceea ce s-a spus despre tinerețe se referă la puterea și fervoarea credinței, care lucrează prin iubire. Iar ceea am spus despre bătrânețe se referă la numărul vârstelor. Căci se poate înțelege și una și alta în totalitatea oamenilor, ceea ce nu se poate înțelege în vârstele fiecăruia, așa cum în trup nu poate fi în același timp și tinerețe și bătrânețe, dar în suflet poate, aceea din cauza sprintenelii, aceasta din cauza greutății. A patruzeci și cincea, contra astrologilor. A patruzeci și șasea, despre idei. A patruzeci și șaptea, dacă putem vedea vreodată gândurile noastre. Acolo am spus cuvintele: „Trupurile îngerești, cum nădăjduim noi că vom avea, trebuie crezut că sunt foarte luminoase și eterice". Dacă acest lucru se înțelege fără membrele pe care le avem acum și fără substanța trupului, totuși nesupusă stricăciunii, este greșit. Am spus-o cu mult mai bine în lucrarea *De civitate Dei*, unde am tratat mai detaliat această chestiune, cu privire la vederea cugetărilor noastre (9). A patruzeci și opta, despre cele ce pot fi crezute. A patruzeci și noua, de ce fiii lui Israel sacrificau în chip văzut victime. A cincizecea, despre egalitatea Fiului. A cincizeci și una, despre omul făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Acolo, ce înseamnă oare cuvintele pe

care le-am spus: „Omul fără viață nu este corect numit om", când se numește om chiar și cadavrul unui om?! Mai potrivit, deci, ar fi fost să spun: „Nu este numit la propriu" acolo unde am spus „nu este corect numit". De asemenea, am spus: „Și nu se deosebește fără știință că altceva este chipul și altceva este asemănarea lui Dumnezeu, altceva după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, cum primim că a fost făcut omul". Dar acest lucru nu trebuie înțeles ca și când omul nu ar fi numit chipul lui Dumnezeu, când Apostolul zice: „Bărbatul nu trebuie să-și acopere capul, căci este chipul și slava lui Dumnezeu" (10). Dar se mai spune chiar și „după chipul lui Dumnezeu", fapt prin care nu se înțelege însă și Unul-Născut, Care este „chipul" însuși, nu doar „după chipul" lui Dumnezeu. A cincizeci și doua, despre ceea ce s-a spus: „Îmi pare rău că am făcut pe om" (11). A cincizeci și treia, despre aurul și argintul pe care l-au primit Israeliții de la Egipteni (12). A cincizeci și patra, despre cuvintele scrise: „Dar pentru mine a mă lipi de Dumnezeu bine este" (13). Acolo, în loc de cuvintele pe care le-am spus: „Dar ceea ce este mai bun decât orice suflet, aceasta numim Dumnezeu", ar fi trebuit spus: „Este mai bun decât orice duh creat". A cincizeci și cincea, despre cuvintele scrise: „Sunt șaizeci de regine, optzeci de concubine, și tinere care nu au număr" (14). A cincizeci și șasea, despre cei patruzeci și șase de ani ai clădirii Templului. A cincizeci și șaptea, despre o sută cincizeci și trei de pești. A cincizeci și opta, despre Ioan Botezătorul. A cincizeci și noua, despre cele zece fecioare. A șaizecea, despre ziua și ceasul de care „ni-

meni nu știe, nici Îngerii din cer, nici Fiul Omului, ci numai Tatăl singur" (15). A șaizeci și una, despre ceea stă scris în Evanghelie, că Domnul a hrănit pe munte mulțimi de oameni cu doar cinci pâini și doi pești (16), unde ceea am spus, anume „pe cea regească și pe cea sacerdotală, de care ținea și acea sfântă ungere", ar fi trebuit mai degrabă spus: „ținea în cel mai înalt grad", căci citim că odinioară fuseseră unși și profeții. De asemenea, ceea ce am spus, anume că „Luca, apostolul, care a lăsat să se înțeleagă că Preotul Hristos își trage obârșia din David prin Natan, după ștergerea păcatului lui David, căci fusese trimis profetul Natan, prin a cărui mustrare David a obținut, pocăindu-se, iertarea de păcatele sale", nu trebuie să se înțeleagă ca și când profetul Natan ar fi fost aceeași persoană cu fiul lui David, căci nu despre acesta s-a spus, ci despre profetul care fusese trimis; dar s-a spus: „căci Natan profetul fusese trimis", pentru ca taina să nu se refere la același om, ci doar la același nume. A șaizeci și doua, despre ceea ce s-a scris în Evanghelie, că „Iisus boteza mai mulți decât Ioan, deși El însuși nu boteza, ci ucenicii Lui" (18). Privitor la cuvintele pe care le-am spus acolo: „Acel tâlhar căruia i s-a zis: «Azi vei fi cu mine în rai» (19), care nici el nu primise botezul", am aflat că acest lucru l-au spus și alți îndrumători ai Bisericii înaintea noastră, dar nu știu prin ce dovezi s-ar putea arăta din destul că acel tâlhar nu a fost botezat. Despre acest lucru s-a discutat mai cu luare aminte în anumite lucrări ulterioare ale mele, mai ales în aceea pe care am scris-o către Vincentius Victor, *Despre originea sufletului* (20). A

șaizeci și treia, despre Cuvântul. A șaizeci și patra, despre femeia samarineancă. A șaizeci și cincea, despre învierea lui Lazăr. A șaizeci și șasea, despre cele ce stau scrise: „Sau nu știți, fraților (căci vorbesc unora care știu), că Legea stăpânește pe om cât timp trăiește?", până la locul unde zice: „va face vii și trupurile voastre cele muritoare, prin Duhul Său, Care locuiește în voi" (21). Voind să prezint ceea ce spune Apostolul: „Căci știu că legea este duhovnicească, dar eu sunt trupesc, vândut sub păcat", am spus: „Adică sunt de acord cu trupul, nefiind încă eliberat de către harul spiritual", cuvinte care nu trebuie înțelese în sensul că un om duhovnicesc, deja pus sub har, nu ar putea să spună acest lucru despre sine însuși, și celelalte, până acolo unde s-a spus: „Om nenorocit ce sunt! Cine mă va elibera de trupul morții acesteia?" (22), ceea ce eu am învățat după aceea, așa cum am mărturisit mai înainte. Iarăși, arătând ceea ce spune Apostolul: „Iar trupul este mort pentru păcat" (23), „mort, zic, numește trupul, cât timp este în așa fel încât supără sufletul din cauza lipsei lucrurilor trecătoare". Dar cu mult mai bine am socotit după aceea că trupul a fost numit mort pentru că are nevoia de a muri, pe care nu a avut-o înainte de păcat. A șaizeci și șaptea, despre cuvintele: „Căci socotesc că pătimirile vremii de acum nu sunt vrednice de mărirea care ni se va descoperi", până acolo unde s-a spus: „Căci prin nădejde ne-am mântuit" (24). Acolo, când arătam ceea ce stă scris: „Și făptura însăși va fi eliberată de sclavia pieirii", am zis: „Și făptura însăși, prin care se înțelege și omul care, pierzând chipul lui Dumnezeu, a rămas o făp-

tură oarecare". Aceste cuvinte nu trebuie înțelese în sensul că omul ar fi pierdut tot ce avea din chipul lui Dumnezeu. Căci dacă ar fi pierdut totul, nu ar fi nici un motiv să se spună: „Să vă schimbați prin înnoirea minții voastre" (25) și „în același chip ne prefacem" (26), ci iarăși, dacă ar fi pierdut totul, nu ar mai fi nimic despre care să se spună: „Deși ca o umbră trece omul, dar în zadar se tulbură" (27). De asemenea, în cuvintele pe care le-am spus: „înalții Îngeri trăiesc duhovnicește, iar cei de jos doar sufletește"*, s-a spus cu prisos de îndrăzneală despre cei de jos mai mult decât se poate arăta fie din Sfintele Scripturi, fie din lucrurile însele, căci, chiar dacă din întâmplare s-ar putea arăta, aceasta anevoie s-ar face. A șaizeci și opta, despre cuvintele scrise: „Dar, omule, tu cine ești, care răspunzi împotriva lui Dumnezeu" (28)? Unde am spus: „Căci chiar dacă oarecine, săvârșind păcate grele și multe, totuși prin mare geamăt și durere a fost vrednic de mila lui Dumnezeu, nu este fapta lui, căci cel părăsit piere, ci a milostivirii lui Dumnezeu, care vine în ajutorul rugăciunilor și durerilor lui. Căci voința este puțin lucru, dacă Dumnezeu nu se milostivește. Dar Dumnezeu, Care cheamă la pace, nu se milostivește, dacă voința nu o ia înainte spre pace". Acest lucru a fost spus după pocăință. Căci mila lui Dumnezeu însăși precede voința, iar dacă nu ar fi aceasta, voința nu ar fi pregătită de Dumnezeu. De această milă ține și chemarea însăși, care vine chiar înaintea credinței. Despre care, puțin după aceea, am zis: „Dar această

* *Spiritualiter* și *animaliter* [n. ed.]

chemare, care lucrează fie în fiecare om, fie în popoare și în tot neamul omenesc, prin prielniciile timpurilor, este de o adâncă și înaltă orânduire. La aceasta se referă și cuvintele «În pântece te-am sfințit» (29) și «Când erai în rărunchii tatălui tău, te-am văzut» și «Pe Iacov l-am iubit, dar pe Esau l-am urât» (30) și celelalte". Deși acea mărturie – „Când erai în rărunchii tatălui tău, te-am văzut" – nu mai știu de unde mi-a venit în minte, ca și când ar fi scrisă undeva. A șaizeci și noua, despre cuvintele care stau scrise: „Atunci și Fiul Însuși va fi supus Aceluia Care I-a supus Lui toate" (31). A șaptezecea, despre cele pe care le-a scris Apostolul: „Moartea a fost înghițită de biruință. Unde îți este, moarte, boldul tău? Și boldul morții este păcatul, iar puterea păcatului este legea" (32). A șaptezeci și una, despre cuvintele: „Purtați-vă sarcinile unii altora și așa veți împlini legea lui Hristos" (33). A șaptezeci și doua, despre timpurile veșnice. A șaptezeci și treia, despre cuvintele: „Și la înfățișare aflându-se ca un om" (34). A șaptezeci și patra, despre cuvintele scrise în Epistola lui Pavel către Coloseni: „Întru Care avem răscumpărarea prin sângele Lui, adică iertarea păcatelor, și Care este chipul lui Dumnezeu Cel nevăzut, mai întâi născut decât toată făptura" (35). A șaptezeci și cincea, despre moștenirea lui Dumnezeu. A șaptezeci și șasea despre ceea ce spune Apostolul Iacov: „Nu vrei să înțelegi, omule ușuratic, că credința fără de fapte este moartă?" (36). A șaptezeci și șaptea, despre teamă, dacă este un păcat. A șaptezeci și opta, despre frumusețea statuilor. A șaptezeci și noua, de ce magii lui Faraon au făcut unele minuni, ca Moise,

slujitorul lui Dumnezeu (37). A optzecea, împotriva apolinariștilor. A optzeci și una, despre Păresimi și despre Cincizecime. A optzeci și doua, despre cuvintele scrise: „Căci pe cine îl iubește, Domnul îl ceartă și biciuiește pe tot fiul pe care îl primește" (38). A optzeci și treia, despre căsătorie, cu privire la cele spuse de Domnul: „Dacă cineva își va lăsa soția, în afară de vina de desfrânare"... (39). Această carte începe așa: *Utrum anima a se ipsa sit...*

CAPITOLUL XXVII

DE MENDACIO – LIBER UNUS

[DESPRE MINCIUNĂ – O CARTE]

De asemenea, despre minciună am scris o carte, care deși se înțelege cu o oarecare sforțare, reprezintă totuși un folositor exercițiu al sufletului și al minții; ba mai mult, folosește moravurilor spre a iubi vorbirea care conține adevăr. Și această carte hotărâsem s-o scot dintre lucrurile mele, căci mi se părea și obscură, și cu prăpăstii, și, în general, supărătoare, motiv pentru care nici nu o publicasem. Când, după aceea, scrisesem o alta, al cărei titlu este *Contra minciunii*, cu atât mai mult hotărâsem că prima nu era ceea ce se cuvenea și poruncisem să nu se țină seama de ea, ceea ce însă nu s-a făcut. Totuși, în această revizuire a lucrărilor mele, găsind-o neatinsă, am hotărât s-o reconsider și pe aceasta, mai ales fiindcă în ea sunt unele lucruri necesare, care în cealaltă lucrare nu se află. De aceea, titlul aceleia

este *Contra minciunii*, iar titlul acesteia este *Despre minciună*, pentru că în toată aceea se află un atac împotriva minciunii, iar din aceasta o mare parte se ocupă și discută despre cercetare. Dar și una și cealaltă urmăresc același scop. Această carte începe așa: *Magna quaestio est de Mendacio...*

Cartea a doua

În care sunt revizuite cărțile pe care le-a scris ca episcop

CAPITOLUL I

AD SIMPLICIANUM – LIBRI DUO

[CĂTRE SIMPLICIANUS – DOUĂ CĂRȚI]

1 Dintre cărțile pe care le-am elaborat fiind episcop, primele două se adresează lui Simplicianus, fruntașul Bisericii de la Milano, care a urmat Fericitului Ambrosius*; ele tratează chestiuni diverse, dintre care două, referitoare la *Epistola către Romani* a Apostolului Pavel, le-am concentrat în prima carte. Aceasta tratează despre cuvintele scrise: „Cine mă va elibera de trupul morții acesteia? Harul lui Dumnezeu prin Iisus Hristos, Domnul nostru" (1), în care acele cuvinte ale Apostolului: „Legea este duhovnicească, iar eu sunt trupesc" etc., prin care se arată că trupul luptă împotriva duhului, le-am expus ca și când omul ar fi descris aflându-se încă sub lege, dar nu încă sub har. Căci abia mult mai târziu aveam să cunosc că acele cuvinte pot fi și ale unui om duhovnicesc (și aceasta cu probabilitate). O altă chestiune în această carte pornește de la locul unde zice: „Dar nu numai ea, ci și Rebeca având copii (gemeni) de la un singur bărbat, de la Isaac, părintele nostru" și ajunge până acolo unde zice: „Dacă Domnul Savaot nu ne-ar fi lăsat nouă urmași, am fi ajuns ca Sodoma și ne-am fi asemănat cu Gomora" (2). În dezlegarea acestei probleme s-a lucrat desigur pentru liberul arbitru al voinței omenești, dar a învins harul lui

* *Sfântul* Ambrozie, atât pentru apuseni, cât și pentru răsăriteni. A trăit între 340-397. A avut un rol deosebit în convertirea lui Augustin la creștinism [n. ed.].

Dumnzeu și nu s-a putut ajunge decât la faptul de a se înțelege că Apostolul a spus cu cel mai limpede adevăr: „Căci cine te deosebește pe tine? Și ce ai, pe care să nu-l fi primit? Iar dacă l-ai primit, de ce te fălești ca și cum nu l-ai fi primit?“ (3). Chiar și martirul Cyprianus, voind să demonstreze același adevăr, a definit acest lucru chiar prin titlu, zicând: „Cu nimic nu trebuie să ne fălim, întrucât nimic nu este al nostru“ (4).

2 În cartea a doua se tratează celelalte probleme și sunt dezlegate după puterea noastră de înțelegere, atâta câtă este, iar toate problemele sunt referitoare la cărțile care se numesc „ale Regilor“. Dintre acestea, prima este despre ceea ce s-a scris: „Și a venit peste el Duhul lui Dumnezeu și a proorocit și el în mijlocul lor“ (5), deși în alt loc se spune: „Atunci s-a depărtat de la Saul Duhul Domnului și-l tulbura un duh rău, trimis de Domnul“ (6). Pe care, pe când o expuneam, am zis: „Deși este în puterea fiecăruia ce să vrea, nu este totuși în puterea fiecăruia ce să poată“ (7). Am spus aceste cuvinte, pentru că nu afirmăm că este în puterea noastră decât ceea ce se face când voim, unde cel dintâi și cel mai important fapt este însuși faptul de a voi. În adevăr, fără vreun interval de timp, voința este gata îndată ce voim. Dar și această putere de a duce o viață bună am primit-o de sus, întrucât voința este pregătită de Domnul. A doua problemă este în ce sens s-a zis: „Îmi pare rău că am pus rege pe Saul“ (8). A treia, dacă duhul necurat care era în vrăjitoare a putut să-l facă pe Samuel să fie văzut de Saul și să vorbească cu el (9). A patra este despre ceea ce s-a scris: „Atunci s-a dus

regele David și, stând înaintea feței Domnului..." (10). A cincea este despre ceea ce a spus Ilie: „Doamne, Dumnezeul meu, oare și văduvei la care locuiesc îi faci rău, omorând pe fiul ei?" (11). Această lucrare începe așa: *Gratissimam plane...*

CAPITOLUL II

CONTRA EPISTOLAM QUAM VOCANT FUNDAMENTI – LIBER UNUS
[CONTRA EPISTOLEI NUMITE „A FUNDAMENTULUI" – O CARTE]

Cartea contra Epistolei lui Manichaeus, numite „a Fundamentului", ea singură își respinge principiile, dar în acele părți ale ei unde ni s-a părut necesar, s-au făcut adnotații, prin care toată este răsturnată, astfel încât să-mi atragă atenția, în caz că vreodată aș fi avut timp liber să scriu împotriva întregii epistole. Această carte începe așa: *Unum verum Deum...*

CAPITOLUL III

DE AGONE CHRISTIANO – LIBER UNUS
[DESPRE LUPTA CREȘTINĂ – O CARTE]

Cartea *Despre lupta creștină*, avându-i în vedere pe frații neînvățați în limba latină, a fost scrisă într-un stil modest, cuprinzând regula credinței și normele de a trăi. Cuvintele spuse acolo, și anume: „Să

nu ascultăm pe aceia care tăgăduiesc că va fi înviere a trupului și amintesc ceea ce spune Apostolul Pavel: «Carnea și sângele nu pot să moștenească împărțite lui Dumnezeu», neînțelegând însă ceea ce spune tot același: «Căci trebuie ca acest trup stricăcios să se îmbrace în nestricăciune și acest trup muritor să se să îmbrace în nemurire» (1), căci, atunci când se va petrece acest lucru, nu va mai fi carne și sânge, ci trup ceresc" (2), nu trebuie înțelese în sensul că atunci carnea nu va avea o substanță, ci că prin „carne și sânge" Apostolul a numit stricăciunea cărnii și sângelui, care oricum nu va fi în acea împărăție, unde carnea nu va fi supusă stricăciunii; deși s-ar putea înțelege și altfel, anume că Apostolul a avut în vedere faptele cărnii și ale sângelui, și că nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu cei ce vor persevera în iubirea față de acestea. Această carte începe așa: *Corona victoriae*...

CAPITOLUL IV

DE DOCTRINA CHRISTIANA – LIBRI QUATUOR

[DESPRE ÎNVĂȚĂTURA CREȘTINĂ – PATRU CĂRȚI]

1 Când mi-am dat seama că acele cărți *Despre învățătura creștină* sunt nedesăvârșite, am preferat să le refac, decât să le las așa și să trec la altele. Așadar, am împlinit cartea a treia, care fusese scrisă doar până la locul (1) unde s-a amintit, din Evanghelie, mărturia despre femeia care a pus aluat în trei mă-

suri de făină, până să se dospească totul (2). Am adăugat chiar o ultimă carte și am făcut acea lucrare de patru cărți. Dintre acestea, primele trei ajută să se înțeleagă Scripturile, iar a patra tratează despre cum trebuie să spunem ceea ce am înțeles.

2 În cartea a doua, tratând despre cartea pe care cei mai mulți o numesc *Înțelepciunea lui Solomon*, pe care ar fi scris-o el, așa cum Iisus Sirah a scris *Ecclesiasticul**, am aflat după aceea că lucrurile nu stau așa cum am spus eu (3) și, în general, am aflat că este mai probabil că nu există un autor al acestei cărți. Dar acolo unde am spus: „În aceste patruzeci și patru de cărți se cuprinde autoritatea Vechiului Testament", am numit Vechiul Testament conform obiceiului după care vorbește Biserica. Dar se pare că Apostolul nu numește Vechiul Testament decât ceea ce s-a dat pe muntele Sinai (4). Iar în ceea ce am spus: „Că despre istoria timpurilor a dezlegat problema Sfântul Ambrosius" (5), ca și când Plato și Ieremia ar fi fost contemporani, m-a înșelat memoria. Căci ceea ce a spus acel episcop despre această problemă se citește în cartea pe care a scris-o despre taine sau despre filosofie. Această lucrare [a mea] începe așa: *Sunt praecepta quaedam...*

* Această carte a Vechiului Testament este mai cunoscută la noi sub titlul *Cartea Înțelepciunii lui Iisus [fiul lui] Sirah. Ecclesiasticul* nu trebuie confundat (cum se întâmplă uneori) cu *Ecclesiastul* (scriere atribuită regelui Solomon) [n. ed.].

CAPITOLUL V

CONTRA PARTEM DONATI – LIBRI DUO*

[CONTRA PARTIDEI LUI DONATUS – DOUĂ CĂRȚI]

Sunt două cărți ale mele, al căror titlu este *Contra partidei lui Donatus*. În prima dintre acestea, am spus că nu-mi place ca schismaticii să fie constrânși de o putere lumească, cu violență, la comuniune. Și cu adevărat atunci nu-mi plăcea, căci încă nu știam din experiență nici cât rău putea să aducă îndrăzneala lor nepedepsită, nici cât putea să contribuie învățătura la schimbarea lor în mai bine. Această lucrare începe așa: *Quoniam Donatistae nobis...*

CAPITOLUL VI

CONFESSIONUM LIBRI TREDECIM

[CONFESIUNI – TREISPREZECE CĂRȚI]

1 Cele treisprezece cărți ale *Confesiunilor* mele laudă prin cele bune și prin cele rele ale mele, pe Dumnezeul cel drept și bun, înălțând spre El mintea și inima omului. Din partea mea, am găsit în ele acest folos, când le-am scris, și-l regăsesc, când le recitesc. Ce vor simți alții, vor vedea ei înșiși. Știu, însă, că ele au plăcut și plac încă multor frați. De la cea dintâi până la a zecea, am scris despre mine, iar în celelalte trei despre Sfintele Scripturi, de acolo de unde stă scris: „La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul (1)" și până la odihna sâmbetei.

2 În cartea a patra, pe când mărturiseam suferința sufletului meu pentru moartea unui prieten, zicând că sufletele noastre se făcuseră unul din două, am scris: „Și poate că de aceea mă temeam să mor, ca să nu moară astfel cu totul cel pe care-l iubisem atât de mult (2). Aceasta mi se pare mai degrabă o declamație ușoară decât o gravă mărturisire, deși această inepție pare într-un fel îmblânzită prin cuvântul „poate" pe care l-am adăugat. Iar în cartea a treisprezecea, cuvintele pe care le-am spus: „Vedeam firmamentul cerului între apele spirituale superioare și cele materiale inferioare" (3), nu au fost spuse cu destulă luare aminte, căci lucrul este foarte ascuns. Această lucrare începe așa: *Magnus es, Domine...*

CAPITOLUL VII

CONTRA FAUSTUM MANICHAEUM – LIBRI TRIGINTA TRES

[CONTRA LUI FAUSTUS MANIHEUL – TREIZECI ȘI TREI DE CĂRȚI]

1 Contra lui Faustus maniheul, care blasfemia Legea și Profeții, pe Dumnezeul acestora și întruparea lui Hristos, spunând că sunt false scrierile Noului Testament, pe care le respinge, am scris o întinsă lucrare, în care am citat cuvintele lui și am arătat răspunsurile mele. Sunt treizeci și trei de discuții. De ce nu le-aș numi cărți? Căci deși printre ele se află și unele foarte scurte, sunt totuși cărți. În adevăr, una dintre ele, în care apăram viața Patriarhilor împotriva

atacurilor lui, este atât de stufoasă, cum nu este aproape nici una dintre cărțile mele.

2 În cartea a treia, pe când dezlegam problema cum a putut Iosif să aibă doi tați, am spus că „de unul a fost născut, iar de celălalt adoptat" (1). Dar ar fi trebuit să spun și felul adopțiunii, căci ceea ce am spus sună ca și cum alt tată l-ar fi adoptat fiind viu. Dar legea adopta fii și celor morți, poruncind ca fratele să ridice sămânța, pentru cel defunct, din aceeași soție (2); această explicație este desigur mai bună despre cei doi tați ai unui singur om. Dar au frați uterini aceia în care s-a întâmplat ca soția unuia defunct, care se numea Heli, să fie luată în căsătorie celălalt, adică Iacov, din care Matei istorisește că s-a născut Iosif. Dar l-a născut pentru fratele său uterin, al cărui fiu Luca zice că a fost Iosif, oricum nu născut, ci adoptiv după lege. Acest lucru s-a aflat în scrierile acelora care, după înălțarea Domnului, au scris despre acest lucru cu o amintire mai proaspătă. Căci și numele aceleiași femei care a născut pe Iacov cu bărbatul de mai înainte, Matan, care a fost tatăl lui Iacov, bunicul lui Iosif, după Matei, iar cu bărbatul următor, Melchi, a născut pe Heli, al cărui fiu adoptiv era Iosif, acest lucru nu l-a trecut sub tăcere Africanus. Acest lucru încă nu-l citisem, când răspundeam lui Faustus, totuși nu mă puteam îndoi că s-ar fi putut întâmpla ca, prin adopțiune, un singur om să aibă doi tați.

3 În douăsprezecea și a treisprezecea, așa am discutat despre fiul lui Noe, care s-a numit Ham, ca și când ar fi fost blestemat de tatăl său nu în fiul său

Canaan, așa cum arată Scriptura, ci în sine însuși (3). În cartea a patrusprezecea, despre lună și soare, au fost spuse astfel de cuvinte, ca și cum acestea ar avea simțire și de aceea i-ar tolera pe adoratorii lor deșerți (4), deși aci cuvintele ar putea fi înțelese în chipul transferului de la animat la inanimat, ca figură de stil, care se numește în grecește *metaphora*, așa cum s-a scris despre mare că „freamătă în pântecele mamei sale, voind să înainteze" (5), deși marea, oricum, nu are voință. În cartea a douăzeci și noua: „Departe să fie, zic, gândul că în mădularele sfinților, chiar genitale, ar fi vreo rușine. Căci se zic de necinste pentru că nu au acea înfățișare plăcută, ca membrele care sunt așezate la vedere" (6). Dar în alte scrieri ale mele s-a explicat mai cu probabilitate de ce chiar și Apostolul le-a numit de necinste (7), desigur pentru legea care, în mădularele noastre, se împotrivește legii minții (8), petrecându-se din păcat, nu din prima conformare a firii noastre. Această lucrare începe așa: *Faustus quidam fuit...*

CAPITOLUL VIII

CONTRA FELICEM MANICHAEUM – LIBRI DUO

[CONTRA LUI FELIX MANIHEUL – DOUĂ CĂRȚI]

Contra unui oarecare maniheu, cu numele Felix, am discutat două zile, în Biserică, în fața poporului. În adevăr, venise la Hippo, ca să semene aceeași rătăcire, căci era unul dintre învățătorii lor, deși neînvățat în studiile liberale, totuși mai iscusit decât For-

tunatus. Sunt fapte bisericești, dar sunt socotite între cărțile mele. Așadar, sunt două cărți, dintre care în a doua s-a discutat despre liberul arbitru de a alege fie binele, fie răul. Dar despre harul prin care devin cu adevărat liberi aceia despre care este scris: „Dacă vă va elibera Fiul, cu adevărat veți fi liberi" (1), nu am fost împins de nici o nevoie să discut cu mai multă luare aminte, căci așa era cel cu care discutam. Această lucrare începe așa: *Honorio Augusto sextum consule, septimo idus decembris...*

CAPITOLUL IX

DE NATURA BONI – LIBER UNUS

[DESPRE NATURA BINELUI – O CARTE]

Cartea *Despre natura binelui* este îndreptată împotriva maniheilor, în ea arătându-se că Dumnezeu este o natură nesupusă schimbării și binele suprem; și că de la El sunt celelalte naturi, fie spirituale, fie trupești, și că toate sunt bune, întrucât sunt naturi. Și ce este și de unde este răul, și câte rele pun maniheii în natura binelui și câte bune pun în natura răului, naturi pe care le-a plăsmuit rătăcirea lor. Această carte începe așa: *Summum bonum, quo superius non est, Deus est...*

CAPITOLUL X

CONTRA SECUNDINUM MANICHAEUM – LIBER UNUS

[CONTRA LUI SECUNDINUS MANIHEUL – O CARTE]

Un oarecare Secundinus, nu dintre aceia pe care lumea îi numește manihei aleși, ci dintre aceia pe care-i numește auditori, pe care nici nu-l văzusem la față, mi-a scris ca unui prieten, dojenindu-mă onorabil, pentru că prin scrierile mele criticam acea rătăcire, el îndemnându-mă să nu mai fac acest lucru, ci mai degrabă s-o urmez, apărând-o pe ea și criticând credința ortodoxă. I-am răspuns, dar, fiindcă în capul acestei lucrări nu am arătat cui îi scriam, este socotită nu printre epistolele, ci printre cărțile mele. Titlul acestui volum al meu este *Contra lui Secundinus manicheul*. El stă lesne, după părerea mea, înaintea tuturor celor pe care le-am scris împotriva acelei ciume. Această carte începe așa: *Tua in me benevolentia...*

CAPITOLUL XI

CONTRA HILARUM – LIBER UNUS*

[CONTRA LUI HILARUS – O CARTE]

Între acestea, un bărbat care fusese tribun, pe nume Hilarus, laic ortodox, pornit nu știu de ce împotriva slujitorilor lui Dumnezeu, cum se întâmplă adesea, cu privire la obiceiul care începuse să fie atunci la Cartagina, ca să se rostească la altar imnuri din

Cartea Psalmilor, fie înainte de aducerea darurilor, fie când se împărțea poporului ceea ce fusese dăruit, vestejea pretutindeni acel obicei, cu o critică plină de blasfemii, afirmând că nu trebuia să se facă așa. I-am răspuns, la îndemnul fraților, și cartea însăși este intitulată *Contra lui Hilarus*. Această carte începe așa: *Qui dicunt mentionem Veteris Testamenti...*

CAPITOLUL XII

QUAESTIONES EVANGELIORUM – LIBRI DUO

[PROBLEME DESPRE EVANGHELII – DOUĂ CĂRȚI]

Acestea sunt niște prezentări ale câtorva locuri din Evanghelia după Matei și, la fel, ale altora din Evanghelia după Luca. Cele dintâi au fost redactate în prima carte, iar celelalte în a doua carte. Titlul acestei lucrări este *Probleme despre Evanghelii*. Iar de ce au fost tratate numai locuri din aceste Evanghelii, după cum se găsesc cuprinse în cele două cărți ale mele, și care sunt acestea, se arată în prolog, fiecare problemă purtând un număr, astfel încât oricine vrea să afle ceva, să citească, urmând numerele. Astfel, în prima carte (1), spunând: „Că Domnul a expus aparte la doi ucenici ai săi patima Sa“ (2), ne-a înșelat falsitatea codicelui, căci s-a scris: „celor doisprezece“, nu „celor doi“. În cartea a doua, voind să arăt în ce fel a putut să aibă doi tați Iosif, a cărui soție a fost numită Fecioara Maria, ceea ce am spus, anume că, luând un frate în căsătorie pe soția fratelui său defunct, ca să-i perpetueze sămânța, potrivit Legii, (3) „este fără te-

mei, pentru că legea poruncea ca nou-născutul să ia numele celui defunct" (4), nu este adevărat. Căci despre ceea ce s-a numit numele celui defunct, Legea a dat poruncă în sensul de a se numi fiul lui, iar nu în sensul de a purta numele aceluia. Această lucrare începe astfel: *Hoc opus non ita scriptum est...*

CAPITOLUL XIII

ANNOTATIONES IN IOB – LIBER UNUS

[ADNOTAȚII LA CARTEA LUI IOV – O CARTE]

Cartea care poartă titlul *Adnotații la Cartea lui Iov* nu aș putea spune prea lesne dacă este a mea sau mai degrabă a acelora care, așa cum au putut, sau au voit, au redactat într-un singur corp cele descrise despre frunțile codicelui. Căci sunt plăcute doar pentru foarte puțini capabili să înțeleagă, care totuși, în mod necesar, rămân neplăcut impresionați de faptul că nu înțeleg prea multe, căci nici cuvintele folosite nu sunt scrise, în multe locuri, ca să fie destul de evident ceea ce se spune. Apoi concizia ideilor a fost urmată de o atât de mare obscuritate, încât cititorul abia de o poate suferi, fiind silit să treacă peste multe fără să înțeleagă. În cele din urmă, am aflat că lucrarea este atât de măsluită în codicii noștri, încât nu puteam s-o corectez, și nu aș fi voit să se spună că este publicată de mine, decât fiindcă știu că frații, de a căror cercetare nu a putut fi tăgăduită, așa o socotesc. Această carte începe astfel: *Et opera magna erant ei super terram...*

CAPITOLUL XIV

DE CATECHIZANDIS RUDIBUS – LIBER UNUS
[DESPRE CATEHIZAREA CELOR SIMPLI – O CARTE]

Este chiar o carte a noastră ce poartă acest titlu: *Despre catehizarea celor simpli.* În această carte am spus: „Nici îngerul care, împreună cu alte spirite care-l urmau, pradă îngâmfării, a părăsit ascultarea de Dumnezeu, făcându-se diavol, nu a vătămat pe Dumnezeu, ci s-a vătămat pe sine, căci știe Dumnezeu să pună în ordine sufletele care-L părăsesc" (1). Mai potrivit ar fi trebuit spus: „Duhurile care-L părăsesc", căci era vorba despre Îngeri. Această carte începe așa: *Petisti a me, frater Deogratias...*

CAPITOLUL XV

DE TRINITATE – LIBRI QUINDECIM
[DESPRE SFÂNTA TREIME – CINCISPREZECE CĂRȚI]

1 Cele cincisprezece cărți *Despre Sfânta Treime*, Care este Dumnezeu, le-am scris timp de câțiva ani. Dar când încă nu terminasem cartea a douăsprezecea și le ținusem deja mai mult decât puteau să rabde aceia care doreau cu tărie să le aibă, mi-au fost luate, mai puțin corectate decât ar fi trebuit și s-ar fi putut, în vederea publicării. După ce am aflat acest lucru, pentru că rămăseseră și alte exemplare din aceste cărți, mă hotărâsem să nu le public, ci să spun în altă lucrare a mea ce s-a întâmplat cu ele;

totuși, la insistența fraților, neputând să le rezist, le-am îndreptat atât cât am socotit că e cazul, le-am completat și le-am publicat, adăugându-le epistola pe care am scris-o către venerabilul Aurelius, Episcopul Bisericii din Cartagina. În aceasta, ca într-un prolog, am arătat și ce se întâmplase, și ce voisem să fac după gândul meu, și ce făcusem la îndemnul dragostei fraților.

2 În cartea a unsprezecea, pe când vorbeam despre trupul văzut, am zis: „De aceea, a iubi aceasta înseamnă a se înstrăina" (1). Aceste cuvinte au fost spuse cu privire la acea dragoste cu care se iubește ceva în așa fel încât cel care iubește și se bucură de acel lucru se socotește fericit. Căci nu înseamnă „a se înstrăina" când se privește înfățișarea trupului spre lauda Creatorului, pentru ca, bucurându-se de Creatorul Însuși, să fie fericit cel care se bucură așa. De asemenea, undeva în aceeași carte, am spus: „Nici nu-mi amintesc de o pasăre cu patru picioare, pentru că nu am văzut. Dar văd foarte ușor o astfel de închipuire, când unei forme zburătoare, așa cum am văzut-o, îi adaug încă două picioare, așa cum de asemenea am văzut" (2). Spunând acestea, nu am putut să-mi amintesc de zburătoarele cu patru picioare, pe care le amintește Legea (3). Căci nu sunt numărate printre picioare cele două membre cu care sar lăcustele, pe care le numește curate, deosebindu-le astfel de acele zburătoare necurate, care nu sar cu acele picioare, cum sunt scarabeii. În adevăr, toate zburătoarele de acest fel sunt numite, în Lege, patrupede.

3 În cartea a douăsprezecea (4), expunerea cuvintelor Apostolului, despre locul unde zice: „Orice păcat pe care-l va săvârși omul este în afară de trup" (5), nu mă satisface. Și socotesc că nu trebuie înțeles așa: „Cine se dedă însă desfrâmării, păcătuiește în însuși trupul său", ca și când ar face acest lucru acela care săvârșește ceva din dorința de a dobândi acele lucruri care sunt simțite prin trup, astfel încât să-și pună în ele țelul binelui său. Căci această idee cuprinde cu mult mai multe păcate decât acea desfrânare care se săvârșește printr-un raport sexual neîngăduit, despre care se vede că a vorbit Apostolul când spunea acest lucru. Această lucrare, exceptând epistola care a fost adăugată după aceea în capul ei, începe așa: *Lecturus haec quae de Trinitate disserimus...*

CAPITOLUL XVI

DE CONSENSU EVANGELISTARUM – LIBRI QUATUOR
[DESPRE ACORDUL EVANGHELIȘTILOR – PATRU CĂRȚI]

În aceeași ani în care, puțin câte puțin, dictam cărțile intitulate *Despre Sfânta Treime*, am scris și altele, printr-o osteneală continuă, în răstimpurile ce-mi rămâneau printre care se numără și cele patru cărți *Despre acordul Evangheliștilor*, îndreptate împotriva acelora care îi calomniază pe Evangheliști, insinuând că aceștia ar fi în dezacord. Dintre acestea, prima carte a fost scrisă împotriva acelora care cinstesc sau se prefac că cinstesc pe Hristos ca fiind foarte înțelept, iar de aceea nu vor să creadă Evangheliei, căci

Evangheliile nu au fost scrise de El, ci de ucenicii Lui, despre care socotesc că I-au atribuit din greșeală dumnezeirea prin care să fie socotit Dumnezeu. În acea carte, cuvintele pe care le-am spus: „Că de la Avraam [*Abraham*] a început neamul Evreilor" (1), cuprind, în adevăr, un lucru credibil, anume că evreii au fost numiți ca *abrahei*. Dar se înțelege, mai potrivit cu adevărul, că au fost numiți *evrei* de la acela care se numea *Eber*, despre care lucru am vorbit destul în cartea a șaisprezecea a lucrării *De civitate Dei* (2). În cartea a doua, pe când vorbeam despre cei doi tați ai lui Iosif, despre unul am spus că l-a născut, despre celălalt că l-a adoptat (3). Căci, murind primul, potrivit Legii a fost adoptat, căci cel care l-a născut luase în căsătorie pe mama lui, soția fratelui defunct. De asemenea, acolo unde am spus: „Iar Luca ajunge la David prin Natan, profetul prin care Dumnezeu i-a ridicat lui David păcatul" (4), ar fi trebuit să spun „profetul prin al cărui nume", ca nu cumva să se creadă că ar fi fost același om, când de fapt fusese celălalt, care însă se numea tot așa. Această carte începe astfel: *Inter omnes divinas auctoritates...*

CAPITOLUL XVII

CONTRA EPISTOLAM PARMENIANI – LIBRI TRES

[CONTRA EPISTOLEI LUI PARMENIANUS – TREI CĂRȚI]

În cele trei cărți numite *Contra Epistolei lui Parmenianus*, episcop al donatiștilor în Cartagina și urmaș al lui Donatus, se dezbate și se dezleagă o mare

problemă, anume dacă, în unitatea și comuniunea tainelor, cei răi contaminează pe cei buni; iar arătând că nu-i contaminează, am avut în vedere Biserica, care este răspândită pe tot globul pământesc, pe care, calomniind-o, au făcut schismă. În cartea a treia dintre acestea, pe când se discuta cum trebuie înțeles ceea ce spune Apostolul: „Îndepărtați răul din voi înșivă" (1), cuvintele pe care le-am spus: „Pentru ca fiecare să îndepărteze acest rău din sine însuși" (2), nu trebuie înțelese așa, ci, mai degrabă, ca omul rău să fie îndepărtat dintre oamenii buni, ceea ce se face prin disciplina bisericească, cum arată din destul limba greacă, unde s-a scris fără două înțelesuri, ca să fie limpede: „pe acest om rău", nu „acest rău", deși am răspuns lui Parmenianus și potrivit cu acest al doilea înțeles. Această lucrare începe așa: *Multa quidem alias adversus Donatistas...*

CAPITOLUL XVIII

DE BAPTISMO – LIBRI SEPTEM
[DESPRE BOTEZ – ȘAPTE CĂRȚI]

Împotriva donatiștilor, care puneau la cale să se apere cu autoritatea preafericitului episcop și martir Cyprianus, am scris șapte cărți *Despre Botez*, în care am arătat că nimic nu are o atât de mare putere, ca să respingă pe donatiști și să le închidă cu totul gura, spre a nu mai susține schisma lor împotriva Bisericii ortodoxe, câtă putere au scrierile și fapta lui Cyprianus. Dar cuvintele pe care le-am repetat peste tot în

aceste cărți (1), anume că „Biserica nu are pată sau zbârcitură" (2), nu trebuie înțelese ca și când ea ar fi deja astfel, ci că astfel se pregătește să fie, când va apărea întru slavă. Căci acum, din cauza unor neștiințe și slăbiciuni ale membrilor săi, are pentru ce să spună, în întregimea ei, în fiecare zi: „Și ne iartă nouă greșalele noastre" (3). În cartea a patra, pe când spuneam „că și întru botez este pătimire" (4), nu am dat destul de potrivit exemplul acelui tâlhar, care nu se știe dacă nu cumva a fost botezat. În cartea a șaptea, cu privire la vasele de aur și de argint, puse într-o casă mare (5), am urmat înțelesul lui Cyprianus, care le-a primit printre cele bune, iar printre cele rele pe cele de lemn și de lut (6), referind la acelea cuvintele: „Unele, în adevăr, spre cinste", iar la acestea cuvintele: „Altele spre necinste" (7). Dar aprob mai mult ceea ce am aflat sau am observat după aceea la Tychonius, că pentru amândouă trebuie înțeles că ar fi „unele spre necinste", nu numai cele de lemn și de lut. Această lucrare începe așa: *In eis libris quos adversus Epistolam Parmeniani...*

CAPITOLUL XIX

CONTRA QUOD ATTULIT CENTURIUS A DONATISTIS – LIBER UNUS[✠]

[CONTRA A CEEA CE A ADUS CENTURIUS DE LA DONATIȘTI – O CARTE]

Pe când spuneam multe împotriva partidei lui Donatus, în dese discuții, un laic a adus la Biserică unele

lucruri scrise sau dictate împotriva noastră, în puține cuvinte, ca mărturii prin care socoteau că sprijină cauza lor. Acestora le-am răspuns foarte pe scurt. Titlul acestei mici cărți este *Contra a ceea ce a adus Centurius de la donatiști* și începe așa: *Dicis eo quod scriptum est a Salomone: «Ab aqua aliena abstine te»*...

CAPITOLUL XX

AD INQUISITIONES JANUARII – LIBRI DUO

[ASUPRA CERCETĂRILOR LUI IANUARIUS – DOUĂ CĂRȚI]

Cele două cărți, al căror titlu este *Asupra cercetărilor lui Ianuarius*, conțin multe discuții despre Taine, pe care Biserica le respectă fie peste tot, fie doar în parte, adică nu absolut în toate locurile; deși nu au putut fi toate observate, totuși s-a răspuns îndestul la cele cercetate. Prima din aceste cărți este o epistolă, căci se specifică în fruntea ei cine cui scrie, dar această lucrare este amintită între cărți, deoarece, urmând aceea care nu are numele nostru, este mult mai prolixă și în ea se discută multe. Așadar, ceea ce am spus în prima despre mană, anume că „fiecăruia după propria-i voință avea gust în gură (1)", nu mi-a venit în minte cu ce ar putea fi dovedit decât cu *Cartea Înțelepciunii* (2), pe care Iudeii nu o primesc în autoritatea canonică. Acest lucru s-a putut întâmpla totuși credincioșilor, iar nu celor care murmurau împotriva lui Dumnezeu, și, care, desigur, nu ar fi dorit alte mâncări, dacă mana ar fi avut gustul pe

care-l voiau. Această lucrare începe așa: *Ad ea quae me interrogasti...*

CAPITOLUL XXI

DE OPERE MONACHORUM – LIBER UNUS

[DESPRE LUCRAREA MONAHILOR – O CARTE]

Ca să scriu despre lucrul monahilor m-a îndemnat nevoia faptului că, după ce începuseră să fie mânăstiri în Cartagina, unii se hrăneau din lucrul mâinilor lor, ascultând de Apostol, pe când alții voiau să trăiască din milosteniile oamenilor religioși, pentru ca, nefăcând nimic din care să agonisească sau să completeze cele de trebuință, să socotească că împlinesc învățătura evanghelică și să se fălească cu ea, acolo unde Domnul zice: „Priviți la păsările cerului și la crinii câmpului" (1). De aceea, chiar între laicii mai puțin învățați, dar totuși aprinși de râvnă, au început să fie certuri furtunoase, prin care era tulburată Biserica, căci unii susțineau una, iar alții susțineau alta. Aci se adăuga faptul că unii dintre ei, care purtau păr lung, spuneau că nu trebuie să se lucreze. De aci se iscau certuri, căci unii criticau, iar alții se apărau, certurile încingându-se din pricina pasiunii ambelor părți. Așa stând lucrurile, venerabilul bătrân Aurelius, care era chiar episcop al Bisericii acelei cetăți, m-a îndemnat să scriu acestea, ceea ce am și făcut. Această carte începe așa: *Jussioni tuae, sancte frater Aureli...*

CAPITOLUL XXII

DE BONO CONJUGALI – LIBER UNUS
[DESPRE BINELE CĂSĂTORIEI – O CARTE]

1 Erezia lui Iovinianus, echivalând meritul sfințitelor fecioare cu pudoarea conjugală, a avut o atât de mare putere în orașul Roma, încât se spunea că unele călugărițe, despre a căror pudoare nu încăpea nici o bănuială, lunecaseră spre căsătorie, presate mai ales de argumentul care zicea: Ești tu oare mai bună decât Sara, mai bună decât Suzana sau Ana? Și, cu mărturia Sfintei Scripturi, amintea și celelalte femei foarte respectate, cărora acelea nu ar fi putut gândi să li se considere superioare sau măcar egale. În acest fel, înfrângea și sfântul celibat al bărbaților sfinți, amintindui-le și apropiindu-i de părinții căsătoriți. Acestui monstru, Sfânta Biserică, care este acolo, i-a răspuns cu foarte mare credință și curaj. Dar persistau aceste discuții ale lui în vorbiri și șoapte pe care nimeni nu îndrăznea să le susțină pe față. Or, tocmai otrăvurilor care se strecurau în ascuns a trebuit să li se vină în întâmpinare, cu puterea pe care o dădea Domnul, mai ales fiindcă se spunea că lui Iovinianus nu putuse să i se răspundă cu lauda, ci cu critica căsătoriei. Drept care am publicat o carte, al cărei titlu este *Despre binele căsătoriei*. Acolo, pentru că unirea sexuală a trupurilor muritoare este o problemă a perpetuării speciei, mai înainte ca oamenii să merite moartea prin păcat, marea problemă a fost amânată, dar, după aceea, în alte cărți ale noastre, este explicată din destul, după cum socotesc.

2 Am spus chiar într-un loc (1): „Căci ceea ce este mâncarea pentru sănătatea omului, aceasta este unirea sexuală pentru sănătatea neamului. Și în una și în cealaltă se află și o desfătare trupească, care totuși, modificată fiind și ținută în frâu de cumpătare și adusă la folosul natural, nu poate să fie poftă". Acest lucru a fost spus pentru că pofta nu este buna și dreapta folosință a poftirii. Căci așa cum este un rău a te folosi rău de cele bune, tot așa este un bine a te folosi bine de cele rele. Despre acest lucru am discutat mai cu luare aminte în alt loc, mai ales împotriva noilor eretici pelagieni. Cuvintele următoare, pe care le-am spus despre Avraam: „Din această ascultare, acel tată Avraam, care nu a fost fără soție, a fost pe punctul de a rămâne fără unicul fiu, pe care a fost gata să-l ucidă" (2), nu le aprob îndeajuns. Ci mai degrabă trebuie crezut că Avraam a crezut că, dacă fiul ar fi fost ucis, ar fi trebuit să-i fie redat imediat, așa cum se citește în *Epistola către Evrei* (3). Această carte începe așa: *Quoniam unusquisque homo humani generi pars est...*

CAPITOLUL XXIII

DE SANCTA VIRGINATE – LIBER UNUS
[DESPRE SFÂNTA FECIORIE – O CARTE]

După ce am scris despre binele căsătoriei, se așteaptă de la mine să scriu și despre sfânta feciorie, lucru pe care nu l-am amânat. Și despre această sarcină dumnezeiască, anume cât este de mare și cu

câtă umilință se cuvine păstrată, am arătat într-un volum, pe cât am putut. Această carte începe așa: *Librum de Bono Conjugali nuper edidimus...*

CAPITOLUL XXIV

DE GENESI AD LITTERAM – LIBRI DUODECIM

[DESPRE FACERE *AD LITTERAM* – DOUĂSPREZECE CĂRȚI]

1 În același timp am scris și despre Facere douăsprezece cărți, de la începutul *Facerii* până la izgonirea lui Adam din rai, când a fost pusă sabie de flacără, ca să fie păzită calea spre pomul vieții. După ce până la acest punct scrisesem unsprezece cărți, am adăugat-o pe cea de a douăsprezecea, în care am discutat mai cu luare aminte despre rai. Titlul acelor cărți este *Despre Facere ad litteram*, adică nu după sensurile alegorice, ci după proprietatea faptelor petrecute. În această lucrare, mai multe au fost iscodite decât aflate, iar dintre acelea care au fost aflate, puține au fost întărite, cele mai multe înfățișându-se ca trebuind să fie iarăși cercetate. Aceste cărți le-am început după, dar le-am terminat înaintea cărții *Despre Sfânta Treime*. Aici le-am așezat în ordinea în care le-am început.

2 În cartea a cincea (1) și în mai multe locuri din acele cărți am citat cuvintele Apostolului: „Ea a fost adăugată pentru călcările de lege, până când era să vină Urmașul Căruia I s-a dat făgăduința, și a fost rânduită prin îngeri, în mâna unui mijlocitor" (2), pe

care însă Apostolul nu le-a spus așa, după cum arată codicii greceşti, pe care i-am cercetat după aceea. Căci s-a spus despre lege, ca și când s-ar fi spus despre sămânță, precum apare în mulți codici latini, dintr-o greșeală a traducătorului. Următoarele cuvinte, pe care le-am spus în cartea a șasea: „Că Adam a pierdut prin păcat chipul lui Dumnezeu, după care fusese făcut" (3), nu trebuie înțelese în sensul că n-a mai rămas deloc în el chipul lui Dumnezeu, ci că a rămas atât de deformat, încât avea nevoie de refacere. În cartea a douăsprezecea (4), mi se pare că ar fi trebuit să spun mai mult despre cei de jos, că sunt sub pământ, decât să dau explicații de ce se crede sau se spune că sunt sub pământ, ca și când nu ar fi așa. Această lucrare începe astfel: *Omnis divina Scriptura bipartita est...*

CAPITOLUL XXV

CONTRA LITTERAS PETILIANI – LIBRIS TRES

[CONTRA SCRIERILOR LUI PETILIANUS – TREI CĂRȚI]

Înainte de a termina cărțile *Despre Sfânta Treime* și *Despre Facere ad litteram*, s-a ivit necesitatea de a răspunde scrierilor donatistului Petilianus, pe care acesta le-a scris împotriva Bisericii ortodoxe, răspuns pe care nu l-am putut amâna. Și am scris despre acest subiect trei volume, dintre care în primul am răspuns, cu toată iuțeala și adevărul de care am fost în stare, primei părți a scrisorii pe care o scrisese către ai săi, deși nu ajunsese întreagă în mâinile me-

le, ci mai întâi doar o mică parte din ea. Chiar epistola pe care am adresat-o alor noștri se socotește printre cărți, pentru că celelalte două, în aceeași cauză, sunt cărți. În adevăr, după aceea am găsit-o în întregime și i-am răspuns cu atenția cu care am răspuns și lui Faustus maniheul, adică am pus cuvintele lui seperat, sub numele lui, apoi, sub numele meu, răspunsul la fiecare. Dar ceea ce scrisesem mai întâi, înainte de a găsi întreaga lui scrisoare, a ajuns la Petilianus, iar acesta a încercat să răspundă, mâniat fiind, spunând împotriva mea tot ce i-a plăcut, dar în privința cauzei negăsind ce să zică. Deși acest lucru se putea foarte ușor observa, comparând cele scrise de fiecare dintre noi, totuși, pentru cei mai zăbavnici, m-am îngrijit să deslușesc lucrurile eu însumi, răspunzând. În acest fel, acelei lucrări a mea i s-a adăugat cartea a treia. Această lucrare, în prima carte, începe așa: *Nosti nos saepe voluisse*, iar în cartea a doua începe așa: *Primis partibus Epistolae Petiliani*, pentru ca în a treia să înceapă așa: *Legi, Petiliane, litteras tuas...*

CAPITOLUL XXVI

AD CRESCONIUM GRAMMATICUM PARTIS DONATIS – LIBRI QUATUOR

[CĂTRE CRESCONIUS, GRAMATICUL PARTIDEI LUI DONATUS – PATRU CĂRȚI]

Un oarecare gramatic donatist, Cresconius, după ce a găsit scrisoarea mea, în care am respins primele

părți ale Epistolei lui Petilianus, care-mi căzuse în mână, a socotit că trebuie să-mi dea o replică și a scris către mine răspunsul său. Lucrării lui i-am răspuns în patru cărți, în așa fel încât în primele trei am expus întregul răspuns ce se impunea. Dar cum vedeam că – răspunzând cu privire la cauza maximienilor, pe care i-au condamnat ca schismatici, pentru ca apoi pe unii dintre ei să-i primească cu onoruri, nefiind botezați în afară de comunitatea lor – se poate răspunde la tot ce a scris, am adăugat și cartea a patra, în care am arătat același lucru, cu cât mai atent și mai cu luare aminte am putut. Dar când am scris eu aceste patru cărți, Împăratul Honorius dăduse legi contra donatiștilor. Această lucrare începe așa: *Quando ad te, Cresconi, mea scripta pervenire possent ignorans...*

CAPITOLUL XXVII

PROBATIONUM ET TESTIMONIORUM CONTRA DONATISTAS – LIBER UNUS[✠]

[DOVEZI ȘI MĂRTURII CONTRA DONATIȘTILOR – O CARTE]

După acestea, m-am îngrijit ca să ajungă la donatiști documentele necesare scrise împotriva rătăcirii lor și întru apărarea adevărului ortodox, fie cu privire la faptele bisericești, fie la cele publice, fie cu privire la Scripturile canonice. Și mai întâi am îndreptat către ei aceleași făgăduințe, pentru ca să le ceară ei înșiși, dacă s-ar putea. Când acestea au ajuns în mâinile unora dintre ei, a fost unul, nu știu

cine, care, trecând sub tăcere numele său, a scris contra acestora, mărturisind că este donatist, ca și când acesta ar fi fost numele său. Eu, răspunzându-i, am scris o altă carte. Iar acele documente făgăduite le-am unit cu aceeași carte în care le făgăduisem și, din două, am voit să fie una singură. Și am făcut-o publică în așa fel încât, pe pereții basericii, care fusese a donatiștilor, să se citească prima temă, al cărei titlu este: *Dovezi și mărturii contra donatiștilor*. În această carte, absolvirea lui Felix Aptungensis, orânduitorul lui Caecilianus*, nu am pus-o în ordinea [*cronologică*] în care ne-a fost clară mai târziu (după ce am cercetat cu atenție consulii), ci ca și când ar fi fost absolvit după Caecilianus, deși faptul s-a petrecut mai înainte. De asemenea, faptul că, după ce am amintit mărturia Apostolului Iuda, unde zice: „Aceștia sunt cei care fac dezbinări, oameni firești, care nu au Duhul" (1), am adăugat, zicând: „Despre care Pavel Apostolul zice: «Omul firesc nu primește cele ale Duhului lui Dumnezeu»" (2); cei din categoria aceasta nu trebuie puși pe același plan cu cei de mai înainte, pe care schisma i-a rupt cu totul de Biserică. În adevăr, același Apostol Pavel zice că aceștia sunt prunci în Hristos, care nu pot încă să ia mâncare tare, ci îi hrănește cu lapte (3), dar aceia nu trebuie socotiți între fiii mai mici, ci între morți și pierduți, astfel încât, dacă vreunul dintre ei, îndreptându-se, vine la Biserică, să se poată spune despre el: „Mort a fost și a înviat, pierdut a fost și s-a aflat". (4) Această carte începe așa: *Qui timetis consentire Ecclesiae catholicae...*

* În original: *ordinatoris Caeciliani*. Substantivul *ordinator* are aici sens juridic, însemnând: „îndrumător la un proces" [n. ed.].

CAPITOLUL XXVIII

CONTRA DONATISTAM NESCIO QUEM – LIBER UNUS*

[CONTRA UNUI DONATIST NECUNOSCUT – O CARTE]

Titlul celeilalte cărți, pe care am amintit-o mai sus, am voit să fie *Contra unui donatist necunoscut*, unde, ca și în cazul cărții privitoare la absolvirea orânduitorului lui Caecilianus, nu există o adevărată ordine temporală. Iar următoarele cuvinte pe care le-am spus: „La mulțimea neghinelor*, prin care se înțeleg toate ereziile" nu prea au o legătură necesară, căci ar fi trebuit spus: „Prin care se înțeleg chiar și toate ereziile" sau „Prin care se înțeleg și toate ereziile". Însă așa, acest lucru s-a afirmat ca și cum numai în afara Bisericii ar fi erezii, nu și înlăuntrul Bisericii, deși ea este Împărăția lui Hristos, din care, la vremea secerișului, Îngerii Lui vor culege toate smintelile (1) „De aceea și Cyprianus martirul zice: „Deși se știe că în Biserică sunt neghine, totuși acest lucru nu trebuie să împiedice nici credința, nici dragostea noastră, încât, chiar văzând că și în Biserică sunt neghine, noi să nu ne retragem de la Biserică" (2). Acest înțeles l-am apărat și noi, în altă parte, și, mai ales, când erau de față donatiștii înșiși. Această carte începe așa: *Probationes rerum necessariarum quodam breviculo collectas promisimus...*

---

* În original: *Ad multitudinem zizaniorum...* Întregul pasaj se întemeiază pe dubla semnificație a cuvântului *zizania* = plantă sălbatică („neghină") și zâzanie („erezie"). La fel și în greacă: *zizanion* [n. ed.]

CAPITOLUL XXIX

ADMONITIO DONATISTARUM DE MAXIMIANISTIS – LIBER UNUS

[ADMONESTARE DONATIȘTILOR CU PRIVIRE LA MAXIMIANIȘTI – O CARTE]

Văzând eu că truda de a citi îi împiedică pe mulți să afle în ce măsură partida lui Donatus nu are nici o rațiune și nici un adevăr, am făcut o carte foarte scurtă, în care am socotit că trebuie să li se atragă atenția numai cu privire la maximianiști, pentru ca, prin ușurința de a fi copiată, să poată veni în mâinile mai multora, iar prin scurtimea ei să fie mai ușor încredințată memoriei; acesteia i-am pus titlul *Admonestare donatiștilor cu privire la maximianiști.* Această carte începe așa: *Quicumque calumniis hominum et criminationibus movemini...*

CAPITOLUL XXX

DE DIVINATIONE DAEMONUM – LIBER UNUS

[DESPRE DIVINAȚIA DEMONILOR – O CARTE]

În același timp, s-a ivit pentru mine, dintr-o discuție, nevoia să scriu o cărticică despre divinația demonilor, al cărei titlu este chiar așa. Într-un loc din această cărticică am scris: „Uneori demonii cunosc cu cea mai mare ușurință chiar și dispozițiile oamenilor, nu doar pe cele exprimate prin viu grai, ci și pe cele concepute cu gândul, când acestea se vădesc din suflet în trup" (1). Am spus un lucru foarte

ascuns, cu o exprimare mai îndrăzneață decât ar fi trebuit, căci nu s-a dovedit prin nici un experiment că acestea ajung la cunoștința demonilor. Dar, dacă anumite semne, sensibile pentru demoni, dar ascunse pentru noi, sunt văzute de trupurile celor care cugetă, sau dacă demonii cunosc aceste lucruri pe vreo altă cale, spirituală și ea, iată ceva ce cu greu se poate afla de către oameni sau nu poate fi aflat deloc. Această carte începe astfel: *Quodam die in diebus sanctis Octavarum...*

CAPITOLUL XXXI

QUAESTIONES EXPOSITAE CONTRA PAGANOS – NUMERO SEX

[ÎNTREBĂRI PUSE CONTRA PĂGÂNILOR – ÎN NUMĂR DE ȘASE]

Între timp, mi-au fost trimise de la Cartagina șase întrebări, puse de un prieten pe care doream să-l fac creștin, ca să fie dezlegate contra păgânilor, mai ales fiindcă nu puține dintre ele, îmi spunea el, fuseseră formulate de filozoful Porphyrius. Dar eu nu cred că este vorba de acel Porphyrius din Sicilia, a cărui faimă este foarte răspândită. Cele privitoare la acestea le-am strâns într-o carte, nu foarte întinsă, al cărei titlu este: *Șase întrebări puse contra păgânilor*. Prima dintre acestea este despre înviere; a doua, despre vremea religiei creștine; a treia, despre deosebirea sacrificiilor; a patra, despre cuvintele scrise: „Cu măsura cu care veți măsura, vi se va măsura vouă" (1); a cincea, despre Fiul lui Dumnezeu, după Solomon;

a șasea, despre Iona profetul. În a doua dintre acestea, următoarele cuvinte pe care le-am scris: „Mântuirea acestei religii, singura prin care se făgăduiește cu adevărat adevărata mântuire, nu a lipsit niciodată nimănui care a fost vrednic de ea, iar dacă a lipsit cuiva, acela n-a fost vrednic de ea", nu le-am spus ca și când cineva ar fi fost vrednic după meritele sale, ci în felul în care spune Apostolul: „Nu din fapte, ci de la Cel ce cheamă i s-a zis ei că Cel mare va sluji celui mai mic!" (2), chemare care el afirmă că ține de scopul lui Dumnezeu. De acea și zice: „El ne-a mântuit și ne-a chemat cu chemare sfântă, nu după faptele noastre, ci după a Sa hotărâre și după harul ce ne-a fost dat în Iisus Hristos" (3). Drept care spune, de asemenea: „Știm că Dumnezeu toate le lucrează spre binele celor care iubesc pe Dumnezeu, celor care sunt chemați după voia Lui" (4). Despre această chemare zice: „Ca Dumnezeul nostru să vă facă vrednici de chemarea Sa" (5). Această carte, conform epistolei care a fost adăugată ulterior în fruntea ei (6), începe așa: *Movet quosdam et requirunt...*

CAPITOLUL XXXII

EXPOSITIO EPISTOLAE JACOBI AD DUODECIM TRIBUS✠

[PREZENTAREA EPISTOLEI LUI IACOV CĂTRE CELE 12 TRIBURI]

Printre lucrările mele, am aflat și o prezentare a *Epistolei lui Iacov*, prezentare pe care, reexaminând-o, am observat că mai degrabă cuprinde adnotări ale unor locuri, alcătuite sub forma unei cărți prin stră-

dania fraților, care nu au voit ca acestea să se găsească în fruntea codicilor. Așadar, ajută doar întrucâtva, mai ales că Epistola însăși pe care o citeam, când am dictat acestea, nu am tradus-o cu atenție din limba greacă. Această carte începe așa: *Duodecim tribubus quae sunt in dispersione, salutem!...*

CAPITOLUL XXXIII

DE PECCATORUM MERITIS ET REMISSIONE ET DE BAPTISMO PARVULORUM, AD MARCELLINUM – LIBRI TRES.
[DESPRE MERITELE ȘI IERTAREA PĂCĂTOȘILOR ȘI DESPRE BOTEZUL COPIILOR – TREI CĂRȚI CĂTRE MARCELLINUS]

S-a ivit nevoia să scriu și contra noii erezii a pelagienilor, împotriva căreia mai înainte, când era cazul, acționam nu cu scrieri, ci cu cuvântări și cu discuții, pe cât se cuvenea și pe cât puteam fiecare dintre noi. Așadar, când mi-au fost trimise de la Cartagina întrebările acelora, pe care să le rezolv în scris, am alcătuit mai întâi trei cărți, al căror titlu este *Despre meritele și iertarea păcătoșilor*, unde se discută mai ales despre botezul copiilor din cauza păcatului originar, și despre harul lui Dumnezeu, prin care suntem justificați, adică ne facem drepți, deși, în această viață, nimeni nu păzește poruncile dreptății în așa fel încât să nu-i fie de trebuință să se roage pentru păcatele sale, zicând: „Și ne iartă nouă greșalele noastre“ (1). Contra acestor cuvinte gândind aceia, au întemeiat noua erezie. Dar în aceste cărți, am socotit că trebuie trecute sub tăcere numele acelora, nădăjduind că ei pot să se îndrepte mai ușor în acest

fel; ba chiar, în cartea a treia, care este o epistolă – pe care, socotind că se leagă ca înțeles de celelalte două, am anexat-o acestora –, am menționat numele lui Pelagius însuși, nu fără a-l lăuda într-un fel (2), fiindcă viața lui era expusă de mulți, iar eu am criticat acele afirmații pe care le făcuse în scrierile sale, nu de la sine, ci arătând ce se spunea de către alții. Totuși, după aceea, ereticul a apărat aceste afirmații cu o foarte încăpățânată însuflețire. Iar Coelestius, ucenicul lui, meritase excomunicarea, în tribunalul episcopal de la Cartagina, unde eu nu am fost. În cartea a doua, într-un loc, am scris: „Acest lucru, zic, le era dat unora la sfârșit, ca, printr-o schimbare bruscă, să nu simtă moartea" (3), lăsând loc pentru o cercetare mai atentă despre acest lucru. Căci sau nu vor muri, sau, trecând din viața aceasta la moarte și de la moarte la viața veșnică, printr-o schimbare foarte rapidă, cât ai clipi din ochi, nu vor simți moartea. Această lucrare începe așa: *Quamvis in mediis et magnis curarum aestibus...*

CAPITOLUL XXXIV

DE UNICO BAPTISMO, CONTRA PETILIANUM AD CONSTANTINUM – LIBER UNUS

[DESPRE UN SINGUR BOTEZ, CONTRA LUI PETILIANUS, CĂTRE CONSTANTIN – O CARTE]

În vremea aceea, un prieten al meu a primit de la nu știu ce preot donatist o carte *Despre un singur Botez*, arătând că o scrisese Petilianus, episcop din Constantina. Această carte prietenul meu mi-a adus-o,

rugându-mă aprins să-i răspund. Ceea ce am făcut. Iar cartea mea, în care i-am răspuns, am voit să aibă același titlu, adică *Despre un singur Botez*. În acea carte, cuvintele pe care le-am scris, și anume: „Împăratul Constantin, atunci când îl învinuiau donatiștii că nu tăgăduise acuzația de a nu-l fi respins pe Felix. Aptungensis, orânduitorul lui Caecilianus, deși din practică știa că acuzațiile aduse lui Caecilianus erau false și calomnioase" (1), după ce au fost considerate mai apoi în ordinea timpului, s-a aflat a fi fost altfel. Căci Împăratul mai înainte amintit a făcut ca procesul lui Felix să fie ascultat de proconsul, unde se citește că a fost achitat. Și, după aceea, el însuși, audiind pe Caecilianus cu acuzatorii lui, l-a aflat că este nevinovat, iar pe acuzatori i-a dovedit calomniatori în acuzațiile lor. Această ordine a timpurilor, declarată de consuli, dovedește cu mult mai puternic, în acel proces, calomniile donatiștilor, retezându-le de la rădăcină. Acest lucru l-am arătat în alt loc. Această carte începe așa: *Respondere adversa sentientibus...*

CAPITOLUL XXXV

DE MAXIMIANISTIS CONTRA DONATISTAS – LIBER UNUS✠

[DESPRE MAXIMIANIȘTI, CONTRA DONATIȘTILOR – O CARTE]

Am scris chiar o carte, între celelalte contra donatiștilor, nu foarte scurtă, precum cele de mai înainte, ci mai întinsă, cu multă luare aminte. În această carte se arată în ce fel chiar cauza maximianiștilor răstoarnă nelegiuita și foarte îngâmfata lor eroare contra Bisericii ortodoxe, schismă ivită chiar în partida lui

Donatus. Această carte începe așa: *Multa jam diximus, multa jam scripsimus...*

CAPITOLUL XXXVI

DE GRATIA TESTAMENTI NOVI, AD HONORATUM – LIBER UNUS

[DESPRE HARUL NOULUI TESTAMENT, CĂTRE HONORATUS – O CARTE]

Chiar pe vremea când luptam cu vehemență contra donatiștilor și începusem deja să lupt și contra pelagienilor, un prieten mi-a trimis de la Cartagina cinci întrebări și m-a rugat să i le lămuresc în scris. Acestea sunt: Ce vor să spună acele cuvinte ale Domnului: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, de ce M-ai părăsit?" (1). Și ce înseamnează cuvintele pe care le spune Apostolul: „Așa încât, înrădăcinați și întemeiați fiind în iubire, să puteți să înțelegeți, împreună cu toți sfinții, care este lărgimea și lungimea și adâncimea și înălțimea"? (2). Și care sunt cele cinci fecioare nebune, și care sunt cele înțelepte? (3). Și care este întunericul din afară? (4). Și cum trebuie înțelese cuvintele: „Și Cuvântul S-a făcut trup"? (5). Eu însă, văzând că erezia mai sus numită este o nouă adversară a harului lui Dumnezeu, mi-am propus o a șasea întrebare, despre harul Noului Testament. Despre care discutând, și intercalând expunerea *Psalmului 21*, în al cărui început stă scris ceea ce a exclamat Domnul pe cruce, am lămurit ceea ce prietenul meu îmi ceruse mai întâi; am rezolvat toate

cele cinci întrebări (6), nu în ordinea în care erau puse, ci așa cum, pe când vorbeam despre harul Noului Testament, au putut să-mi vină în minte, la loc potrivit. Această carte începe așa: *Quinque mihi proposuisti tractandas quaestiones...*

CAPITOLUL XXXVII

DE SPIRITU ET LITTERA, AD MARCELLINUM – LIBER UNUS

[DESPRE DUH ȘI LITERĂ, CĂTRE MARCELLINUS – O CARTE]

Acela către care scrisesem trei cărți, al căror titlu este *Despre meritele și iertarea păcătoșilor*, unde se discută cu atenție și despre botezul pruncilor, mi-a scris că a fost mișcat de faptul că am zis că se poate întâmpla ca să fie un om fără de păcat, prin voia lui și cu ajutorul dumnezeiesc, deși nimeni nu a fost de o dreptate atât de desăvârșită în această viață, nici nu este, nici nu va fi. Căci m-a întrebat cum de am spus că se poate petrece un fapt despre care nu am un exemplu. Pentru această cercetare a lui am scris o carte al cărei titlu este *Despre duh și literă*, tratând ideea Apostolului, care zice că „litera ucide, iar duhul face viu" (1). În această carte, pe care a ajutat-o Dumnezeu să se împlinească, am discutat aprig contra dușmanilor harului lui Dumnezeu, prin care se justifică cel nelegiuit. Dar pe când discutam despre observațiile Iudeilor, care se abțineau de la anumite mâncări, după Legea veche, am zis: „Ceremoniile anumitor mâncăruri" (2), cuvânt care nu este în uzul

Sfintelor Scripturi. Totuși, acest cuvânt mi s-a părut potrivit, pentru că „ceremonii" derivă de la *carere*, ca și cum aș fi ținut în memorie forma *carimonia*, prin faptul că cei care respectă legea sunt lipsiți de aceste lucruri de la care se abțin. Iar dacă alta este originea acestui cuvânt, care este departe de adevărata religie, eu nu am vorbit potrivit cu această origine, ci cu cea pe care am amintit-o mai sus. Această carte începe așa: *Lectis opusculis quae ad te nuper elaboravi, fili charissime Marcelline...*

CAPITOLUL XXXVIIII

DE FIDE ET OPERIBUS – LIBER UNUS
[DESPRE CREDINȚĂ ȘI FAPTE – O CARTE]

Între timp, anumiți frați, laici desigur, dar care studiau cuvântările divine, mi-au trimis anumite scrieri care distingeau în așa fel credința creștină de faptele bune, încât rezulta îndemnul că fără credință nu se poate ajunge la viața veșnică, dar fără fapte se poate ajunge. Răspunzând acestora, am scris o carte, al cărei titlu este *Despre credință și fapte*, în care am discutat nu numai cum trebuie să trăiască cei renăscuți prin harul lui Hristos, ci și cum trebuie să fie admiși la baia renașterii. Această carte începe așa: *Quibusdam videtur...*

CAPITOLUL XXXIX

BREVICULUS COLLATIONIS CUM DONATISTIS – LIBRI TRES

[BREVIAR AL CONFRUNTĂRII CU DONATIȘTII – TREI CĂRȚI]

După ce a avut loc confruntarea noastră cu donatiștii, am amintit pe scurt cele ce s-au petrecut și le-am consemnat conform celor trei zile în care ne-am confruntat cu ei. Am socotit această lucrare folositoare, pentru ca, de ea fiind înștiințat cineva, fie să știe fără efort ce s-a petrecut, fie, consultând numerele, cu care am notat fiecare lucru, să citească în aceste *gesta*, la locul respectiv, ceea ce va voi. Căci acelea, prin deosebita abundență, obosesc pe cititor. Titlul acestei lucrări este *Breviar al Confruntării*. Această lucrare începe așa: *Cum catholici episcopi et partis Donati...*

CAPITOLUL XL

POST COLLATIONEM CONTRA DONATISTAS – LIBER UNUS

[DUPĂ CONFRUNTAREA CU DONATIȘTII – O CARTE]

Am scris și o carte întinsă, cu destulă atenție, pe cât socotesc, contra donatiștilor, după confruntarea pe care am avut-o cu episcopii lor, ca să nu mai fie oamenii după aceea amăgiți. În această carte, am răspuns chiar unor deșertăciuni ale lor care au putut să ajungă până la noi, deșertăciuni pe care ei, învinși fiind, le aruncau peste tot, unde puteau și cum puteau. În afară de acelea pe care le-am spus despre

faptele confruntării, prin care să se cunoască pe scurt ce s-a petrecut, încă mai pe scurt am mai făcut aceasta și într-o epistolă, pe care le-am trimis-o lor. Dar, fiindcă în conciliul Numidiei tuturor celor care eram acolo le-a părut că este bine să se facă acest lucru, ea nu figurează printre epistolele mele. Această epistolă începe astfel: „Sylvanus bătrânul, Valentinus, Innocentius, Maximinus, Optatus, Augustinus, donatus și ceilalți episcopi din conciliul de la Zerta, către Donatiști"... Iar cartea însăși începe așa: *Quid adhuc Donatistae seducimini?*

CAPITOLUL XLI

DE VIDENDO DEO – LIBER UNUS
[DESPRE VEDEREA LUI DUMNEZEU – O CARTE]

Despre vederea lui Dumnezeu am scris o carte (1), unde am amânat o cercetare mai atentă despre trupul spiritual care va fi la învierea sfinților, dacă sau cum Dumnezeu, care este duh, este văzut printr-un astfel de trup. Dar această problemă, desigur foarte grea, am explicat-o din destul, pe cât socotesc, în cartea a douăzeci și doua a lucrării *De civitate Dei* (2). Am găsit chiar într-un codice al nostru, în care este și această carte, un îndemn privitor la această problemă, făcut de mine către episcopul Siccensis Fortunatianus, dar care, în indicele lucrărilor mele, nu este notat nici între cărți, nici între epistole. Această carte începe așa: *Memor debiti...*, iar aceea: *Sicut praesens rogavi...*

CAPITOLUL XLII

DE NATURA ET GRATIA – LIBER UNUS
[DESPRE NATURĂ ŞI HAR – O CARTE]

A ajuns chiar atunci în mâinile mele o carte a lui Pelagius, în care apără, cu toată argumentarea de care a fost în stare, natura omului contra harului lui Dumnezeu, prin care este iertat cel nelegiuit şi prin care suntem creştini. Iar cartea în care i-am răspuns, apărând harul care se dă şi se conduce nu contra naturii, ci prin care natura însăşi se eliberează şi se conduce, am intitulat-o *Despre natură şi har*. În această carte, anumite cuvinte pe care Pelagius le-a pus ca fiind ale lui Xystus, episcop roman, le-am apărat ca şi când ar fi fost în adevăr ale lui Xystus, căci aşa socoteam, dar după aceea am citit că sunt ale filosofului Sextius, nu ale creştinului Xystus. Această carte începe aşa: *Librum quem misistis...*

CAPITOLUL XLIII

DE CIVITATE DEI – LIBRI VIGINTI DUO
[DESPRE CETATEA LUI DUMNEZEU – 22 DE CĂRŢI]

1 Între acestea, Roma a fost răvăşită de o năvală a Goţilor, conduşi de regele Alaric, ce a adus asupra ei o mare nenorocire. Cinstitorii nenumăraţilor zei falşi, aceia pe care, cu un cuvânt obişnuit, îi numim păgâni, încercând să pună această răvăşire a Romei pe seama religiei creştine, au prins să-L blesteme pe

adevăratul Dumnezeu, mai îndârjit și mai amarnic decât de obicei. De aceea, eu, aprins de râvna casei lui Dumnezeu, am hotărât să scriu *Despre cetatea lui Dumnezeu*, contra blasfemiilor sau rătăcirilor lor. Această lucrare m-a ocupat timp de câțiva ani, prin faptul că interveneau multe, pe care nu era potrivit să le amân și care mă reținеau de la lucrul început. Dar, în sfârșit, această întinsă lucrare, *Despre cetatea lui Dumnezeu*, a fost terminată în douăzeci și două de cărți. Dintre acestea, primele cinci resping părerile acelora care susțin că lucrările omenești se desfășoară astfel încât le este necesară închinarea adusă multor zei, pe care păgânii au obișnuit să-i cinstească. Ei susțin că relele se nasc și se înmulțesc tocmai pentru că acest cult este interzis. Iar următoarele cinci cărți vorbesc contra acelora care spun că aceste rele nici nu au lipsit vreodată, nici nu vor lipsi muritorilor, ci fiind când mari, când mici, se schimbă după locuri, timpuri și persoane. Dar ei susțin că cinstirea multor zei, în care acestora li se aduc jertfe, este folositoare pentru viața de după moarte. Așadar, prin aceste zece cărți, sunt respinse aceste două deșarte idei, potrivnice religiei creștine.

2 Dar ca nu cumva cineva să ne critice că noi am respins ideile altora, dar nu le-am exprimat pe ale noastre, acest lucru îl face partea a doua a acestei lucrări, care este cuprinsă în douăsprezece cărți. Totuși, unde este nevoie, noi mărturisim și în primele zece ideile noastre, iar în cele douăsprezece următoare le respingem pe cele contrare. Așadar, primele patru cărți, din cele douăsprezece care urmează, cuprind nașterea celor două cetăți, dintre care una

este a lui Dumnezeu, iar cealaltă a lumii acesteia. Următoarele patru cuprind mersul lor înainte sau progresul lor. Iar ultimele trei cuprind sfîrșitul datorat. Așadar, deși cele douăzeci și două de cărți au fost scrise despre ambele cetăți, totuși au primit titlul de la cetatea cea mai bună, ca să se numească mai degrabă *Despre cetatea lui Dumnezeu.* Dintre acestea, în cartea a zecea, nu ar fi trebuit socotit printre minuni faptul că, la sacrificiul lui Avraam, o flacără care s-a produs în cer a venit printre animalele de jertfit (1), căci acest lucru i s-a arătat lui în vedenie. În cartea a șaptesprezecea, ceea ce s-a spus despre Samuel, anume că „nu era din fiii lui Aaron" (2), ar fi trebuit mai degrabă spus: „nu era fiul preotului". În adevăr, a fost mai degrabă un obicei legitim ca fiii preoților să urmeze preoților defuncți. Căci printre fiii lui Aaron se află și tatăl lui Samuel. Dar preot nu a fost, nici printre fiii pe care să-i fi născut Aaron, ci i s-a spus așa în același fel în care membrii acelui popor sunt numiți fiii lui Israel. Această carte începe așa: *Gloriosissimam civitatem Dei...*

CAPITOLUL XLIV

AD OROSIUM, CONTRA PRISCILLIANISTAS ET ORIGENISTAS – LIBER UNUS

[CĂTRE OROSIUS, CONTRA PRISCILIANIȘTILOR ȘI ORIGENIȘTILOR – O CARTE]

Între acestea, am răspuns, cât am putut de scurt și de exact, unei solicitări a unui preot din Spania, care

mă întreba despre priscilianiști și despre anumite înțelesuri ale lui Origen, pe care le dezaprobă credința ortodoxă. Acestei lucrări i-am pus titlul *Către Orosius, contra priscilianiștilor și origeniștilor*. Și chiar textul solicitării a fost adăugat în fruntea răspunsului meu. Această carte începe așa: *Respondere tibi quaerenti, dilectissime fili Orosi...*

CAPITOLUL XLV

AD HIERONYMUM PRESBYTERUM LIBRI DUO: UNUS DE ORIGINE ANIMAE, ET ALIUS DE SENTENTIA JACOBI
[CĂTRE HIERONYMUS PREOTUL, DOUĂ CĂRȚI: UNA DESPRE ORIGINEA SUFLETULUI, IAR CEALALTĂ DESPRE PĂREREA LUI IACOV]

Am scris chiar două cărți (1) către Hieronymus preotul, care ședea în Betleem: una despre originea sufletului omului, iar cealaltă despre părerea lui Iacov Apostolul, acolo unde zice: „Pentru că cine va păzi toată legea, dar va greși într-o singură poruncă, s-a făcut vinovat de toate poruncile" (2), întrebându-l despre amândouă. Dar în prima carte eu însumi nu am dezlegat întrebarea pe care am pus-o. În cea de a doua, nu am trecut sub tăcere ceea ce socoteam eu că trebuie spus despre dezlegarea acelei probleme, întrebându-l dacă și el era de aceeași părere. Mi-a scris, lăudând acea solicitare a mea, dar spunându-mi, totuși, că nu are răgaz să-mi răspundă. Eu însă, cât timp era în trup, nu am voit să public aceste cărți, ca nu cumva să-mi răspundă cândva și

să fie mai degrabă publicate cu răspunsul lui. Dar după ce a decedat, am publicat prima carte, pentru ca acela care o citește să se simtă îndemnat fie să nu mai cerceteze câtuși de puțin în ce fel este dat sufletul celor care se nasc, fie să admită, la această întrebare despre un lucru atât de obscur, soluția care să nu fie contrară evidențelor pe care credința ortodoxă le admite pentru prunci în privința păcatului originar, și anume că dacă nu se renasc în Hristos, sunt cu siguranță osândiți. Pe cea de a doua, însă, am publicat-o pentru ca să se cunoască și ideea noastră despre dezlegarea problemei care este dezbătută acolo. Această lucrare începe așa: *Deum nostrum qui nos vocavit...*

CAPITOLUL XLVI

AD EMERITUM DONATISTARUM EPISCOPUM, POST COLLATIONEM – LIBER UNUS✠

[CĂTRE EMERITUS, EPISCOP AL DONATIȘTILOR, DUPĂ CONFRUNTARE – O CARTE]

Către Emeritus, episcop al donatiștilor, care în confruntarea pe care am avut-o cu el era evident că susține foarte mult cauza lor, am scris o carte, la scurtă vreme după acea confruntare; o carte destul de folositoare, pentru că discută în ansamblu, cu o concizie lesnicioasă, lucrurile de care sunt sau au fost învinși. Această carte începe așa: *Si vel nunc, frater Emerite...*

CAPITOLUL XLVII

DE GESTIS PELAGII – LIBER UNUS
[DESPRE FAPTELE LUI PELAGIUS – O CARTE]

În același timp, în Orient, mai exact în Siria Palestină, Pelagius, dus de câțiva frați ortodocși la *Gesta episcopalia* și fiind absenți aceia care publicaseră o carte despre el, pentru că nu s-au putut înfățișa în ziua sinodului, a fost ascultat de patrusprezece episcopi. Aceștia, citind din cartea lui în care erau condamnate dogmele însele, ca fiind potrivnice harului lui Hristos, l-au declarat ortodox. Dar, când aceste *gesta** au ajuns în mâinile mele, am scris despre ele o carte, ca nu cumva, fiind el absolvit de vină, să se creadă că judecătorii ar fi fost de acord cu aceleași învățături, pe care dacă el nu le-ar fi respins, nu ar fi ieșit altfel decât condamnat de ei. Această carte începe așa: *Posteaquam in manus nostras...*

CAPITOLUL XLVIII

DE CORRECTIONE DONATISTARUM – LIBER UNUS
[DESPRE ÎNDREPTAREA DONATIȘTILOR – O CARTE]

În același timp, am scris o carte despre îndreptarea donatiștilor (1), din cauza acelora care nu voiau ca aceia să fie îndreptați prin legile imperiale. Această carte începe așa: *Laudo, et gratulor, et admiror...*

* Prin *gesta* se înțeleg și faptele, dar și relatările acestor fapte [n. ed.].

CAPITOLUL XLIX

DE PRAESENTIA DEI, AD DARDANUM – LIBER UNUS
[DESPRE PREZENȚA LUI DUMNEZEU, CĂTRE DARDANUS – O CARTE]

Despre prezența lui Dumnezeu am scris o carte, în care atenția mea veghează cu osebire contra ereziei pelagienilor, căreia totuși nu i-am spus pe nume. Dar în acea carte se discută, cu efort și subtilitate, și despre prezența naturii, numite Dumnezeu suprem și adevărat, și despre templul ei. Această carte începe așa: *Fateor me, frater dilectissime Dardane...*

CAPITOLUL L

CONTRA PELAGIUM ET COELESTIUM, DE GRATIA CHRISTI ET DE PECCATO ORIGINALI, AD ALBINAM, PINIANUM ET MELANIAM – LIBRI DUO
[CONTRA LUI PELAGIUS ȘI COELESTIUS, DESPRE HARUL LUI HRISTOS ȘI DESPRE PĂCATUL ORIGINAR, CĂTRE ALBINA, PINIANUS ȘI MELANIA – DOUĂ CĂRȚI]

După ce erezia lui Pelagius, împreună cu autorii ei, a fost dovedită și condamnată de episcopii Bisericii Romane, mai întâi de Innocentius, apoi de Zosimus, adăugându-se și cele scrise în conciliile Africanilor, am alcătuit două cărți împotriva lor, una despre harul lui Hristos, iar cealaltă despre păcatul originar. Această lucrare începe așa: *Quantum de vestra corporali et maxime spirituali salute gaudeamus...*

CAPITOLUL LI

GESTA CUM EMERITO DONATISTA – LIBER UNUS
[*GESTA* CU EMERITUS DONATISTUL – O CARTE]

Puțin timp după confruntarea pe care am avut-o cu ereticii donatiști, s-a ivit nevoia de a merge în Mauritania Caesariensis. Acolo, chiar în Cezareea, l-am văzut pe Emeritus, episcop al donatiștilor, desigur unul dintre cei șapte pe care-i aleseseră pentru apărarea cauzei lor și care lucraseră foarte mult în acea cauză. Ce am discutat cu el, fiind de față episcopii aceleiași provincii și poporul Bisericii din Cezareea, cetate în care a fost și cetățean și episcop al ereticilor menționați, o mărturisesc acele *gesta* bisericești, care sunt socotite printre lucrările mele. Acolo, negăsind ce să răspundă, a ascultat ca și când ar fi fost mut întreaga mea cuvântare, pe care am ținut-o numai despre maximianiști, în auzul lor și al tuturor celor ce erau de față. Această carte sau aceste *gesta* încep așa: *Gloriosissimis imperatoribus Honorio duodecimum et Theodosio octavum consulibus...*

CAPITOLUL LII

CONTRA SERMONEM ARIANORUM – LIBER UNUS
[CONTRA PREDICII ARIENILOR – O CARTE]

Între timp mi-a căzut în mână o predică a arienilor, fără numele autorului. La insistențele și cerințele aceluia care mi-o trimisese, am răspuns cât am

putut de concis și de repede. Am adăugat această predică la începutul răspunsului meu și am pus numere la fiecare frază, numere care fiind urmărite, să se poată observa cu ușurință ce am răspuns în fiecare loc. Această carte – după predica lor, pe care am pus-o la început – începe așa: *Eorum praecedenti disputationi hac disputatione respondeo...*

CAPITOLUL LIII

DE NUPTIIS ET CONCUPISCENTIA, AD VALERIUM COMITEM – LIBRI DUO

[DESPRE CĂSĂTORIE ȘI POFTĂ, CĂTRE PRIETENUL VALERIUS – DOUĂ CĂRȚI]

Am scris două cărți către ilustrul prieten Valerius, după ce am aflat că pelagienii îi scriseseră nu știu ce despre mine, în sensul că aș condamna căsătoria, mărturisind păcatul originar. Titlul acestor cărți este *Despre căsătorie și poftă*. În adevăr, am apărat binele căsătoriei, ca să nu se considere că viciul ei este pofta trupului și legea din mădulare, care se împotrivește legii minții. De acest rău al poftei se folosește bine pudoarea spre a da naștere la fii. Dar, până să fie două cărți, prima a ajuns în mâinile lui Iulianus, pelagian, iar el a scris patru cărți contra cărții mele, dintre care pe unele le-a trimis separat prietenului Valerius, iar Valerius mi le-a trimis mie. După ce le-am primit, am scris o altă carte, drept răspuns la acelea. Prima carte a acestei lucrări începe așa: *Haeretici novi, dilectissime fili Valeri...* A doua carte începe așa: *Inter militiae tuae curas...*

CAPITOLUL LIV

LOCUTIONUM LIBRI SEPTEM
[ȘAPTE CĂRȚI DESPRE LOCUȚII*]

Am alcătuit șapte scrieri despre șapte cărți ale Sfintei Scripturi, adică cinci ale lui Moise, una a lui Isus Navi și una a Judecătorilor, în care am notat, din fiecare, expresiile care sunt mai puțin folosite în limba noastră și în care cei ce citesc, neluând seama îndeajuns, caută tâlcul cuvintelor divine astfel exprimate, iar uneori cu greutate reușesc să nu se depărteze de la adevăr. Totuși se deduce că nu ca atare a înțeles lucrurile autorul respectiv, ci mai degrabă pare de crezut că a formulat așa în virtutea expresiei. Dar multe locuri obscure din Sfintele Scripturi, dacă se cunoaște felul locuției, se lămuresc. De aceea trebuie cunoscute aceleași feluri de locuții, unde ideile sunt clare, pentru ca, chiar acolo unde sunt ascunse, să vină cunoașterea și să le deschidă atenției cititorului. Titlul acestei lucrări este: *Locuții despre Facere*; și tot așa despre fiecare carte. Dar ceea ce am scris în prima carte (1), că s-a scris „Și a făcut Noe, toate cuvintele pe care i le-a poruncit Domnul, așa le-a făcut“ (2), am spus că această locuție se aseamănă cu aceea care este exprimată la condiția făpturii, unde, după ce se spune: „Și așa s-a făcut“, se adaugă: „Și a făcut Dumnezeu“. Mi se pare că aceasta nu este asemenea aceleia întru totul. În fine, acolo sensul este ascuns, aici este numai locuția. Această lucrare începe așa: *Locutiones Scripturarum...*

* *Locutio* înseamnă „pronunțare, vorbire; expresie, locuțiune“, dar și „mod de exprimare, stil“ [n. ed.].

CAPITOLUL LV

QUAESTIONUM LIBRI SEPTEM
[ȘAPTE CĂRȚI DE PROBLEME]

1 În același timp, am scris, despre aceleași cărți sfinte, și șapte cărți de probleme, pe care am voit să le numesc astfel pentru că lucrurile discutate acolo le-am propus mai degrabă spre cercetare decât le-am dezlegat cercetându-le. Deși multe dintre ele mi se pare că au fost astfel discutate încât să poată fi socotite, pe drept, chiar dezlegate, nu numai expuse. Și cărțile despre Regi începusem să le discut în același fel, numai că, fără să înaintez prea mult, mi-am îndreptat atenția spre altele, care erau mai urgente. Dar în prima carte, unde se discută despre feluritele nuiele pe care le punea Iacov în apă, pentru ca, puse acolo în momentul când oile stăteau să fete, acestea să le vadă, când mergeau să se adape, și astfel să dea naștere la fetuși diferiți (1), eu nu am arătat bine cauza pentru care nu le punea și când oile concepeau a doua oară, adică atunci când concepeau alți fetuși, ci numai la prima concepere. Iar expunerea altei probleme (2), unde se cerceta de ce Iacov a zis socrului său: „Iar tu de zece ori mi-ai schimbat simbria" (3), expunere destul de bine încheiată, arată că totuși nu am dezlegat problema așa cum ar fi trebuit dezlegată.

2 Și în cartea a treia, în care este vorba despre marele preot, cum își concepea fiii, când trebuia să intre de două ori pe zi în Sfânta Sfintelor, unde era altarul tămâierii, spre a oferi tămâie dimineața și sea-

ra (4), loc în care nu putea să intre, așa cum zice Legea, dacă nu era curat. Și aceeași lege zice că omul se face necurat chiar din împreunarea sa cu soția, poruncind ca bărbatul să se spele cu apă; dar, chiar spălat, tot se spune că este necurat până seara (5). De aceea, spunând: „Că urma sau să fie abstinent, sau timp de câteva zile să se întrerupă tămâierea" (6), nu văd a nu fi fost consecvent. În adevăr, cuvintele: „Va fi necurat până seara" se pot înțelege în sensul că nu în timpul serii înseși va fi curățit, ci numai până seara, pentru ca, în timpul serii înseși, să aducă neprihănit tămâie, deși, pentru a concepe fii, după tămâierea de dimineață avusese raport sexual cu soția. De asemenea, când s-a pus problema cum s-a putut ca marele preot să intre peste cadavrul tatălui său (7), deși nu trebuia să se facă preot (când era unul singur) decât după moartea preotului-tată, am zis: „De aceea a fost necesar ca, îndată după moartea tatălui, când acesta nu era încă îngropat, să fie făcut preot fiul său, ca să urmeze tatălui și să continue tămâierea, care trebuia să se facă de două ori pe zi" (8).

Acest preot este oprit să intre peste cadavrul tatălui, care nu este încă înmormântat. Dar am luat prea puțin aminte că acest lucru a putut fi poruncit mai ales din cauza acelora care aveau să fie mari preoți fără să urmeze taților lor – mari preoți –, dar fiind totuși din fii, adică din urmașii lui Aaron, dacă se întâmpla ca marele preot să nu aibă fii sau să aibă fii atât de respingători încât nici unul dintre ei nu trebuia să urmeze tatălui, așa cum Samuel a urmat marelui preot Elia (9), deși nu era el însuși fiul preotului, dar era totuși dintre fiii lui, adică dintre urmașii lui Aaron.

3 Despre tâlharul căruia i s-a spus: „Azi vei fi cu mine în rai" (10), am dat drept lucru sigur că a fost botezat (11), deși este nesigur; dar mai degrabă trebuie crezut că acela a fost botezat, așa cum am arătat eu însumi, după aceea, în alt loc. De asemenea, ceea ce am scris în cartea a cincea, când se amintesc mamele în generațiile evanghelice, „că nu au fost menționate decât cu tații" (12), este desigur adevărat, dar nu ține de subiectul despre care se discută. Căci se discuta despre aceia care luau în căsătorie soțiile fraților sau rudelor, ale acelora care muriseră fără să lase fii, de unde cei doi tați ai lui Iosif, dintre care de unul amintește Matei, iar de celălalt Luca. Despre această problemă am discutat cu atenție în această lucrare, când am revăzut cartea pe care am scris-o contra lui Faustus maniheul. Această lucrare începe așa: *Cum Scripturas sanctas quae apellantur Canonicae....*

CAPITOLUL LVI

DE ANIMA ET EJUS ORIGINE – LIBRI QUATUOR

[DESPRE SUFLET ȘI ORIGINEA LUI – PATRU CĂRȚI]

În același timp, un oarecare Vincentius Victor, din Mauritania Caesariensis, a găsit la un oarecare Petru, preot spaniol, o mică lucrare a mea, în care într-un loc, cu privire la originea sufletului omenesc individual, dacă se trage din acel singur suflet al primului om și apoi se propagă prin părinți, sau dacă fiecare suflet se dă fiecărui om separat, am mărturisit că nu știu, dar că știu că sufletul nu este trup, ci suflet. Iar

contra acestor afirmații ale mele, acela a scris aceluiași Petru două cărți, pe care mi le-a trimis de la Cezareea călugărul Renatus. După ce le-am citit, am publicat patru cărți cu răspunsul meu: una către călugărul Renatus, alta către preotul Petru, iar două către același Victor. În ce o privește pe cea către Petru, deși are abundența unei cărți, totuși nu-i decât o epistolă, pe care însă nu am voit s-o separ de celelalte cărți. Dar în toate acestea, în care se discută multe lucruri necesare, am apărat ezitarea mea cu privire la originea sufletelor, care se dau câte unul fiecărui om, și am arătat multe greșeli și răutăți ale acelei presupuneri. Pe acest tânăr nu l-am detestat în pripă, ci l-am tratat ca pe unul care trebuia instruit, cu cât am putut mai blând, primind de la el răspunsul îndreptării lui. Cartea către Renatus a acestei lucrări începe așa: *Sinceritatem tuam erga nos...* Cea către Petru începe așa: *Domino dilectissimo fratri et compresbytero Petro...* Iar prima carte dintre ultimele două, adresate lui Vincentius Victor, începe așa: *Quod mihi ad te scribendum putavi...*

CAPITOLUL LVII

AD POLLENTIUM, DE ADULTERINIS CONJUGIIS – LIBRI DUO

[CĂTRE POLLENTIUS, DESPRE SOȚIILE ADULTERE – DOUĂ CĂRȚI]

Am scris două cărți despre soțiile adultere, ținându-mă cât mai aproape de Scripturi, dorind să rezolv o problemă foarte grea. Nu știu dacă am făcut acest

lucru destul de limpede. Ba mai degrabă simt că nu am ajuns la desăvârșirea lui, deși am dezvăluit multe aspecte ale problemei, fapt pe care-l poate constata oricine citește cu înțelegere. Prima carte a acestei lucrări începe așa: *Prima quaestio est, frater dilectissime Pollenti...*, iar a doua începe așa: *Ad ea quae mihi scripseras...*

CAPITOLUL LVIII

CONTRA ADVERSARIUM LEGIS ET PROPHETARUM – LIBRI DUO
[CONTRA ADVERSARILOR LEGII ȘI PROFEȚILOR – DOUĂ CĂRȚI]

Între timp, a apărut o carte a unui eretic, fie marcionist, fie dintre aceia care socotesc, rătăcind, că această lume nu a făcut-o Dumnezeu și că Dumnezeul Legii date prin Moise, și al Profeților care țin de această Lege, nu este adevăratul Dumnezeu, ci un foarte rău demon. Pe când această carte se citea în Cartagina, în timp ce se adunau mulți și ascultau cu foarte mare atenție, în piața dinspre mare, au ajuns la această carte și unii frați creștini împătimiți de studiu, drept care mi-au și trimis-o neîntârziat ca s-o critic, rugându-mă mult ca nici eu să n-o amân. L-am respins pe eretic în două cărți, pe care le-am intitulat *Contra adversarilor Legii și Profeților*, deoarece codicele însuși care mi-a fost trimis nu avea numele autorului. Această lucrare începe așa: *Libro quem misistis, fratres dilectissimi...*

CAPITOLUL LIX

CONTRA GAUDENTIUM DONATISTARUM EPISCOPUM – LIBRI DUO

[CONTRA LUI GAUDENTIUS, EPISCOPUL DONATIȘTILOR – DOUĂ CĂRȚI]

Tot pe atunci, era aici, în Africa, Dulcitius, tribun și notar care executa ordinele date contra donatiștilor. Aceasta trimisese o scrisoare lui Gaudentius din Tamugada, episcop al acestora, unul dintre cei șapte pe care, în confruntarea cu mine, îi aleseseră drept apărători ai lor și pe care eu l-am îndemnat la unitatea ortodoxă, sfătuindu-l să se ferească de incendiul în care amenința să se mistuiască pe sine, pe ai săi și Biserica în care era, adăugând că, dacă se socoteau drepți, să fugă mai degrabă, după porunca Domnului Hristos, decât să se mistuie în focul nelegiuirii. Mi-a răspuns, trimițându-mi două scrisori: una scurtă, căci se grăbea, după cum a afirmat, aducătorul; alta abundentă, răspunzând parcă mai deplin și mai cu luare aminte. Mai sus.numitul tribun a socotit că trebuie să mi le trimită, ca să le resping mai degrabă eu însumi, ceea ce am și făcut cu amândouă, într-o singură carte. Această carte, când a ajuns în mâna aceluiași Gaudentius, acesta mi-a răspuns în scris ceea ce a crezut el de cuviință, dând un răspuns fără nici o rațiune, ba chiar declarând că nu a putut nici să tacă, nici să răspundă. Deși acest lucru putea să fie clar pentru cei care citeau cu atenție și care comparau cuvintele noastre cu ale lui, nu am voit totuși să las lucrurile fără un răspuns scris,

arătând ce a fost acolo. Acest fapt a făcut să se nască aceste două cărți către el. Această lucrare începe așa: *Gaudentius Donatistarum Tamugadensis episcopus...*

CAPITOLUL LX

CONTRA MENDACIUM – LIBER UNUS
[CONTRA MINCIUNII – O CARTE]

Atunci am scris și o carte contra minciunii. Cauza scrierii acestei cărți a fost faptul că – pentru a cerceta pe ereticii priscilianiști, care socotesc că erezia lor trebuie ascunsă nu numai tăgăduind și mințind, ci chiar jurând strâmb – unii ortodocși au socotit că trebuie să se prefacă a fi priscilianiști, ca să pătrundă în ascunzișurile lor. Eu, oprind să se facă acest lucru, am scris această carte. Ea începe așa: *Multa mihi legendo misisti...*

CAPITOLUL LXI

CONTRA DUAS EPISTOLAS PELAGIANORUM – LIBRI QUATUOR
[CONTRA A DOUĂ EPISTOLE ALE PELAGIENILOR – PATRU CĂRȚI]

Urmează patru cărți pe care le-am scris contra a două epistole ale pelagienilor către Episcopul Bisericii din Roma, Bonifacius, pentru că, după ce au ajuns în mâinile lui, el însuși mi le-a trimis, aflând că

în ele a fost menționat calomnios numele meu. Această lucrare începe așa: *Noveram te quidem, fama celeberrima praedicante...*

CAPITOLUL LXII

CONTRA JULIANUM – LIBRI SIX
[CONTRA LUI IULIANUS – ȘASE CĂRȚI]

Între timp, cele patru cărți ale lui Iulianus pelagianul, pe care le-am amintit mai sus, au ajuns în mâinile mele. În acestea am aflat câte culesese din ele cel care le trimisese prietenului Valerius, nu toate în felul în care au fost spuse de Iulianus, către același prieten, ci unele întrucâtva schimbate. Așadar, am scris șase cărți contra lor. Iar primele două dintre cărțile mele, aducând mărturiile sfinților, care, după Apostoli, au apărat credința ortodoxă, resping nerușinarea lui Iulianus, care a socotit că trebuie să pună învățătura maniheilor pe seama noastră, a celor ce spunem că de la Adam se trage păcatul originar care se spală în botezul renașterii, nu numai la cei mari, ci și la prunci. Dar cât de mult însuși Iulianus, prin anumite păreri ale sale, îi ajută pe manihei, am arătat în partea a doua a primei mele cărți.

Iar celelalte patru ale noastre sunt date fiecăruia câte una. Dar în al cincilea volum al acestei opere atât de mari și de muncite, unde am amintit că un soț diform punea, în timpul actului sexual, o pictură frumoasă, ca să nu dea naștere unor copii diformi (1), am dat drept sigur numele omului care obișnuia

să facă acest lucru, deși este nesigur, fiindcă memoria m-a înșelat. Soranus, autor de cărți medicale, a scris că un rege din Cipru obișnuia să facă acest lucru, dar numele lui propriu nu l-a arătat. Această lucrare începe așa: *Contumelias tuas et verba maledica, Juliane...*

CAPITOLUL LXIII

ENCHIRIDION AD LAURENTIUM, DE FIDE, SPE ET CHARITATE – LIBER UNUS

[MANUAL CĂTRE LAURENTIUS, DESPRE CREDINȚĂ, NĂDEJDE ȘI DRAGOSTE – O CARTE]

Am scris chiar o carte despre credință, nădejde și dragoste, când acela către care mă adresam a cerut să aibă de la mine o cât mai mică lucrare a mea, care să nu se mai depărteze de mâinile lui, gen de lucrări pe care grecii îl numesc *Enchiridion**. Unde mi se pare că am arătat cu destulă luare aminte cum trebuie cinstit Dumnezeu și care este adevărata înțelepciune pe care o definește Scriptura. Această carte începe așa: *Dici non potest, dilectissime fili Laurenti, quantum tua eruditione delecter...*

* Manual [n. ed.]

CAPITOLUL LXIV

DE CURA PRO MORTUIS GERENDA, AD PAULINUM EPISCOPUM – LIBER UNUS
[DESPRE GRIJA CARE TREBUIE PURTATĂ MORȚILOR, CĂTRE EPISCOPUL PAULINUS – O CARTE]

Am scris o carte despre grija care trebuie purtată morților, când am fost întrebat printr-o scrisoare dacă folosește cuiva faptul că, după moarte, trupul lui este îngropat în memoria unui sfânt. Această carte începe așa: *Diu Sanctitati tuae, coepiscope venerande Pauline...*

CAPITOLUL LXV

DE OCTO DULCITII QUAESTIONIBUS – LIBER UNUS
[DESPRE CELE OPT ÎNTREBĂRI ALE LUI DULCITIUS – O CARTE]

Cartea pe care am intitulat-o *Despre cele opt întrebări ale lui Dulcitius* nu ar trebui amintită printre lucrările mele, căci este compusă din acele lucruri pe care le-am spus mai înainte în alte cărți. Nu ar trebui amintită printre cărțile mele, dacă nu s-ar afla în ea ceva din discuțiile mele și nu aș fi dat răspuns uneia dintre întrebările acelea, nu din vreun alt opuscul al meu, ci din ceea ce mi-a venit atunci în minte. Această carte începe așa: *Quantum mihi videtur, dilectissime fili Dulciti...*

CAPITOLUL LXVI

AD VALENTINUM ET CUM ILLO MONACHOS, DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO – LIBER UNUS
[CĂTRE VALENTINUS ȘI CĂLUGĂRII CARE SUNT CU EL, DESPRE HAR ȘI LIBERUL ARBITRU – O CARTE]

Din cauza acelora care, atunci când se apără harul lui Dumnezeu, socotesc că se tăgăduiește liberul arbitru, dar în așa chip apără liberul arbitru, încât tăgăduiesc harul lui Dumnezeu, afirmând că harul lui Dumnezeu ni se dă după meritele noastre, am scris o carte care se intitulează *Despre har și liberul arbitru*. Dar am scris către acei călugări din Adrumetum, în a căror mânăstire începuse să fie o dispută despre acest subiect, așa încât unii dintre ei au fost siliți să mă consulte. Această carte începe așa: *Propter eos qui hominis liberum arbitrium...*

CAPITOLUL LXVII

AD QUOS SUPRA, DE CORREPTIONE ET GRATIA – LIBER UNUS
[CĂTRE CEI NUMIȚI MAI SUS, DESPRE MUSTRARE ȘI HAR – O CARTE]

Către aceiași am scris și o altă carte, pe care am intitulat-o *Despre mustrare și har*, când mi s-a dat de știre că un oarecare spusese că nimeni nu trebuie mustrat, dacă nu împlinește poruncile lui Dumnezeu, ci că trebuie făcute rugăciuni pentru acela, ca să le împlinească. Această carte începe așa: *Lectis litteris vestris, Valentine frater dilectissime...*

Aceste opere, în număr de nouăzeci și trei, îmi amintesc că le-am dictat în două sute treizeci și două de cărți, atunci când le-am revăzut acestea, neștiind dacă voi mai dicta și altele. Iar această revedere am făcut-o în două cărți, la insistența fraților, mai înainte de a începe să revăd epistolele și predicile* către popor, cele dintâi dictate, iar celelalte rostite de către mine.

FINIS

* De la Fericitul Augustin au rămas 217 epistole și 500 de predici (*sermones*), paternitatea unora dintre ele fiind însă nesigură (*cf.* Fabio Cupaiuolo, *Storia della letteratura latina. Forme letterarie, autori e società,* Loffredo Editore, Napoli, 1994, vol. II, cap. despre Augustin) [n. ed.].

Note

Prolog

1. *I Cor.* 11, 13
2. *Pilde* 10, 19
3. *Mt.* 12, 36
4. *Iac.* 1, 19
5. *Iac.* 3, 1-2

Cartea întâi

Cap. I

1. I, 1; 1 și 7 [În ediția Migne: *Lib.* 1, *c.*1, *n.* 1 *et* 7; în notele la această ediție românească, atunci când se fac trimiteri la operele augustiniene, cifra romană arată cartea (*liber*), prima cifră arabă — capitolul (*caput*), iar a doua cifră — arabă numărul (*numerus*) paragrafului; pentru mai multă claritate, între carte și capitol s-a folosit virgula, iar între capitol și paragraf — punctul și virgula. În ce privește trimiterile biblice, este urmat sistemul curent în ortodoxia românească — n. ed].
2. I, 1; 3
3. I, 2; 5
4. I, 4; 11
5. II, 3; 7
6. II, 9; 22
7. Cypr., *Orat. Dom.*
8. *Eccl.* 2, 7

9. *Rom.* 9, 11
10. III, 12; 27
11. III, 16; 35
12. III, 17; 37
13. III, 20; 45

Cap. II
1. *Prolog*, 7 și urm.
2. *Disp.*, 3

Cap. III
1. II, 9; 21
2. I, 1 etc.
3. I, 8 și II, 14
4. I, 3; 6
5. I, 3; 8
6. I, 11; 31-32
7. *In.* 18, 36
8. *Mt.* 6, 10
9. II, 20; 52
10. *In.* 9, 30-31
11. II, 20; 53

Cap. IV
1. I, 1; 2
2. I, 1; 3
3. I, 1; 4
4. *In.* 10, 30
5. I, 13; 23
6. *In.* 14, 6
7. *Ps.* 24, 4
8. I, 14; 24

9. II, 20; 35
10. XII, 15

Cap. V
1. 1; 1
2. 4; 5
3. 1; 1
4. 6; 11
5. *Is.* 59, 2
6. 13; 22
7. 15; 24

Cap. VII
1. *Ps.* 43, 24; *Rom.* 8, 36
2. I, 9; 14-15
3. I, 16; 26-29
4. *Înț. Sol.* 8, 7
5. I, 16; 27
6. *Eccl.* 1, 2
7. I, 21; 39
8. I, 25; 47
9. I, 27; 53
10. I, 30; 64
11. *Deut.* 4, 24; *Evr.* 12, 29
12. *Ef.* 5, 25-27
13. *Mt.* 6, 12
14. II, 7; 9
15. II, 17; 63

Cap. VIII
1. 20; 34
2. *Lc.* 15, 18
3. 28; 55

Cap. IX

1. I, 1; 1
2. I, 12; 26
3. I, 13; 28
4. I, 13; 29
5. I, 14; 30
6. I, 16; 34
7. II, 1; 2
8. II, 18; 47
9. III, 1; 2
10. III, 3; 7
11. III, 16; 46
12. III, 17; 49 și 18; 50
13. II, 19; 50
14. II, 20; 54
15. *I Tim.* 1, 13
16. *Ps.* 24, 7
17. *Rom.* 7, 15 și 18
18. *Gal.* 5, 17
19. III, 18; 50-51
20. III, 18; 52
21. II, 20 și III, 18
22. III, 20-21

Cap. X

1. *Fac.* 1, 2
2. *Fac.* 2, 4
3. I, 3; 6
4. *Fac.* 1, 28
5. I, 19; 30
6. I, 20; 31

7. I, 23; 40
8. II, 3; 4
9. II, 5; 6
10. *Sir.* 10, 9
11. *I Cor.* 15, 45
12. *Fac.* 2, 7
13. II, 8; 10
14. II, 29; 43
15. *Rom.* 5, 12
16. II, 29; 43
17. *Ef.* 2, 3

Cap. XI
1. *Retract.*, I, 6
2. VI, 4; 7
3. VI, 5; 13
4. VI, 14; 43
5. *Retract.*, I, 5; 3
6. VI, 17; 58

Cap. XII
1. *Mt.* 23, 10

Cap. XIII
1. *Fapte* 11, 26
2. 10; 18-20
3. 12; 25
4. 14; 27
5. *Retract.*, I, 9; 5
6. 16; 31
7. *I Cor.* 15, 14
8. 25; 46-47

9. *Rom.* 13, 1
10. 41; 77-78
11. 46; 88
12. *Retract.*, I, 10; 2
13. 55; 111

Cap. XIV
1. 3; 9
2. *II Cor.* 3, 6
3. *I Cor.* 13, 12
4. 11; 25
5. 12; 27
6. 24; 71
7. 16; 34
8. 18; 36

Cap. XV
1. 1; 1
2. *Rom.* 7, 20
3. *Rom.* 7, 16-18
4. 9; 12
5. 9; 14
6. 11; 15
7. 16; 17
8. *Ef.* 2, 3
9. 12; 17
10. 13; 20
11. *Iov* 40, 19 [Trimiterea din Migne (XL, 14) nu corespunde Bibliei românești. Textul latinesc este: *Hoc est initium figmenti Domini quod fecit ad illudendum ab Angelis suis.* Este vorba de versetul 19 din cap. 40, care în Biblia sinodală apare sub

forma: „El este fruntea făpturilor lui Dumnezeu și făcut să fie cel mai mare peste celelalte dobitoace", iar în versiunea Anania: „El de la Domnul este zidirea cea dintâi, făcută ca să-și râdă de ea îngerii Săi" (*Cartea lui Iov*, Anastasia, București, 1996). Textul ebraic fiind deteriorat în acest loc (v. *op. cit.*, p. 141, nota 175), versetul a suferit numeroase traduceri. Păr. Anania a urmat tradiția *Septuagintei* — n. ed.].

12. *Ps.* 103, 27
13. 13, 20
14. 15, 24

Cap. XVI

1. *Disp.*, 1, 13
2. *Disp.*, 2, 21
3. *Disp.*, 1, 15
4. *Disp.*, 2, 22

Cap. XVII

1. 10; 23
2. *Lc.* 24, 39
3. *I Cor.* 15, 50

Cap. XVIII

1. 16; 60
2. *Fac.* 1, 26

Cap. XIX

1. *Mt.* 5, 9
2. I, 4; 11
3. *Mt.* 5, 9
4. I, 4; 12

5. *I Cor.* 15, 55
6. I, 6; 17
7. *In.* 3, 34
8. *Mt.* 5, 18
9. I, 8; 20
10. *Mt.* 6, 12
11. *Mt.* 5, 19-20
12. *Mt.* 23, 3
13. *Mt.* 5, 22
14. I, 15; 41
15. *Mt.* 5, 44
16. *Lc.* 14, 26
17. I, 91
18. *Ps.* 72, 27
19. *Mt.* 6, 12
20. *Pilde* 6, 32.
21. *In.* 8, 11
22. *I In.* 5, 16
23. I, 22; 73
24. II, 6; 20
25. II, 14; 48
26. *Ps.* 73, 23
27. *Mt.* 6, 34
28. II, 17; 56
29. II, 19; 66
30. *Ef.* 5, 27
31. II, 21
32. *Mt.* 7, 11

Cap. XXI

1. *Mt.* 16, 18
2. *Mt.* 16, 16

3. *Înț. Sol.* 1, 13
4. *Sir.* 11, 16
5. *Sir.* 34, 27

Cap. XXII
1. 3; 4
2. *Mt.* 5, 21
3. *Ieș.* 19, 3-6
4. *Gal.* 4, 22-31
5. *Mt.* 23, 15
6. *Rom.* 8, 14-15
7. *In.* 8, 37
8. *I Cor.* 4, 14
9. *Gal.* 4, 28
10. 12; 5
11. *I Cor.* 15, 54
12. *Lc.* 24, 39
13. Cap. 26
14. *Mt.* 12, 33
15. *In.* 1, 12

Cap. XXIII
1. *Rom.* 7, 14-25
2. Cap. 6
3. *Rom.* 9, 13
4. Prop. 60
5. *Rom.* 11, 5
6. *I Cor.* 12, 6
7. *Ef.* 6, 23
8. *Rom.* 9, 16-18
9. *I Cor.* 7, 25
10. Prop. 64

Cap. XXIV
1. Num. 2
2. *Gal.* 1, 1
3. *I Tim.* 2, 5; *Fapte* 1, 11
4. Num. 3
5. *Gal.* 3, 19
6. Num. 24
7. Num. 47
8. *Gal.* 5, 17-18

Cap. XXV
1. *Mt.* 22, 40

Cap. XXVI
1. *Înț. Sol.* 1, 13
2. *Sir.* 11, 16
3. *De off.*, I
4. *I Cor.* 3, 16
5. *Ef.* 5, 29
6. *Mt.* 3, 16
7. *Gal.* 3, 23
8. *Contra Manich.*, I, 23; 40
9. XXII, 29
10. *I Cor.* 11, 7
11. *Fac.* 6, 7
12. *Ieș.* 3, 22 și 12, 35
13. *Ps.* 72, 28
14. *Cânt.* 6, 8
15. *Mt.* 24, 36
16. *Mt.* 14, 15-21
17. *Lc.* 3, 31
18. *In.* 4, 1-2

19. *Lc.* 23, 43
20. *De Anim. Orig.*, III, 9; 43
21. *Rom.* 8, 11
22. *Rom.* 7, 24
23. *Rom.* 8, 10
24. *Rom.* 8, 18-24
25. *Rom.* 12, 2
26. *II Cor.* 3, 18
27. *Ps.* 38, 7
28. *Rom.* 9, 20
29. *Ier.* 1, 5
30. *Rom.* 9, 13; *Mal.*1, 2
31. *I Cor.* 15, 28
32. *I Cor.* 15, 54-55
33. *Gal.* 6, 2
34. *Filip.* 2, 7
35. *Col.* 1, 14-15
36. *Iac.* 2, 20
37. *Ieș.* 7, 22
38. *Evr.* 12, 6
39. *Mt.* 19, 9

Cartea a doua

Cap. I

1. *Rom.* 7, 7-25
2. Rom. 9, 10-29
3. *I Cor.* 4, 7
4. Cypr., III, 4
5. *I Regi* 10, 10
6. *I Regi* 16, 14
7. II, 5

8. *I Regi* 15, 11
9. *I Regi* 28, 7-20
10. *II Regi* 7, 18
11. *III Regi* 17, 20

Cap. III
1. *I Cor.* 15, 50-53
2. 32; 34

Cap. IV
1. 25; 36
2. *Lc.* 13, 21
3. 8; 13
4. *Gal.* 4, 24
5. 28; 43

Cap. VI
1. *Fac.* 1, 1 și 2, 2
2. Cap. 6
3. Cap. 32

Cap. VII
1. Cap. 3
2. *Deut.* 30, 5-6
3. XII, 23 și XIII, 10
4. Cap. 12
5. *Iov* 38, 8 (după *Septuaginta*)
6. Cap. 4
7. *I Cor.* 12, 23
8. *Rom.* 7, 23

Cap. VIII
1. *In.* 8, 36

Cap. XII
1. *Quaest.* 27
2. Vezi *Mt.* 20, 17
3. *Deut.* 25, 5
4. *Quaest.* 5

Cap. XIV
1. 18; 30

Cap. XV
1. 5; 9
2. 10; 17
3. *Lev.* 11, 20
4. 10; 15
5. *I Cor.* 6, 18

Cap. XVI
1. 14; 21
2. Cap. 11
3. 3; 5
4. 4; 12

Cap. XVII
1. *I Cor.* 5, 13
2. 1; 2

Cap. XVIII
1. I, 17; III, 18; IV, 3-4
2. *Ef.* 5, 27
3. *Mt.* 6, 12
4. 22; 29
5. 51, 99

6. Cypr., *Epist.* 51, *ad Maximum*
7. *II Tim.* 2, 20

Cap. XX
1. 3; 4
2. *Înț. Sol.* 16, 20

Cap. XXI
1. *Mt.* 6, 26

Cap. XXII
1. 16; 18
2. 23; 31
3. *Evr.* 9, 19

Cap. XXIV
1. 19; 38
2. *Gal.* 3, 19
3. 27; 28
4. 33; 62

Cap. XXVII
1. *Iuda* 19
2. *I Cor.* 2, 14
3. *I Cor.* 3, 1-2
4. *Lc.* 15, 32

Cap. XXVIII
1. *Mt.* 13, 36-42
2. Cypr., *Epist.* 51, *ad Maximum*, etc.

Cap. XXX
1. 5; 9

Cap. XXXI
1. *Mt.* 7, 2
2. *Rom.* 9, 12-13
3. *II Tim.* 1, 9
4. *Rom.* 8, 28
5. *II Tes.* 1, 11
6. *Epist.* 102, *ad Deogratias*

Cap. XXXIII
1. *Mt.* 6, 12
2. 3; 5
3. 31; 50

Cap. XXXIV
1. 16; 28

Cap. XXXVI
1. *Ps.* 21, 1; Mt. 27, 46
2. *Ef.* 3, 17-18
3. *Mt.* 25, 1-12
4. *Mt.* 22, 13
5. *In.* 1, 14
6. *Epist.* 140, *ad Honoratum*

Cap. XXXVII
1. *II Cor.* 3, 6
2. 21; 36

Cap. XLI
1. *Epist.* 147, *ad Paulinam*
2. 29; 1 și urm.

Cap. XLIII
1. Cap. 8
2. 5; 2

Cap. XLV
1. *Epist.* 166, 167
2. *Iac.* 2, 10

Cap. XLVIII
1. *Epist.* 185, *ad Bonif.*

Cap. LIV
1. Num. 18
2. *Fac.* 6, 22

Cap. LV
1. *Quaest.* 93
2. *Quaest.* 95
3. *Fac.* 31, 41
4. *Ieș.* 30, 7-8
5. *Lev.* 15, 16
6. *Quaest.* 82
7. *Lev.* 21, 11
8. *Quaest.* 83
9. *I Regi* 1
10. *Lc.* 23, 43
11. *Quaest.* 84
12. *Quaest.* 46

Cap. LXII
1. 14; 15

Critica personală teologică din *Retractările* Fericitului Augustin

Fenomenul literar augustinian

Printre numeroșii scriitori bisericești ai secolelor IV și V, Fericitul Augustin este un caz aparte. [...] Augustin ne învață, prin viața și opera lui, lucruri pe care nici un alt Părinte sau scriitor bisericesc nu le învață. Viața lui, descrisă sub formă autobiografică în *Mărturisiri, Retractări,* în unele scrisori și în capitole din alte opere ale sale, s-a desfășurat în etape pe cât de zbuciumate, pe atât de interesante. Această viață e punctată cu întâmplări, noutăți și atitudini extrem de sugestive, care au oferit și continuă să ofere abundentă hrană sufletească nenumăratelor generații postaugustiniene. Opera lui scrisă, deși veche de peste 15 veacuri, prezintă aceeași prospețime, lumină și atracție ca în vremea autorului.

Personalitatea lui Augustin domină până astăzi creștinismul apusean. Învățătura și spiritualitatea lui se prezintă nu numai drept cel mai grandios sistem teologic patristic al Apusului, ci și ca o plenitudine incomparabilă a trăirii acestei învățături. Augustin îmbină admirabil pe gânditorul de culme [...] cu monahul smerit, care vrea să ajungă cu adevărat hristofor. Biserica și teologia ortodoxă au multe de învățat de la Augustin. Fără a umbri sau a anula pe Părinții și scriitorii bisericești răsăriteni, Augustin îi completează și-i întărește prin considerații și soluții noi,

ieșite din problemele noi cărora a trebuit să le facă față, îndeosebi celor ridicate de maniheism, donatism, pelagianism etc.; chiar din erorile lui cu privire la har și predestinație, Ortodoxia poate scoate lucruri folositoare. De altfel, Augustin nu creează totul din propriu-i spirit, căci el își asimilase aproape complet cuceririle teologiei patristice orientale, fie pe calea contactului direct cu această teologie – deși el din smerenie pretindea că nu știe grecește –, fie mai ales pe calea traducerilor datorite unui Ilarie, unui Rufin, unui Ieronim, sau a prelucrărilor teologiei orientale printr-un Ambrozie etc. Așa cum teologia romano-catolică studiază astăzi cu râvnă pe Părinții și scriitorii bisericești răsăriteni, îmbogățindu-și tezaurul cu specificul cugetării și vieții acestora, tot așa și teologia ortodoxă va câștiga nespus de mult studiind pe Augustin. Spiritualismul augustinian are multe trăsături comune cu spiritualismul lui Origen, al capadocienilor, al Sfântului Ioan Gură de Aur și al Sfântului Chiril al Alexandriei, contemporanul lui Augustin. [...]

Opera literară a lui Augustin e cea mai întinsă și variată operă pe care a scris-o un autor patristic, cu excepția lui Origen. [...] Contemporanii lui Augustin au înregistrat cu admirație prodigioasa activitate literară a marelui episcop hipponez. Unul dintre aceștia a fost Possidius, episcop de Calama, în Numidia, începând de la anul 397. Acest Possidius a fost ucenicul și apoi prietenul nedespărțit al lui Augustin aproape 40 de ani. El l-a asistat pe marele hipponez până la ultima suflare, iar după aceea i-a descris viața, nu în stil cizelat, ci simplu. E o biografie prețioasă pentru faptele precise, pe care le relatează un

martor ocular. Merită să transcriem, pentru propria noastră întărire, aceste ultime cuvinte din biografia lui Augustin scrisă de Possidius: „Iar acum, rog dragostea voastră, a acelora care citiți aceste rânduri, ca împreună cu mine să mulțumiți lui Dumnezeu cel Atotputernic și să binecuvântați pe Domnul, care mi-a dat forța spirituală și de a voi și de a putea să aduc acestea la cunoștința oamenilor prezenți și viitori, și în același timp să vă rugați cu mine și pentru mine ca, în veacul de acum, să fiu imitatorul acelui bărbat de odinioară [Augustin], cu care am trăit intim și dulce aproape 40 de ani, iar în veacul viitor să mă bucur cu el de făgăduințele Atotputernicului Dumnezeu. Amin".[1] Cineva care a trăit *familiariter ac dulciter* 40 de ani în intimitatea lui Augustin era în măsură să cunoască bine activitatea literară a acestuia și să facă aprecieri drepte. [...] El precizează: „Augustin învăța și predica și în particular și în public, acasă și în Biserică, cuvântul mântuirii cu toată încrederea, împotriva ereziilor din Africa, îndeosebi împotriva donatiștilor, maniheilor și păgânilor; pentru aceasta, el *făcea cărți* și improviza cuvântări spre admirația și bucuria de negrăit a creștinilor [ortodocșilor], care nu treceau sub tăcere, ci vesteau până unde puteau lucrul acesta. Și astfel, cu ajutorul Domnului, Biserica ortodoxă din Africa a început să ridice capul, după ce multă vreme zăcuse înșelată și apăsată prin întărirea ereticilor și mai ales prin aceea că partida lui Donat rebotezase cea mai mare parte dintre creștinii africani. Ereticii înșiși alergau cu orto-

1. *Vita Sancti Aureli Augustini*, 31, Migne, *P.L.* 32, col. 65-66.

docșii spre a asculta cu nemăsurată ardoare *aceste cărți sau predici ale lui Augustin, cărți care izvorau și se revărsau prin minunatul har al lui Dumnezeu, cărți echipate cu mare bogăție rațională și cu autoritatea Sfintei Scripturi. Unii, după voință și putere, foloseau și secretari, spre a consemna în scris cele ce se discutau.* În felul acesta, s-a arătat pe întreaga întindere a Africii învățătura prea luminoasă și mireasma prea dulce a lui Hristos, împreună bucurându-se de acesta și Biserica de dincolo de mare, după ce astfel a fost descoperit Augustin"[2]. Cuvântul scris al lui Augustin întărea și încununa pe cel vorbit. Prezența tahigrafilor sau a secretarilor, care încercau să rețină discuțiile lui Augustin cu tot felul de oameni reamintește situația similară din jurul lui Origen, a cărui abundență nu o puteau birui un mare număr de tahigrafi. În cap. XVIII al lucrării sale, Possidius dă acest amănunt: „Atât de multe a dictat și a publicat Augustin, atât de multe sunt cele discutate de el în Biserică, atât de multe sunt cele înlăturate și îndreptate, fie că erau scrise împotriva ereticilor, fie că erau comentarii la cărțile Sf. Scripturi, pentru zidirea fiilor sfinți ai Bisericii, încât cu greu ar putea un studios să le citească și să le știe".[3] Aproape 10 ani, Augustin a scris și a vorbit numai împotriva pelagienilor.[4] Observația lui Possidius, că i-ar fi greu unui studios să citească și să știe tot ceea ce a scris sau a spus Augustin, este dreaptă în totalitatea ei. Din această observație s-a inspirat și istoricul literar, pre-

2. *Op. cit.*, 7, *ibidem,* col. 38-39.
3. *Op. cit.*, 18, *ibidem,* col. 49.
4. *Op. cit.*, 18, *ibidem,* col. 48.

otul Ghenadie de Marsilia, care apreciază scrisul lui Augustin în acești termeni: „Augustin din Africa, episcopul cetății Hippo Regius, bărbat de erudiție divină și umană, vestit în lume, cu credința curată, cu viața neatinsă, a scris câte nu se pot afla. Cine s-ar putea lăuda că are toate câte a scris el, sau cine ar putea citi cu atâta zel cu cât a scris el?".[5] Trecând peste retorismul acestui stil, fondul afirmațiilor este exact. Erudiția lui teologică și profană a uimit nu numai veacul său, ci și vremea noastră. Numărul cărților lui a fost considerabil. În ultimul capitol al biografiei lui Augustin, Possidius ne dă unele amănunte impresionante despre dragostea marelui hipponez de cărți și de cultură. „Dădea dispoziții neîntrerupte ca biblioteca Bisericii și toate manuscrisele să fie păstrate cu grijă de cei ce rămâneau în urma lui... A lăsat Bisericii un cler numeros și mânăstiri de bărbați și femei, utilate deplin cu înaintestătători, a lăsat în același timp biblioteci cuprinzând cărți și tratate personale și ale multor sfinți; în aceste cărți se află prin darul lui Dumnezeu, cine a fost [Augustin] și ce a reprezentat el în Biserică, iar credincioșii descoperă că el trăiește veșnic în cărțile sale. Asemenea unora dintre profeții profani, Augustin a poruncit alor săi să-l îngroape în cimitir public și a hotărât să i se scrie aceste cuvinte pe mormânt: «Călătorule, vrei să știi dacă după moarte poetul trăiește? Iată, *eu* ros-

5. Ghenadie de Marsilia, *De viris illustribus*, 39, ed. E. C. Richardson: „*Augustinus Afer, Hipporegiensis oppidi episcopus, vir eruditione divina et humana orbi clarus, fide integer, vita purus, scripsit quanta nec inveniri possunt. Quis enim glorietur omnia se illius habere, aut tanto studio legat, quanto ille scripsit?*".

tesc ceea ce tu citești, iar vocea ta e *a mea*!». Din cărțile acestui preot primit și iubit de Dumnezeu, reiese limpede că el a trăit drept și cinstit, în credința, nădejdea și dragostea Bisericii universale. Lucrul acesta îl recunosc aceia care progresează prin lectura scrierilor sale despre lucrurile dumnezeiești. Dar eu cred că ar fi putut să progreseze și mai mult prin el aceia care l-ar fi putut auzi și vedea vorbind în Biserică și mai ales aceia care ar fi cunoscut comportarea lui cu oamenii. Căci el era nu numai un cărturar învățat cu privire la împărăția cerurilor, cărturar care scoate din comoara sa noi și vechi, sau un negustător care găsind un mărgăritar de mare preț, l-a cumpărat cu ce luase pe lucrurile pe care le vânduse *(Matei* XIII, 45, 46, 52); ci el era chiar dintre aceia către care s-a scris: «Cum vorbiți, așa și faceți» *(Iacob* II, 12), sau unul dintre aceia despre care Mântuitorul zice: «Acela care a făcut și a învățat așa pe oameni, mare se va chema în împărăția cerurilor» *(Matei* V, 19)".[6] Este exact aprecierea pe care au făcut-o cu privire la Origen contemporanii săi. Desigur, pentru motive asemănătoare. Augustin a trăit cum a scris și a scris cum a trăit.

Cât a scris Augustin? La sfârșitul celei de a doua cărți a *Retractărilor,* Augustin apreciază că el și-a recenzat 93 de opere în 232 de cărți, dar nu știa dacă avea să mai recenzeze și altele.[7] Reflecta să-și recenzeze și scrisorile și predicile, dar nu a mai putut aduce la îndeplinire acest plan. În schimb, Possidius

6. Possidius, *op. cit.*, 31, Migne, *P.L.* 32, col. 64-65.
7. Augustin, *Retractări,* II, 67, Migne, *P.L.* 32, col. 656.

ne dă, la sfârșitul biografiei lui Augustin, un catalog al scrierilor marelui său prieten, intitluat: *Indiculus librorum tractatuum et epistolarum Sancti Augustini hipponensis episcopi, editus cura Possidii episcopi Calamensis.* Acest catalog cuprinde zece capitole, cu următoarele titluri și subdiviziuni: Cap. I: *Contra neamurilor*, cu subdiviziunile: „Scrisori contra celor de mai sus", „Tratate contra celor de mai sus", „Contra astrologilor" etc.; Cap. II: *Contra maniheilor*, cu subdiviziunile: „Tratate contra celor mai sus pomeniți", „Contra priscilianiștilor"; Cap. III: *Contra donatiștilor,* cu o singură subdiviziune: „Tratate contra donatiștilor"; Cap. IV: *Contra pelagienilor;* Cap. V: *Contra arienilor,* cu subdiviziunea: „Tratate diferite contra celor menționați mai sus, care afirmă că Fiul nu e egal cu Tatăl"; Cap. VI: *Diferite cărți, tratate sau scrisori scrise pentru folosul tuturor studioșilor;* Cap. VII; *Scrisori;* Cap. VIII: *Tratate diverse;* Cap. IX: *Cuvântări* și alte bucăți; Cap. X: *Cuvântări* și alte bucăți. Nu știm dacă această împărțire aparține lui Possidius sau editorului prim, care a tipărit acest catalog. Împărțirea e suficient de sistematică pentru sec. V, dacă ea aparține lui Possidius, și e făcută după o ordine mai mult sau mai puțin cronologică. Ea cuprinde opere și cărți mai numeroase decât cele prezenzate de Augustin însuși în *Retractări.* La sfârșitul catalogului său, Possidius are această frază: „Sf. episcop Augustin, insuflat de Duhul Sfânt, în Sfânta Biserică universală, a scris pentru catehizarea sufletelor cărți, tratate și epistole în număr de 1030, afară de acelea care nu pot fi puse la socoteală, fiindcă el

[Augustin] nu le-a arătat numărul".[8] Nu putem ști în ce măsură cifra finală dată de Possidius este adevărată. În orice caz, Bardenhewer crede că autenticitatea unui număr de predici și scrisori este discutabilă, dar că nu pot fi supuse nici unei îndoieli lucrările recenzate de însuși autorul lor, în *Retractări*. Greutăți reale oferă distincția dintre operele mari și predici și scrisori, pentru că există predici și opere sub formă de scrisori și invers, socotite de însuși autorul lor ca aparținând când uneia, când alteia dintre aceste grupe. În general, însă, operele lui ne-au fost transmise aproximativ în întregime. Zece dintre lucrările menționate în *Retractări* nu mai există astăzi.[9]

Augustin a consumat o bună parte din timpul vieții sale scriind, în orice caz timpul care-i rămânea liber dincolo de ocupațiile sale administrative. Smerenia lui binecunoscută îl îndeamnă să spună că lui îi place mai mult să învețe de la alții, decât să învețe pe alții, și că el să fie urmat numai în cele în care nu a greșit. La începutul tratatului său *De vera religione* (9, 17), Augustin face această precizare: „Ceea ce se poate găsi eronat în această carte îmi aparține exclusiv mie, iar ceea ce e adevărat și potrivit, aparține numai lui Dumnezeu, unicul dătător al tuturor darurilor"[10] Merită a fi relevat faptul că Augustin consideră scrisul ca pe un mijloc de a progresa în cunoașterea, proclamarea și mărturisirea adevărului: „Mărturisesc că eu încerc să fiu din numărul acelora care scriu

8. Migne, *P.L.* 46: Catalogul = col. 5-21; textul citat, col. 22.
9. O. Bardenhewer, *Geschichte der altkirchlichen Literatur* [Freiburg im Breisgau, 1924], IV, pp. 445-446.
10. *Ibidem*, p. 444.

făcând progrese și care progresează scriind" (*Epist* 143, *Ad Marcellinum,* 2). Sau: „Socot că prin mila lui Dumnezeu eu am scris cu profit și că nu am început de la perfecțiune" (*De dono perseverantiae*, 21, 55).[11] E aici unul din cele mai sănătoase principii ale scrisului de totdeauna.

Augustin a scris mult, interesant, cu bogăție de idei, cu putere excepțională de pătrundere și de informație, cu elan, frumos, atrăgător și cu progres continuu în cugetare și soluții. Pierderea patrimoniului literar și teologic augustinian ar fi însemnat o pagubă imensă pentru spiritul uman și pentru creștinism.

Fenomenul teologic augustinian

Teologia lui Augustin e ca un munte înalt spre vârful căruia nu pot privi mulți. El nu a scris pentru că era scriitor de meserie, ci a scris ca să se dumirească pe sine și să lumineze și pe alții. Puțini oameni s-au zbuciumat și s-au chinuit ca Augustin. Nici Sf. Justin Martirul și Filosoful, nici Tertulian, nici Sf. Ciprian, poate nici Origen n-au trecut prin crizele grave prin care a trecut Augustin. Criza intelectuală și sufletească a lui Augustin a fost de lungă durată și nu s-a soluționat dintr-o dată. Pasiunea lui era adevărul, și anume nu un adevăr flotant, nesigur, ca acela al filosofiei profane sau al sectelor, ci unul tare, neclătinat, profund, orbitor prin evidența lui și veș-

11. Migne, *P.L.* XLV. col. 1028; O. Bardenhewer, *op. cit.*, p. 445.

nic prin esența lui. Iată cum se exprimă el despre aceasta în *Mărturisiri*, vorbind de adevărul pe care-l căuta la manihei și nu-l găsea: „Și ziceau [maniheii]: «Adevăr și [iarăși] adevăr». Mi-l rosteau mult, dar adevărul nu era niciodată în ei. Ei spuneau lucruri preadevărate nu numai despre Tine, ci chiar despre stihiile acestei lumi, făpturile Tale. A trebuit să trec chiar peste filosofi, care susțineau adevărul cu privire la aceste stihii, de dragul Tău, prea bunul meu Părinte, *Frumusețea* tuturor frumuseților; o, *Adevăr, Adevăr*, cât de mult suspinau atunci după Tine adâncurile sufletului meu, în timp ce ei [maniheii] făceau în jurul Tău continuă și colosală zarvă, exclusiv cu vocea și cu cărți multe și imense. Dar acelea erau tăvi în care mi se serveau mie, care aveam foame de Tine, în locul Tău soarele și luna, făpturi frumoase ale Tale, dar totuși făpturi, nu Tu; și dintre făpturi, nici măcar primele. Căci făpturile Tale spirituale le-au precedat pe cele corporale, deși acestea din urmă sunt luminoase și cerești. Dar mie mi-era foame și mi-era sete nu de acele făpturi ale tale de la început, ci de Tine Însuți, de Tine, Adevărule, în care nu este schimbare și nici umbră de mutare *(Iacov* 1, 17). [Maniheii] îmi puneau pe acele tăvi închipuiri lucitoare în locul cărora era mai bine să îndrăgesc soarele acesta, care cel puțin era adevărat pentru ochii mei trupești, decât acele neadevăruri [strecurate] în sufletul înșelat prin privire. Și, totuși, pentru că mă gândeam la Tine, mâncam [acele închipuiri]; e adevărat că nu le mâncam cu lăcomie, pentru că nu aveau în gura mea gustul tău, așa cum ești Tu, și pentru că nu erai Tu în acele închipuiri goale pe

care le consumam. [...] Închipuirile de care vorbesc nu se asemănau în nici un fel cu Tine, Adevărule, pentru că ele erau fantome corporale, corpuri false, decât care sunt mai reale aceste corpuri adevărate pe care le vedem cu privirea trupească, fie că sunt corpuri cerești sau pământești; pe acestea le vedem cum le văd animalele și păsările; și ele sunt mai reale decât ni le închipuim noi. Și iarăși, ni le închipuim mai real decât dacă conjecturăm din ele alte lucruri mai mari și infinite, care, de fapt, nici nu există și cu care eu mă nutream atunci, fără ca ele să aibă vreo consistență. Și, totuși, nu mă hrăneam. Dar Tu, *Dragostea* mea, față de care eu sunt slab ca să fiu tare, Tu nu ești nici aceste corpuri pe care le vedem, deși ele se află pe cer; Tu nu ești nici acelea pe care nu le vedem acolo, pentru că Tu le-ai zidit și nu intră în starea rangului Tău suprem. Cât de departe ești de acele ***închipuiri*** ale mele, de acele fantome corporale care nu au nici o existență! Decât acestea sunt mai reale *corpurile*, dar ***nici aceste corpuri nu ești Tu!*** Însă Tu nu ești nici *sufletul*, care este viața corpurilor. De aceea este superioară viața trupurilor și e mai reală decât chiar trupurile. Ci Tu ești *viața sufletelor,* ești *viața vieților*, trăind Tu Însuți fără să te schimbi, *viața sufletului meu!* [...] Vai, vai, pe ce trepte m-am prăbușit în adâncul iadului! Așa mă chinuiam și mă agitam ***din lipsa adevărului***, pe când pe Tine, Dumnezeul meu, – Îți mărturisesc Ție, care Te-ai milostivit față de mine înainte ca eu să mă fi destăinuit Ție – eu Te căutam nu după înțelegerea minții, prin care ai voit ca eu să fiu mai presus de animale, ci după simțirea trupului. Tu însă

erai mai înlăuntru decât adâncul meu și mai presus decât cel mai înalt punct al ființei mele".[12] [...]

Din acest text reiese că Augustin a trăit drama zguduitoare a căutării adevărului, și anume a Adevărului absolut. Închipuirile maniheilor nu-l puteau satisface. Ei vorbeau de adevăr, dar nu-l aveau în ei. Augustin nu precizează ce erau aceste *fantasma splendida* ale maniheilor, dar ele nu aveau gustul lui Dumnezeu în sufletul însetat de dumnezeire al tânărului căutător. Augustin descoperă că Dumnezeu nu e nimic din cele ce se văd și din cele ce nu se văd. El este viața însăși și neschimbarea însăși. El trebuie căutat cu ajutorul spiritului, nu al corpului, căci El e mai adânc decât toate adâncurile umane și mai presus decât toate culmile până la care se poate ridica omul. Într-un pasaj vestit din cartea VII a *Mărturisirilor*, Augustin descrie procesul însuși al ridicării sufletului lui până la cunoașterea lui Dumnezeu: „Mă minunam că Te iubeam deja și nu iubeam o închipuire în locul Tău. Și nu stam pe loc ca să mă bucur de Dumnezeul meu, ci eram răpit spre Tine de frumusețea Ta; dar îndată eram răpit înapoi de greutatea mea și mă prăvăleam în cele ale lumii, cu geamăt; iar greutatea aceasta era obișnuința carnală. Eu însă aveam amintirea despre Tine și nu mă îndoiam deloc că există cineva de care să mă lipsesc, dar încă nu existam eu, cel care să mă lipsesc. Aceasta pentru că trupul, care este pieritor, îngreuiază sufletul, iar locuința cea pământească împovărează mintea care

12. Fericitul Augustin, *Mărturisiri*, III, 6, 10-11; Migne, *P.L.* 32, col. 686-688.

cugetă la multe (*Înțelepciunea* 9, 15). Eram absolut sigur că cele nevăzute ale Tale, de la facerea lumii se înțeleg prin cele ce sunt create: și puterea Ta veșnică și dumnezeirea (*Romani* 1, 20). Încercând cum să recunosc frumusețea trupurilor, fie cerești, fie pământești, și ce m-ar ajuta ca să judec și să mă exprim corect despre lucrurile schimbătoare, zicând: acesta trebuie să fie așa, acela nu trebuie să fie așa; căutând, deci, un criteriu pentru astfel de aprecieri, *am descoperit adevărul neschimbabil și etern,* mai presus de mintea mea schimbătoare. Astfel [am mers] puțin câte puțin *de la trupuri la sufletul* care simte prin trup, de aici [de la suflet] *am pornit la puterea lăuntrică a acestuia,* căreia simțul trupului îi anunță cele din afară – până aici ajung și animalele –, iar de aici am mers mai departe: *la puterea rațională la care se raportează spre fi judecat* ceea ce vine din simțire. Această putere, recunoscându-se pe sine schimbătoare în mine, s-a ridicat până la facultatea sa de înțelegere, a separat cugetarea de obișnuință și s-a sustras mulțimilor contrazicătoare ale închipuirilor, pentru a descoperi *ce lumină a inundat-o* atunci când a proclamat fără nici o ezitare că *neschimbabilul* trebuie preferat schimbabilului; de aici a ajuns *să cunoască neschimbabilul* pe care, dacă nu l-ar fi cunoscut în vreun fel, nu l-ar fi preferat în nici un chip schimbabilului. Și a ajuns la ceea ce există, într-o clipă de privire tremurătoare (*in ictu trepidantis aspectus*). Atunci am văzut și am înțeles cele nevăzute ale Tale prin cele care au fost zidite, dar *n-am putut să-mi fixez privirea.* Apoi, reîntorcându-mi-se infirmitatea, am revenit la cele obișnuite și

nu duceam cu mine decât amintirea dulce și oarecum dorința după savoarea lucrurilor pe care nu putusem încă să le mănânc".[13] Metoda aceasta de cunoaștere era veche. Ea fusese folosită de Platon și de urmașii acestuia. Piscul procesului de cunoaștere este neschimbabilul, certitudinea absolută, adevărul în sine. Sufletul chinuit al lui Augustin a fost inundat de lumină și lumina aceasta dumnezeiască i-a dat liniștea de care vorbește el încă din primul capitol al *Mărturisirilor*.

Teologia lui Augustin s-a dezvoltat având la bază Sf. Scriptură și Sf. Tradiție, profunda sa credință și incomparabilul său geniu științific și filosofic. Teologia sa s-a adâncit și s-a rafinat în controversele nesfârșite cu ereticii timpului: arieni, donatiști, manihei, pelagieni, semipelagieni, priscillianiști etc. El a completat teologia trinitară a marilor Părinți greci și latini ai sec. IV și a adus contribuții substanțiale în domeniul antropologiei și al harului. Tratatele sale despre suflet și despre liberul arbitru vădesc o cunoaștere profundă a problemelor antropologice, în care nemurirea sufletului și suveranitatea liberului arbitru sunt afirmate cu stăruință. Raportul dintre libertate și har este complex. Harul nu stinghereşte libertatea, dar meritele (de orice natură) sunt ale harului, nu ale faptelor. Așa se explică gratuitatea mântuirii, a meritelor, predestinația etc. Augustin vorbește despre Biserică și semnele ei distinctive, despre raporturile ei cu Statul, despre cetatea lui Dumnezeu, despre Sfintele Taine, despre ansamblul divino-uman care umple existența

13. *Ibidem*, VII, 17, 23; Migne, *P.L.*, 32, col 744-745.

noastră și în mijlocul căruia se află Hristos, a Cărui lucrare de mijlocitor ne asigură mântuirea. [...]

Teologia Evului Mediu și aceea a zilelor noastre îi sunt datoare cu multe formule, adânciri și soluții. Deși nu e totdeauna ortodox, Augustin a fost de o sinceritate incomparabilă în credința lui, pe care a apărat-o împotriva tuturor adversarilor vremii. El a însemnat un mare pas înainte în teologia patristică apuseană. El a creat școală încă din timpul vieții, școală care, sub diferite forme, durează și astăzi.

Originea, sensul și scopul *Retractărilor* lui Augustin

Cum a conceput Augustin planul operei intitulate *Retractările* sau *Revizuirile?* Această operă de o masivă noutate pentru întreaga cultură antică și de o deosebită originalitate prin conținutul ei, a fost concepută de Augustin încă din anul 412, așa cum se exprimă el într-una dintre scrisorile datând din acest an: „Dacă Dumnezeu îmi va ajuta ceea ce voiesc, anume ca lucrurile care nu-mi plac deloc în toate cărțile mele să le adun și să le dau în vileag într-o lucrare anume menită pentru aceasta, atunci vor vedea oamenii cât sunt eu de părtinitor cu persoana mea".[14] În controversele cu adversarii, Augustin era de o perfectă sinceritate și nu-și cruța critica personală, pe care o socotea necesară. Planul conceput de el în 412 era de o mare îndrăzneală pentru men-

14.Fericitul Augustin, *Scrisoarea* 143, 2; Migne, *P.L.* 33, col. 586.

talitatea de atunci: el presupunea că, în cărțile pe care le scrisese și pe care avea de gând să le mai scrie, Augustin descoperise sau avea să descopere greșeli pe care nu voia să le fi tăinuit [...]. El ține ca erorile strecurate în cărțile sale – și care au păgubit pe cititori – să fie corectate de aceștia prin opera sa de critică personală.

Augustin realizează acest plan în anul 427, adică la 15 ani după ce-l concepuse. El scrise în acest scop *Retractările* sau *Revizuirile*. Numele de *Retractationes* e păstrat aproape unanim de tradiția manuscriselor. Numai *Codex Petropolitanus* are formula *Recognitiones*. Possidius, biograful lui Augustin, dă titlul de *Recenzii* (*De recensione librorum*). Ele sunt citate în operele augustiniene: *De praedestinatione sanctorum* (3, 7; Migne, *P.L.* 44, 964) și *De dono perseverantiae* (11, 27; Migne, *P.L.* 45, 1008) ambele redactate în 428; iar ultimele tratate de care se pomenește în *Retractări* (II, 67) sunt: *De gratia et libero arbitrio* și *De correptione et gratia*, scrise în 426 sau 427.[15] [...]

Prologul, care e un adevărat proiect de critică literară personală, mai exact de critică teologică, conține o seamă de principii a căror valoare stă în picioare și astăzi.

1. *Critica personală* teologică, filosofică, științifică și în general literară, *este absolut necesară*. Numai un nerod sau un om neserios îl poate osândi pe Augustin că el își supune focului criticii personale ope-

15. Umberto Moricca, *Storia della letteratura latina cristiana* [Società Edit. Internationale, Torino-Milano-Roma, 1932], III, 1, pp. 390-391, nota 99.

rele sale. Desigur, precizează el, n-ar fi trebuit să facă greșeli, pentru a nu fi nevoit să și le îndrepte și să-și expună, poate unor priviri suspicioase, opera sa. El s-ar putea ascunde sau apăra de critică sub formula: „N-ar trebui să critic acele lucruri dacă aș fi fost obligat [sau: dacă am fost obligat] să le spun": *Neque enim ea reprehendere deberem, si dicere debuissem* (*Prolog,* 1). Toată greutatea stă în sensul verbului *debuissem.* Dacă a *trebuit* realmente să le spună, atunci Augustin n-are nici o vină, nu-și poate imputa nici o greșeală, iar critica ce vrea să-și facă devine de prisos. Prin forma *debuissem,* însă, autorul nostru lasă să se înțeleagă că necesitatea spunerii sau scrierii lucrurilor pe care vrea să le cerceteze nu era absolută, ca un destin. Deci, critica e necesară, pentru că s-au strecurat inexactități sau aproximații care jenează pe omul de știință. Îl jenează atât în cazul când erorile s-au strecurat în cărțile lui, păstrate în propria-i bibliotecă, cât, mai ales, dacă aceste erori au ajuns, prin editare, în mâinile a nenumărați cititori, care, dată fiind autoritatea lui Augustin, n-au cum să știe că acelea sunt erori. Augustin nu știe altă cale să le îndrepte decât printr-o retractare scrisă, care să ajungă în mâinile cititorilor, care au citit deja operele cu erori. [...]

2. Critica este necesară nu numai pentru *erorile personale* pe care le-a făcut Augustin în cărți dictate și editate de el, deci date la lumină sub controlul lui sever, ci și pentru *erorile strecurate* în spusele lui consemnate de tahigrafi sau de alții, în mod neoficial (*tamen a me dicta conscripta sunt*), și care au devenit și ele cărți. Se știe cât de ușor se pot strecu-

ra greșeli în redarea unei conferințe, a unei convorbiri sau a unei comunicări care n-a fost redactată textual de către autor, ci se reconstituie după notele altora. Lucrul lua proporții grave în antichitate, unde acribia nu era regulă generală și unde dreptul proprietății literare era necunoscut. Augustin știe că în predicile, convorbirile sau conferințele lui neredactate de el personal s-au strecurat lucruri care pot părea false sau nenecesare. Asemenea lucruri trebuie scoase din cărți, pentru că ele aduc prejudiciu tratării și soluționării problemelor, ca și reputației autorului. E un principiu superior bazat pe cuvântul Mântuitorului, că pentru orice cuvânt zadarnic spus de ei, oamenii vor da seama în ziua Judecății. Dozarea necesarului, în rostire sau în scriere, e un lucru prețios, pe care cei mai mulți dintre noi nu-l respectăm, pentru că ne lipsește simțul proporțiilor în prezentarea faptelor. [...]

3. Critica personală e un principiu *sacru*. Un Augustin necreștin n-ar fi avut niciodată ideea criticii personale, așa cum n-a avut-o nici un autor păgân în sensul și la proporțiile augustiniene. Critica de sine e un act de smerenie în fața lui Dumnezeu, așa cum sunt și *Mărturisirile* lui Augustin. Greșelile de doctrină, de atitudine și de aprecieri, fixate în cărți, sunt tot așa de grave ca oricare alte greșeli săvârșite în vîltoarea propriu zisă a vieții. Într-un fel ele sunt chiar mai grave, pentru că sunt oarecum întrupate și fixate pentru totdeauna în litera scrisă a cărții și pentru că au o circulație mult mai întinsă decât greșelile cu vorba, sau cu fapta, care-s limitate, adesea, la cei care le-au auzit sau le-au văzut. Greșelile lui Au-

gustin, ca și ale tuturor teologilor, sunt greșeli nu numai față de oameni, ci și față de Dumnezeu. Cele mai grave devin păcate și față de semeni, și față de Dumnezeu, pe care-L ofensăm prin neadevăruri, aproximații sau atitudini nedrepte. Spre a putea fi iertate asemenea păcate, ele trebuie mărturisite și nerepetate, prin îndreptarea neștiinței sau erorii noastre. Iată de ce Augustin pune ca temei al criticii literare personale cuvintele marelui Apostol al neamurilor: „De ne-am judeca pe noi înșine, n-am mai fi judecați de Domnul" (I *Corinteni* 11, 31). Principiul acesta îndeamnă pe Augustin să se autojudece sub puterea singurului și adevăratului Învățător, care nu greșește în nici o privință și de a Cărui judecată vrea să scape. Pluralitatea de învățători ai doctrinei creștine denotă diversitate sau opoziție de idei între ei. Când sunt de acord între ei și susțin adevărul, înseamnă că sunt uniți sub magisteriul unicului și adevăratului Învățător care este Hristos (*Prolog,* 2).

4. *Principiul progresului,* atât de drag autorului nostru și care i-a călăuzit și inspirat scrisul toată viața, e principiul legat de conștiința greșelilor care se comit inevitabil și pe care această conștiință luptă să le înlăture. Augustin a scris mult: mai puțin în perioada profană a vieții sale și foarte mult în perioada creștină. Operele sale se pot citi cu folos, dacă se trece cu indulgență peste unele erori, sau, dacă nu, erorile în chestiune să nu fie adoptate ca adevăruri. Augustin era conștient de autoritatea covârșitoare de care se bucurau operele sale în lumea cititorilor. Cititorii neavertizați nu se îndoiau o clipă de caracterul ireproșabil al ideilor și învățăturii sale, dată fiind per-

sonalitatea autorului. Dar acest autor, elaborând mereu opere științifice, se controla continuu, putând, prin aceasta, să-și identifice atât greșelile, cât și progresul realizat. Augustin știa că are și greșeli, dar și progrese în operele sale. Cum cititorii săi, în cea mai mare parte, nu-și puteau da seama mai ales de greșeli, episcopul își ia el sarcina de a le releva, arătând în același timp care e adevărul susținut de Biserică sau de dreapta rațiune. [...]

5. *Principiul desăvârșirii* e strâns legat de principiul progresului și, totuși, el e, în mare măsură, cu totul altceva. E strâns legat de principiul progresului, pentru că desăvârșirea e un progres continuu; și e altceva, în bună parte, pentru că desăvârșirea adevărată, adică deplină, nu e niciodată realizabilă, oricât de intens ar fi progresul. Augustin face această declarație grăitoare: „Eu nici acum nu-mi atribui această desăvârșire, deși sunt om bătrân: cu atât mai puțin mi-o atribuiam când, tânăr fiind, am început să scriu sau să vorbesc poporului" *(Prolog,* 2). [...]

6. *Spiritul de discernământ augustinian* s-a format treptat, datorită împrejurărilor deosebite prin care a trecut formația sa intelectuală și religioasă, dar mai ales datorită înclinației sale speciale în acest sens. Augustin a trecut prin toate școlile profane ale timpului său și a ajuns profesor la Cartagina și apoi la Milano. Școlaritatea și profesoratul i-au trezit și ascuțit până la un punct simțul de pătrundere. Cultura păgână dezvoltase, în anumite sectoare, și un viu spirit analitic, alimentat de varietatea sistemelor filosofice și a școlilor literare. Majoritatea operelor de seamă ale geniului grec fuseseră traduse în limba la-

tină și Augustin putuse să le citească în această limbă, deși poate că va fi citit o parte din ele și în originalul grec, căci, în pofida afirmației lui, el se descurca și-n grecește, așa cum reiese din unele opere ale sale. Însușirea culturii grecești și a culturii latine impunea o operație comparativă și, prin aceasta, critică.

Atitudinea aceasta s-a dezvoltat nu numai prin studiul disciplinelor liberale, necesare culturii personale și învățământului pe care avea să-l predea, ci și prin nevoia sufletului său, care cerea adeziunea la un sistem filozofic sau la o concepție de viață. Augustin e un model clasic de nemulțumire față de un sistem sau de o concepție la care a aderat la un moment dat. Atmosfera din a doua jumătate a sec. IV, în care se ciocneau puternic creștinismul ortodox cu ereziile și acestea amândouă cu păgânismul, punea mințile tinere în situații grele, obligându-le la subtile operații comparative. [...] Augustin a trecut prin trei sisteme înainte de a ancora definitiv în Ortodoxie: maniheism, scepticism și neoplatonism. Descrierile acestor trei stadii ale evoluției sale intelectuale și religioase umplu pagini impresionante în *Mărturisirile* sale (cu osebire cărțile V, VI, VII). [...]

Drumul lung și întortochiat către Ortodoxie era drumul căutării adevărului. Găsirea parțială a adevărului prin căderi și ridicări succesive, prin suspine de bucurie sau de amărăciune deznădăjduită, îi întăreau puterea de pătrundere. Augustin se zbătea între setea de adevăr și găsirea Adevărului în sine. Setea aceasta îi încorda la maximum toate puterile spiritului, subțiindu-i acestuia antenele și mărindu-i sensibilitatea.

7. *Simțul proporțiilor distanței dintre Dumnezeu și om.* Puțini oameni în istoria credinței au avut simțul distanței dintre pământ și cer ca Augustin. Acest simț a trezit în el introspecția severă a posibilităților ridicării sale, dar mai ales a coborârii harului sau milei lui Dumnezeu asupra lui. Acest har a făcut ca Augustin să fie mai sigur de existența lui Dumnezeu decât de propria sa existență. Cât de critic se cerceta Augustin pe sine în această situație! Cât de ascuțită trebuie să fie o minte care să aibă curajul și puterea să măsoare, prin conștiință, distanța nemăsurabilă care separă pe om de Dumnezeu! Numai un spirit critic bine utilat poate percepe deosebirile și distanțele dintre elemente, valori și mai ales dintre entități aparținând unor planuri deosebite. [...]

Cu cât cineva se menține mai mult în propriile sale proporții, cu atât spiritul său e mai în măsură să se automăsoare și să-și vadă lipsurile. Iar cine-și vede lipsurile sale, e în stare să perceapă meritele altuia sau ale altora. Văzând meritele altora și mai ales puterea lui Dumnezeu, Augustin a fost inundat de fericirea că avea de unde să-și alimenteze propriile sale eforturi și cui mulțumi pentru cât a realizat. Modestia nu slăbește și nu anulează personalitatea și spiritul critic, ci ascute acest spirit, nu numai prin procesul însuși al modestiei, care e o lucrare de adâncire autocercetătoare, ci și prin vigilența din ce în ce mai încordată a minții de a înțelege revărsarea dragostei lui Dumnezeu. Omul smerit simte lucrând în el nesfârșita dragoste a lui Dumnezeu, care arde toată zgura egoismului și a părerilor neadevărate despre sine. „Și mă miram că Te iubeam fără să fii o

închipuire. Și nu știam să mă bucur de Dumnezeul meu, că eram răpit la Tine de frumusețea Ta."[15] Vederea frumuseții divine implică o încordare maximă a spiritului omenesc. Spiritul nu poate ajunge la perceperea frumuseții de negrăit a lui Dumnezeu decât după ce a parcurs, critic, toate frumusețile accesibile de pe planurile anterioare. Perceperea frumuseții dumnezeiești, care se face „cu inima curată", implică atingerea și depășirea punctului culminant al criticii intelectuale din partea spiritului uman și pătrunderea într-o zonă suprainteleclualâ sau metacritică, pe care Sf. Grigorie de Nisa o numește „întuneric luminos"; „întuneric" în măsura în care această zonă e raportată la mintea umană care n-o poate vedea, „luminos" în măsura în care ea e raportată la Ființa Divină, care e prin excelență lumină. Alteori Augustin zice că frumusețea divină se află în propriul său suflet și el n-ar fi descoperit-o, dacă Dumnezeu nu l-ar fi purificat prin dragostea Sa. Operația aceasta s-a întâmplat târziu: „Te-am iubit târziu, Frumusețe atât de veche și atât de nouă ! Te-am iubit târziu ! Și iată, Tu erai înlăuntru, iar eu eram afară și Te căutam acolo. Și eu, cel lipsit de frumusețe, mă năpusteam spre aceste frumuseți pe care le-ai făcut Tu. Tu erai cu mine, dar nu eram eu cu Tine. Mă țineau departe de Tine lucrurile care n-ar fi existat, dacă n-ar fi existat în Tine. M-ai chemat, m-ai strigat și ai rupt surzenia mea. Ai fulgerat, ai strălucit și ai îndepărtat orbirea mea. Ai dat bună mireasmă, eu am sorbit-o și Ți-o respir Ție. Am gustat și acum mi-e foame și mi-e sete. M-ai atins și eu m-am aprins pentru pacea

15. *Ibidem,* VII, 17, 23; Migne, *P.L.* 32, col. 744.

Ta".[16] Harul creștin a desăvârșit spiritul critic al lui Augustin prin dragostea cea fără de moarte cu care Dumnezeu i-a inundat sufletul.

Retractările lui Augustin sunt încununarea acestui larg și totuși meticulos spirit de pătrundere format de propria-i inteligență, de școlile, oamenii, ereziile și mediul pe care l-a frecventat, în fine de harul sau de dragostea lui Dumnezeu. Critica literară personală augustiniană e un proces complex, la care autorul a reflectat încă din tinerețele sale. Deși în acest proces nu a intrat decât o parte din opera lui Augustin, acesta neavând timpul necesar pentru o operație așa de pretențioasă, se poate spune, totuși, că spiritul de autocercetare augustian are o importanță covârșitoare prin crearea acestui gen literar, care ridică un nou profil în istoria culturii umane.

Scopul *Retractărilor* lui Augustin a fost dublu: să se îndrepte pe sine și să îndrepte și pe alții în acest domeniu al creației teologico-literare. [...]

E greu de știut în ce măsură *Retractările* lui Augustin au determinat realmente pe alții să procedeze la fel sau aproape la fel. Ele au deschis un drum nou în teologie, pe care oamenii de bună credință vor fi încercat să meargă.

Concluzii

Se poate spune, prin urmare, că Augustin a creat genul literar al criticii personale teologice. Antichitatea greco-latină păgână cunoscuse destul de timpu-

16. *Ibidem,* X, 27, 38; *ibidem,* col. 795.

riu critica literară și științifică. Aristofan critică serios, în *Broaștele*, limba și arta lui Euripide; Aristotel și Horațiu făcuseră nu o dată observații critice în poeticile lor; poeții satirici Horațiu, Marțial și Juvenal cenzuraseră substanțial nu numai moravuri, ci și opere literare și ideologii care atrăseseră observația asupra lor; filosofii, de la cei mai mari până la cei mai mici, erau criticați de contemporanii sau de urmașii lor, pentru erori reale sau aparente; oratorii, istoricii, matematicienii, cercetătorii naturii, medicii, muzicanții, criticii ei înșiși nu scăpau de focul criticii, mai ales când se așezau pe poziții diferite, fie datorită metodei deosebite, fie datorită ambiției. Dar de o critică personală de proporțiile și sensul celei augustiniene nu poate fi vorba. Desigur, oamenii de știință și literații antichității își recunosc, în general, unele erori sau mai precis înregistrează cu satisfacție progresul pe care l-au realizat, cu osebire spre sfârșitul antichității și mai ales în operele autobiografice. Un Seneca, un Epictet, un Marc Aureliu sunt semnificativi în această privință. Virgiliu a vrut să ardă manuscrisul operei sale *Eneida,* nemulțumit de imperfecțiunile, mai ales tehnice, pe care le cuprindea această lucrare. Scriitorii creștini, în special apologeții, polemiștii, dogmatiștii și istoricii elaborează substanțiale opere de critică generală sau specială, iar uneori se ridică unii împotriva altora, ca în cazul Ieronim-Rufin. Controversele din sânul creștinismului au rafinat mult simțul critic al scriitorilor din epoca patristică. Uneori, scriitori mari, ca Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie de Nazianz și Sf. Ioan Gură de Aur, își critică anumite greșeli, dar nu greșeli atât de natură

literară sau doctrinală, cât de natură duhovnicească. Clasicismul creştin ducea, însă, progresiv, spre o operă ca aceea a criticii personale augustiniene. [...]

Obiectivele criticii personale augustiniene erau complexe. Autorul e preocupat, mai presus de orice, de îndreptarea erorilor pe care şi le semnalează singur. Aceste erori sunt prezentate şi analizate în funcţie de importanţa pe care le-o acordă autorul sau pe care o căpătau ele datorită împrejurărilor. Uneori aceste erori nu par a avea gravitatea pe care le-o acordă Augustin; dar ele căpătau sau puteau să capete caracter grav, după actualitatea problemei în care ele se strecuraseră, după nivelul ştiinţific al autorului şi după partenerul sau partenerii care le sesizaseră. Alteori sunt precizări de amănunt, pe care autorul le face cu multă grijă, pentru că adesea ele sunt decisive pentru o interpretare într-un sens sau altul. Precizările sunt, uneori, impuse de nevoia de a spulbera reaua credinţă sau ereziile maniheilor, pelagienilor, priscilianiştilor etc. Augustin consacră nu odată capitole întregi pentru a dărâma punctele de vedere eretice în anumite probleme. Alteori dezvoltă pe larg unul sau mai multe elemente doctrinale, din nevoia de a se lămuri pe sine sau pe alţii. Printre problemele dezbătute sunt numeroase cele de antropologie.

Metoda folosită de Augustin e compozită, dar şi cu unele elemente fixe. La începutul fiecărui capitol, în care critică o operă sau mai multe, autorul face o mică biografie a lucrării respective, arătând când şi cu ce prilej a scris-o, subiectul tratat şi numărul cărţilor din care se compune, dacă e cazul. La sfârşitul

capitolului, Augustin transcrie câteva cuvinte din textul inițial al operei în chestiune. Această prezentare era necesară și pentru profilul însuși al problemei, dar mai ales și pentru a preveni eventuale încercări de falsificare sau de substituire, cum se întâmpla adesea în antichitate. Augustin citează, în general, cu mare acribie, textele supuse criticii. Uneori aceste texte sunt foarte scurte, alteori foarte lungi sau numeroase. Metoda transcrierii textelor de criticat era o metodă strict științifică, vrednică de elogii și în vremea noastră, pentru că ea e valabilă și astăzi. Nu observații generale și aproximative, ci discuție directă pe materialul pasibil de critică, iată procedeul onest pe care-l practica Fericitul Augustin.

Metoda citării de texte era practicată de multă vreme de scriitorii creștini în controversele lor cu păgânii, iudeii și ereticii; Origen, Sf. Atanasie, Părinții capadocieni, Sf. Chiril al Alexandriei o folosiseră abundent. Critica însăși e făcută cu atenție, sobrietate, calm și adâncime. În cea mai mare parte, critica e o interpretare nouă – sau, în general, mai corectă, mai ortodoxă – a ideilor cuprinse în textul citat sau a problemei generale care se degajează din respectivul text. Uneori se teologhisește pe larg. Filozofia elenică e aspru criticată și înlocuită cu elemente creștine, dar nu în întregime.

Ioan G. COMAN

Cuprins

LĂMURIRI EDITORIALE 5
PROLOG 13

CARTEA ÎNTÂI

Cap. I **CONTRA ACADEMICOS**
[CONTRA FILOSOFILOR ACADEMICI] 19
CAP. II **DE BEATA VITA**
[DESPRE VIAŢA FERICITĂ] 24
CAP. III **DE ORDINE**
[DESPRE ORDINE] 25
CAP. IV **SOLILOQUIA**
[SOLILOCVII] 27
CAP. V **DE IMMORTALITATE ANIMAE**
[DESPRE NEMURIREA SUFLETULUI] 29
CAP. VI **DISCIPLINARUM LIBRI**
[CĂRŢI DE ŞTIINŢE] 31
CAP. VII **DE MORIBUS ECCLESIAE CATHOLICAE ET MORIBUS MANICHAEORUM**
[DESPRE OBICEIURILE BISERICII ORTODOXE ŞI DESPRE OBICEIURILE MANIHEILOR] 32
CAP. VIII **DE ANIMAE QUANTITATE**
[DESPRE MĂRIMEA SUFLETULUI] 37
CAP. IX **DE LIBERO ARBITRIO**
[DESPRE LIBERUL ARBITRU] 39
CAP. X **DE GENESI ADVERSUS MANICHAEOS**
[DESPRE FACERE, CONTRA MANIHEILOR] 48
CAP. XI **DE MUSICA**
[DESPRE MUZICĂ] 51
CAP. XII **DE MAGISTRO**
[DESPRE ÎNVĂŢĂTOR] 55
CAP. XIII **DE VERA RELIGIONE**
[DESPRE ADEVĂRATA RELIGIE] 55
CAP. XIV **DE UTILITATE CREDENDI, AD HONORATUM**
[DESPRE FOLOSUL CREDINŢEI, CĂTRE HONORATUS] 62

CAP. XVI **CONTRA MANICHAEOS, DE DUABUS ANIMABUS**
[CONTRA MANIHEILOR, DESPRE DOUĂ SUFLETE] 67
CAP. XVI **ACTA CONTRA FORTUNATUM MANICHAEUM**
[CONTRA LUI FORTUNATUS MANIHEUL] 75
CAP. XVII **DE FIDE ET SYMBOLO**
[DESPRE CREDINȚĂ ȘI SIMBOL] 76
CAP. XVIII **DE GENESI AD LITTERAM, IMPERFECTUS**
[DESPRE FACERE *AD LITTERAM,* NETERMINATĂ] 78
CAP. XIX **DE SERMONE DOMINI IN MONTE**
[DESPRE PREDICA DE PE MUNTE A DOMNULUI] 79
CAP. XX **PSALMUS CONTRA PARTEM DONATI**
[PSALM CONTRA PARTIDEI LUI DONATUS] 86
CAP. XXI **CONTRA EPISTOLAM DONATI HAERETICI**
[CONTRA EPISTOLEI ERETICULUI DONATUS] 87
CAP. XXII **CONTRA ADIMANTUM MANICHAEI DISCIPULUM**
[CONTRA LUI ADIMANTUS, DISCIPOL
AL LUI MANIHAEUS] 89
CAP. XXIII **EXPOSITIO QUARUMDAM PROPOSITIONUM EX EPISTOLA APOSTOLI AD ROMANOS**
[PREZENTAREA CÂTORVA AFIRMAȚII DIN
EPISTOLA APOSTOLULUI CĂTRE ROMANI] 92
CAP. XXIV **EXPOSITIO EPISTOLAE AD GALATAS**
[PREZENTAREA EPISTOLEI CĂTRE GALATENI] 97
CAP. XXV **EPISTOLAE AD ROMANOS INCHOATA EXPOSITIO**
[PREZENTAREA ÎNCEPUTĂ A EPISTOLEI
CĂTRE ROMANI] 99
CAP. XXVI **DE DIVERSIS QUAESTIONIBUS OCTOGINTA TRIBUS**
[DESPRE DIFERITE PROBLEME, ÎN NUMĂR DE
OPTZECI ȘI TREI] 100
CAP. XXVII **DE MENDACIO**
[DESPRE MINCIUNĂ] 111

CARTEA A DOUA

CAP. I **AD SIMPLICIANUM**
[CĂTRE SIMPLICIANUS] 115
CAP. II **CONTRA EPISTOLAM QUAM VOCANT FUNDAMENTI**
[CONTRA EPISTOLEI NUMITE
„A FUNDAMENTULUI"] 117

CAP. III	**DE AGONE CHRISTIANO** [DESPRE LUPTA CREȘTINĂ]	117
CAP. IV	**DE DOCTRINA CHRISTIANA** [DESPRE ÎNVĂȚĂTURA CREȘTINĂ]	118
CAP. V	**CONTRA PARTEM DONATI** [CONTRA PARTIDEI LUI DONATUS]	120
CAP. VI	**CONFESSIONES** [CONFESIUNI]	120
CAP. VII	**CONTRA FAUSTUM MANICHAEUM** [CONTRA LUI FAUSTUS MANIHEUL]	121
CAP. VIII	**CONTRA FELICEM MANICHAEUM** [CONTRA LUI FELIX MANIHEUL]	123
CAP. IX	**DE NATURA BONI** [DESPRE NATURA BINELUI]	124
CAP. X	**CONTRA SECUNDINUM MANICHAEUM** [CONTRA LUI SECUNDINUS MANIHEUL]	125
CAP. XI	**CONTRA HILARUM** [CONTRA LUI HILARUS]	125
CAP. XII	**QUAESTIONES EVANGELIORUM** [PROBLEME DESPRE EVANGHELII]	126
CAP. XIII	**ANNOTATIONES IN IOB** [ADNOTAȚII LA CARTEA LUI IOV]	127
CAP. XIV	**DE CATECHIZANDIS RUDIBUS** [DESPRE CATEHIZAREA CELOR SIMPLI]	128
CAP. XV	**DE TRINITATE** [DESPRE SFÂNTA TREIME]	128
CAP. XVI	**DE CONSENSU EVANGELISTARUM** [DESPRE ACORDUL EVANGHELIȘTILOR]	130
CAP. XVII	**CONTRA EPISTOLAM PARMENIANI** [CONTRA EPISTOLEI LUI PARMENIANUS]	131
CAP. XVIII	**DE BAPTISMO** [DESPRE BOTEZ]	132
CAP. XIX	**CONTRA QUOD ATTULIT CENTURIUS A DONATISTIS** [CONTRA A CEEA CE A ADUS CENTURIUS DE LA DONATIȘTI]	133
CAP. XX	**AD INQUISITIONES JANUARII** [ASUPRA CERCETĂRILOR LUI IANUARIUS]	134
CAP. XXI	**DE OPERE MONACHORUM** [DESPRE LUCRAREA MONAHILOR]	135

CAP. XXII **DE BONO CONJUGALI**
[DESPRE BINELE CĂSĂTORIEI] 136
CAP. XXIII **DE SANCTA VIRGINATE**
[DESPRE SFÂNTA FECIORIE] 137
CAP. XXIV **DE GENESI AD LITTERAM**
[DESPRE FACERE *AD LITTERAM*] 138
CAP. XXV **CONTRA LITTERAS PETILIANI**
[CONTRA SCRIERILOR LUI PETILIANUS] 139
CAP. XXVI **AD CRESCONIUM GRAMMATICUM PARTIS DONATIS**
[CĂTRE CRESCONIUS, GRAMATICUL PARTIDEI LUI DONATUS] 140
CAP. XXVII **PROBATIONUM ET TESTIMONIORUM CONTRA DONATISTAS**
[DOVEZI ŞI MĂRTURII CONTRA DONATIŞTILOR] 141
CAP. XXVIII **CONTRA DONATISTAM NESCIO QUEM**
[CONTRA UNUI DONATIST NECUNOSCUT] 143
CAP. XXIX **ADMONITIO DONATISTARUM DE MAXIMIANISTIS**
[ADMONESTARE DONATIŞTILOR CU PRIVIRE LA MAXIMIANIŞTI] 144
CAP. XXX **DE DIVINATIONE DAEMONUM**
[DESPRE DIVINAŢIA DEMONILOR] 144
CAP. XXXI **QUAESTIONES EXPOSITAE CONTRA PAGANOS, NUMERO SEX**
[ÎNTREBĂRI PUSE CONTRA PĂGÂNILOR, ÎN NUMĂR DE ŞASE] 145
CAP. XXXII **EXPOSITIO EPISTOLAE JACOBI AD DUODECIM TRIBUS**
[PREZENTAREA EPISTOLEI LUI IACOV CĂTRE CELE 12 TRIBURI] 146
CAP. XXXIII **DE PECCATORUM MERITIS ET REMISSIONE ET DE BAPTISMO PARVULORUM AD MARCELLINUM**
[DESPRE MERITELE ŞI IERTAREA PĂCĂTOŞILOR ŞI DESPRE BOTEZUL COPIILOR CĂTRE MARCELLINUS] 147

CAP. XXXIV DE UNICO BAPTISMO, CONTRA PETILIANUM AD CONSTANTINUM
[DESPRE UN SINGUR BOTEZ, CONTRA LUI PETILIANUS, CĂTRE CONSTANTIN] 148
CAP. XXXV DE MAXIMIANISTIS CONTRA DONATISTAS
[DESPRE MAXIMIANIŞTI, CONTRA DONATIŞTILOR] 149
CAP. XXXVI DE GRATIA TESTAMENTI NOVI, AD HONORATUM
[DESPRE HARUL NOULUI TESTAMENT, CĂTRE HONORATUS] 150
CAP. XXXVII DE SPIRITU ET LITTERA, AD MARCELLINUM
[DESPRE DUH ŞI LITERĂ, CĂTRE MARCELLINUS] 151
CAP. XXXVIII DE FIDE ET OPERIBUS
[DESPRE CREDINŢĂ ŞI FAPTE] 152
CAP. XXXIX BREVICULUS COLLATIONIS CUM DONATISTIS
[BREVIAR AL CONFRUNTĂRII CU DONATIŞTII] 153
CAP. XL POST COLLATIONEM CONTRA DONATISTAS
[DUPĂ CONFRUNTAREA CU DONATIŞTII] 153
CAP. XLI DE VIDENDO DEO
[DESPRE VEDEREA LUI DUMNEZEU] 154
CAP. XLII DE NATURA ET GRATIA
[DESPRE NATURĂ ŞI HAR] 155
CAP. XLIII DE CIVITATE DEI
[DESPRE CETATEA LUI DUMNEZEU] 155
CAP. XLIV AD OROSIUM, CONTRA PRISCILLIANISTAS ET ORIGENISTAS
[CĂTRE OROSIUS, CONTRA PRISCILIANIŞTILOR ŞI ORIGENIŞTILOR] 157
CAP. XLV AD HIERONYMUM PRESBYTERUM LIBRI DUO: UNUS DE ORIGINE ANIMAE, ET ALIUS DE SENTENTIA JACOBI
[CĂTRE HIERONYMUS PREOTUL: O CARTE DESPRE ORIGINEA SUFLETULUI, IAR ALTA DESPRE PĂREREA LUI IACOV] 158
CAP. XLVI AD EMERITUM DONATISTARUM EPISCOPUM, POST COLLATIONEM
[CĂTRE EMERITUS, EPISCOP AL DONATIŞTILOR, DUPĂ CONFRUNTARE] 159

CAP. XLVII **DE GESTIS PELAGII**
[DESPRE FAPTELE LUI PELAGIUS] 160
CAP. XLVIII **DE CORRECTIONE DONATISTARUM**
[DESPRE ÎNDREPTAREA DONATIȘTILOR] 160
CAP. XLIX **DE PRAESENTIA DEI, AD DARDANUM**
[DESPRE PREZENȚA LUI DUMNEZEU,
CĂTRE DARDANUS] 161
CAP. L **CONTRA PELAGIUM ET COELESTIUM, DE GRATIA CHRISTI ET DE PECCATO ORIGINALI, AD ALBINAM, PINIANUM ET MELANIAM**
[CONTRA LUI PELAGIUS ȘI COELESTIUS, DESPRE HARUL LUI HRISTOS ȘI DESPRE PĂCATUL ORIGINAR, CĂTRE ALBINA, PINIANUS ȘI MELANIA] 161
CAP. LI **GESTA CUM EMERITO DONATISTA**
[*GESTA* CU EMERITUS DONATISTUL] 162
CAP. LII **CONTRA SERMONEM ARIANORUM**
[CONTRA PREDICII ARIENILOR] 162
CAP. LIII **DE NUPTIIS ET CONCUPISCENTIA, AD VALERIUM COMITEM**
[DESPRE CĂSĂTORIE ȘI POFTĂ,
CĂTRE PRIETENUL VALERIUS] 163
CAP. LIV **LOCUTIONUM LIBRI SEPTEM**
[ȘAPTE CĂRȚI DESPRE LOCUȚII] 164
CAP. LV **QUAESTIONUM LIBRI SEPTEM**
[ȘAPTE CĂRȚI DE PROBLEME] 165
CAP. LVI **DE ANIMA ET EJUS ORIGINE**
[DESPRE SUFLET ȘI ORIGINEA LUI] 167
CAP. LVII **AD POLLENTIUM, DE ADULTERINIS CONJUGIIS**
[CĂTRE POLLENTIUS, DESPRE
SOȚIILE ADULTERE] 168
CAP. LVIII **CONTRA ADVERSARIUM LEGIS ET PROPHETARUM**
[CONTRA ADVERSARILOR LEGII
ȘI PROFEȚILOR] 169
CAP. LIX **CONTRA GAUDENTIUM DONATISTARUM EPISCOPUM**
[CONȚRA LUI GAUDENTIUS,
EPISCOPUL DONATIȘTILOR] 170
CAP. LX **CONTRA MENDACIUM**
[CONTRA MINCIUNII] 171

CAP. LXI	**CONTRA DUAS EPISTOLAS PELAGIANORUM** [CONTRA A DOUĂ EPISTOLE ALE PELAGIENILOR]	171
CAP. LXII	**CONTRA JULIANUM** [CONTRA LUI IULIANUS]	172
CAP. LXIII	**ENCHIRIDION AD LAURENTIUM, DE FIDE, SPE ET CHARITATE** [MANUAL CĂTRE LAURENTIUS, DESPRE CREDINȚĂ, NĂDEJDE ȘI DRAGOSTE]	173
CAP. LXIV	**DE CURA PRO MORTUIS GERENDA, AD PAULINUM EPISCOPUM** [DESPRE GRIJA CARE TREBUIE PURTATĂ MORȚILOR, CĂTRE EPISCOPUL PAULINUS]	174
CAP. LXV	**DE OCTO DULCITII QUAESTIONIBUS** [DESPRE CELE OPT ÎNTREBĂRI ALE LUI DULCITIUS]	174
CAP. LXVI	**AD VALENTINUM ET CUM ILLO MONACHOS, DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO** [CĂTRE VALENTINUS ȘI CĂLUGĂRII CARE SUNT CU EL, DESPRE HAR ȘI LIBERUL ARBITRU]	175
CAP. LXVII	**AD QUOS SUPRA, DE CORREPTIONE ET GRATIA** [CĂTRE CEI NUMIȚI MAI SUS, DESPRE MUSTRARE ȘI HAR]	175
NOTE		177
POSTFAȚĂ		193

Redactor: *Răzvan Codrescu*
Tehnoredactor: *Eugen Rădan*
Corector: *Corina Găgeanu*

Tipărit la
Atelierele Tipografice
METROPOL

El (Fericitul Augustin - n.n.) a simţit bine că opera sa nu poate fi explicată fără viaţa sa, drept care şi-a povestit istoria personală în CONFESSIONES, *iar istoria intelectuală în* RETRACTATIONES... *Este poate omul care a înţeles cel mai deplin creştinismul şi l-a trăit cu cea mai mare intensitate pasională. Se află în el şi înălţimea metafizică a grecilor, şi spiritul practic şi robust al romanilor, şi acea înflăcărare a vieţii lăuntrice care nu poate fi găsită nicăieri în afara creştinismului... Este ultimul dintre marii gânditori antici şi primul dintre psihologii moderni.*

René PICHON